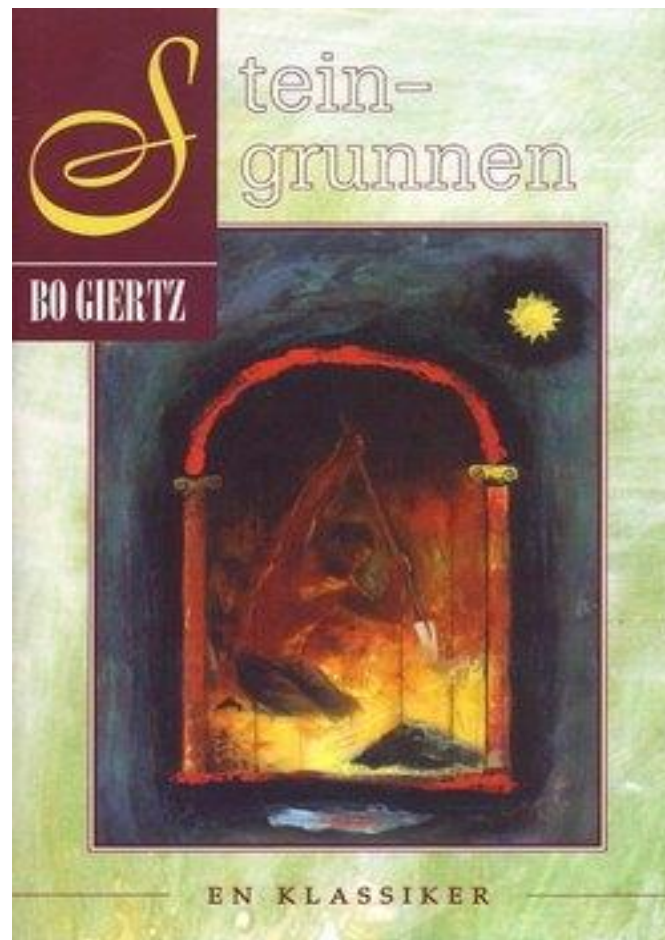

**En analyse av utvalgte sjelesorgssituasjoner i romanen
Steingrunnen og anvendelsen av lov og evangelium.**

Yagaantsetseg Olsen

Masteravhandling i kristendomskunnskap med spesialisering i kateketikk

NLA Høgskolen, Bergen

Våren 2009

FORORD

Å skrive en masteravhandling var for meg i utgangspunktet en stor utfordring. Når jeg måtte gjøre dette på et språk som jeg har lært for ikke så mange år siden, så ble det en smertefull og til dels frustrerende prosess. Språkutfordringen gjorde også sitt til at jeg har brukt lengre tid med å lese og forstå stoffet, enn det en norsk student ville ha gjort. Derfor har det vært en utfordring å komme i havn til tidsfristen. Samtidig må jeg også innrømme at det har vært et interessant og lærerikt arbeid, som jeg både personlig og faglig har hatt mye glede og nytte av. Uten hjelp og støtte i denne prosessen, hadde oppgaven blitt vanskelig å fullføre til tidsfristen.

En stor takk til min veileder professor Njål Skrunes, som har vært til stor hjelp med sin gode oppfølging under hele skriveprosessen. Han har kommet med konstruktive innspill, kritiske kommentarer og har gitt sjenerøst av sin tid.

Jeg kunne heller ikke ha skrevet denne avhandlingen dersom jeg ikke hadde hatt en hjelpsom og tålmodig mann, som gjorde en ekstra innsats hjemme slik at jeg kunne sette meg ned og skrive. Han forbedret norsken i oppgaven min, i tillegg til arbeidet med sin egen masteravhandling og deltidsjobb. Derfor, en stor takk til min kjære mann og medstudent Ståle. Du er en fantastisk mann!

Videre vil jeg takke Camilla Blokkhus som har lest korrektur av oppgaven, noe jeg virkelig er takknemlig for. Jeg vil også takke Marianne, Gunn og Bente ved biblioteket på Norsk Lærarakademi Høgskolen, for god hjelp og god service under studietiden.

All ære og takknemlighet til

Den treenige Gud!

Bergen 11.05.2009

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	7
1.1. Bakgrunn for valg av oppgave	7
1.2. Problemstilling	8
1.3. Tidligere forskning med relevans for oppgaven	8
1.4. Kilder	10
1.5. Metode	12
1.5.1. Tekstforståelse	12
1.5.2. Tekstanalyse	13
1.5.3. Kort om analysemetoden og analyseverktøy i denne oppgaven	14
1.6. Disposisjon	16
2. BO GIERTZ	17
2.1 Forfatterskap	18
3. ANALYSEREDSKAP	19
3.1. Lov og evangelium hos Bo Giertz	19
3.1.1. Opplysningen gjennom loven	21
3.1.2. Opplysningen gjennom evangeliet	22
3.2. Ulike sjelesorgstyper	25
3.2.1. Reformasjonen som en sjelesorgbevegelse	25
3.2.2. Sjelesorg i dag	27
4. TEKSTANALYSE	31
4.1. Presentasjon av 1.del ”Herrens hammer”	31
4.1.1. Tradisjonen: den kirkehistoriske bakgrunn	35
4.1.1.1. De teologiske tradisjonene, nedføyd i Steingrunnen	39
4.1.2. Den aktuelle sjelesorgssituasjon	40
4.1.3. Normanvendelsen	44
4.1.4. Normanvendelsen i relasjon til Bo Giertz’ teologi	46
4.1.5. I hvilken sjelesorgstype kan teksten plasseres?	48
4.2. Presentasjon av 2. del ”Jesus alene”	49
4.2.1. Tradisjonen: Den kirkehistoriske bakgrunn	53
4.2.1.1. De teologiske tradisjonene nedføyd i Steingrunnen	57
4.2.2. Den aktuelle sjelesorgssituasjonen	58
4.2.3. Normanvendelsen	63
4.2.4. Normanvendelsen i relasjon til Bo Giertz’ teologi	65

4.2.5. I hvilken sjelesorgstype kan teksten plasseres?	67
4.3. Presentasjon av 3. del "På denne klippen"	68
4.3.1. Tradisjonen: den kirkehistoriske bakgrunn for del 3.	70
4.3.1.1. Den teologiske tradisjonen nedføydt i Steingrunnen.....	72
4.3.2. Den aktuelle sjelesorgssituasjonen	72
4.3.3. Normanvendelsen.....	75
4.3.4. Normanvendelsen i relasjon til Bo Giertz' teologi.....	76
4.3.5. I hvilken sjelesorgstype kan teksten plasseres?	78
5. OPPSUMMERING.....	81
5.1. Aktualisering.....	82
6. LITTERATURLISTE	85

1. INNLEDNING

1.1. Bakgrunn for valg av oppgave

Lov og evangelium er et sentralt tema i evangelisk – luthersk teologi. Guds Ord fremtrer både som lov og evangelium. Ordet treffer mennesket, der loven avslører synd og dømmer det til døden. Evangeliet derimot, frikjenner det og viser til Kristi forsoning og rettferdiggjør den ugudelige. Hvordan kan vi benytte dette sentrale dogmatiske temaet i praksis, og da først og fremst i sjelesorg og i forkynnelse? Dette er et spørsmål jeg har vært opptatt av under hele min studietid. Etter å ha lest boken ”Steingrunnen”, av Bo Giertz, ble interessen enda større og jeg bestemte meg da for å se nærmere på dette emnet .

Jeg forstod at Bo Giertz anvendte den dogmatiske problemstillingen i ulike praktiske teologiske situasjoner, og derfor ble boken både interessant og inspirerende. Steingrunnen kom først ut i 1941, men har stadig kommet i nye opplag både i Sverige, Norge og i en rekke andre land. Professor Åkerberg, bekrefter i sitt arbeid at Steingrunnen er 1900-tallets mest populære kristne oppbyggelsesbok i Sverige.¹

Min opplevelse med Steingrunnen, vekket også en økende interesse for å få vite mer om forfatteren. Det ble hovedgrunnen til at jeg valgte Bo Giertz og hans roman Steingrunnen, i min masteravhandling. Giertz har en tradisjonell evangelisk– luthersk kristendomsoppfatning, og han er en av de mest kjente teologer i Norden på grunn av sitt store litterære engasjement.

Bokens aktualitet i seg selv, sier noe om at de problemstillinger som forfatteren tar opp er like aktuelle tema i dag som tidligere. En analyse av Steingrunnen vil derfor være inspirerende, og vil samtidig bidra med å belyse de problemer som er knyttet til spørsmålet om hvorfor både lov og evangelium er nødvendig i sjelesorg og forkynnelse. Dermed er mitt arbeid et praktisk – teologisk avhandlingsarbeid.

¹ Åkerberg 1985: 11

1.2. Problemstilling

Steingrunnen er ikke en fagbok i dogmatikk som tar opp temaet lov og evangelium, men den er en kristen skjønnlitterær oppbyggelsesbok. Romanen er ikke virkelighetsbasert, men den viser en rekke situasjoner som står nær sjelesørgeren og forkynneren i deres møte med menneskers hverdag. Derfor tenker jeg at en analyse av utvalgte tekster i Steingrunnen vil være spennende og inspirerende. Oppgavens formulerte problemstilling blir da:

”En analyse av utvalgte sjelesorgsituasjoner i romanen Steingrunnen og anvendelsen av lov og evangelium.”

For å besvare denne problemstillingen vil jeg først belyse den kirkehistoriske og teologihistoriske tidssituasjonen som teksten er tenkt inn i. Det forutsetter en kort presentasjon av hver del av Steingrunnen. Så beskrives de aktuelle sjelesorgssituasjonene i Steingrunnen, for å kunne analysere hvordan situasjonene avspeiler seg i møtet med ulike teologiske retninger og normgrunnlag. Videre vil jeg se på hvordan lov og evangelium er anvendt i den aktuelle sjelesorgssituasjonen i relasjon til Bo Giertz’ teologi, og hvilken sjelesorgstradisjon som kommer til uttrykk i de utvalgte tekstene. Med sjelesorgssituasjonen, mener jeg både samtale- og forkynnelsestusjoner. Disse analysene hjelper meg til å gi svar på problemstillingen som er formulert ovenfor.

For å presisere og avgrense oppgaven har jeg valgt sjelesorgssituasjoner der loven avslører synd og evangeliet forkynner Guds nåde. Så vil jeg drøfte saken ut fra de hendelsene som er aktualisert, og det hjelper meg til å besvare spørsmålene:

Hvordan anvender Bo Giertz lov og evangelium i ulike sjelesorgssituasjoner, og hvilken sjelesorgstradisjon kommer til uttrykk i de utvalgte tekstene?

1.3. Tidligere forskning med relevans for oppgaven

Det er få som har forsket inngående på Bo Giertz. Jeg vil trekke frem tre arbeider av henholdsvis Steinar Ekvik, Sigurd Flydal og Hans Åkerberg. Ekvik skrev en

spesialavhandling: ”Bo Giertz’ syn på sakramentene: med spesielt henblikk på deres betydning for dagliglivet og i sjelesorg” (1977) til sin teologiske embetseksamen ved Menighetsfakultetet. Her er det først og fremst Giertz’ forståelse av sakramentene som settes i fokus. Materialet er Giertz’ forfatterskap, men også biografiske data trekkes inn. Noen analyse av Giertz’ sjelesorgstenkning har ikke Ekvik gitt seg inn på. Den biografiske analysen av Giertz er nyttig for meg.

Flydal skrev en særoppgave i teologi ved Menighetsfakultet: *Ordo Salutis hos Bo Giertz: presentasjon og vurdering* (1980). Ordo Salutis er latinsk som betyr *nådens orden*². Denne forskningen er først og fremst et arbeid i dogmatikk, karakteriserer han selv.³ Materialet er Giertz’ forfatterskap, men hans biografi trekkes også inn. Flydal klargjør Bo Giertz’ forståelse av lov og evangelium for å komme nærmere inn i sin problemstilling. Men han er heller ikke opptatt av Giertz’ teologisk bevisste anvendelse av lov og evangelium i sjelesorg, selv om han kommenterer at lov og evangelium har en viktig betydning i sjelesorgen. Mitt arbeid har hovedfokus på sjelesorgen selv om det kan skje noe overlapping. Hans arbeid med Bo Giertz’ forståelse av lov og evangelium, er nyttig for meg.

Religionspsykolog og professor Hans Åkerberg ved Lund Universitetet arbeidet med boken *Steingrunnen* og skrev en bok, ”*Teologien i Steingrunnen: Själavård og homiletik*” (1985) til Bo Giertz’ 80-årsdag. Siden hans forskning står svært nær mitt eget arbeid, vil jeg særlig forholde meg til hans arbeid. Åkerberg fokuserer først og fremst på et religiøst utviklingsforløp hos tre unge prester som innehar hovedrollene i de tre delene i *Steingrunnen*. Men jeg derimot, legger større vekt på utvalgte sjelesørgeriske situasjoner og deres konsekvenser uten å være opptatt av hvordan de situasjonene påvirker hovedrollenes åndelige liv.

Åkerbergs forskning forutsetter et teologisk studie av lov og evangelium og dets virkning, noe som jeg er også opptatt av. Men han fokuserer på at loven påvirker menneskets psykologiske bilde av Gud og evangeliet resulterer i en omvendelse som blir tolket religionspsykologisk. En kan si at Åkerbergs bok er en religionspsykologisk studie av *Steingrunnen*. Til forskjell fra hans arbeid er min avhandling mer praktisk - teologisk orientert. Her legger jeg stor vekt på anvendelsen av lov og evangelium i ulike sjelesorgssituasjoner og drøfter hvordan dette

² Flydal 1980: 6

³ Ibid. 3

hjelper mennesket å forholde seg til Gud. Åkerbergs store fortjeneste er at han klarlegger tidsepokene i boken og karakteriserer de tre unge prestenes teologiske tilhørighet. På den måten får hans arbeid stor betydning for meg. Derfor må jeg se nærmere på hans metodiske grep.

1.4. Kilder

Til primærkilde har jeg valgt romanen *Steingrunnen*. Det er en kristen skjønnlitterær oppbyggelsesbok. Bo Giertz ville skrive en bok som kunne komplettere *Kristi Kyrka* og *Kyrkofromhet* som kom ut i 1939. Den skulle handle om kjernen i den svenske kirkes lære, rettferdiggjørelse ved tro, evangeliet om syndenes forlatelse gjennom troen på Kristus. For å gjøre boken spennende ville han bruke konkrete eksempler fra kirkehistorien.⁴ Det kan vi se ut fra de tre delene i boken som beskriver ulike kirkehistoriske epoker i Sverige:

a) opplysningstiden ca.1810, b) den store vekkelsesperioden ca. 1880 og c) begynnelsen av andre verdenskrig. Handlingen i romanen utspiller seg i en liten bygd Ödesjö⁵ (sør - Sverige). I disse ulike kirkehistoriske periodene, tjenestegjør tre unge nyutdannede prester på samme sted (Ödesjö). Deres teologiske tenkning er preget av sin tid, men i møte med erfarne eldre prester og andre kristne, skjer det en trosmodningsprosess hos dem. Her kan vi se spenningen mellom den teologiske situasjonen de befinner seg i og den kirkelige tradisjonen som fortsatt preger kirken og andre kristne.

I 1941 ble boken første gang utgitt på svensk med tittelen, *Stengrunnen: en själavårdsbok*. Allerede året etter, i 1942, kom den ut på norsk med tittelen *Steingrunnen*.⁶ Boken har gått i stadig nye opplag både i Sverige, Norge og i en rekke andre land. I 1986 nådde romanen sitt 18.opplag i Sverige⁷, og i 1996 kom den ut i 12.opplag i Norge⁸. Dette viser at romanen har vekket like mye interesse hos leserne i dag, som da den kom ut på 1940-tallet. Steingrunnen som helhet har en betydning i mitt arbeid, men jeg har utvalgt noen tekster i boken som har sjelesørgerisk karakter. Det begrunnes med at her kan man tydelig se anvendelsen av lov og evangelium og dens konsekvenser for den enkeltes tro og liv. Mine utvalgte tekster er:

⁴ Mattsson 1994: 126

⁵ Åkerberg 1985: 19

⁶ www.bibsys.ask/bo_giertz

⁷ Mattsson 1994: 125

⁸ www.bibsys.ask/bo_giertz

- 1) Sjelesørgerisk samtale mellom Johannes og Savonius, og Johannes og Katrina⁹
- 2) Sjelesørgerisk samtale mellom Fridfeldt, Daniel, Karl-August og soknepresten¹⁰
- 3) Prekensituasjon.¹¹

Når jeg analyserer de utvalgte tekstene forutsetter jeg at Bo Giertz står på samme syn som da han skrev romanen *Steingrunnen*. Jeg har ikke sett at han har tatt avstand fra sin forståelse av lov og evangelium og rettferdiggjørelsen ved troen alene. Derfor bruker jeg en større bredde av hans teologiske – litterære produksjon som bakgrunnskilde for min analyse.

For å klargjøre Bo Giertz' forståelse av lov og evangelium har jeg valgt noen av hans bøker også til primærkilde. Som jeg skrev ovenfor, har jeg ikke sett at Bo Giertz tok avstand fra sin forståelse av lov og evangelium senere i livet. Jeg forutsetter det når jeg velger hans litteratur, selv om de ble skrevet etter *Steingrunnen*: *Kyrkofromhet* (1939),¹² *Grunden* (1942)¹³, *Troens ABC: En studiebok om kirkens tro*¹⁴ original tittelen *Trons ABC: En studiebok i kyrkans tro för lekmän*¹⁵ og *Slik Leser vi Bibelen: Studiebok for legfolk om kirkens tro på Bibelen*¹⁶ original tittelen, *Att kunne läsa sin Bibel: En studiebok för lekmän om kyrkans tro på Bibeln*¹⁷. Når jeg bruker norske oversettelser av Bo Giertz' bøker forutsetter jeg at de ikke er forandret i forhold til det Giertz skrev på svensk.

Tekstanalysen i romanen krever ulike sekundærkilder. De tidligere forskningsarbeidene som jeg skrev i underkapitlet 1.3. er blant annet min sekundærlitteratur. Jeg trekker dem og andre kilder inn i mitt arbeid for å støtte eller vurdere primærkildene som jeg arbeider med. De valgte sekundærkildene er omfattende, og derfor har jeg valgt å ikke gjøre rede for all sekundærlitteraturen i oppgaven.

⁹ Giertz 1996: 28-39

¹⁰ Ibid. 149-152, 158-162

¹¹ Ibid. 284-289

¹² www.bibsys.ask/BoGiertz. Jeg bruker selv 1975 utgaven, 8.opplag

¹³ www.libris.kb.se/BoGiertz. Jeg bruker 1975 utgaven, 23.opplag

¹⁴ Jeg bruker 2002 utgaven, 12. opplag (første norske utgave 1972)

¹⁵ www.libris.kb.se/BoGiertz : første utgave 1971

¹⁶ Jeg bruker den første norsk oversettelsen 1974

¹⁷ www.libris.kb.se/BoGiertz : første utgave 1973

1.5. Metode

Dette er en praktisk – teologisk avhandling. Med det mener jeg at arbeidet skal fokusere på anvendelsen av et teologisk anliggende i praktisk-teologiske situasjoner. Min oppgave er å kaste lys over hva som er Bo Giertz' tenkning om å anvende lov og evangelium i sjelesorgssituasjoner, i boken *Steingrunnen*. Utfordringen her er å analysere og drøfte *teologisk*, en kristen skjønnlitterær oppbyggelsesbok. Hvordan kan vi forstå tekster som beskriver hendelser som skjedde i tidsepoken mellom 1800- tallet og begynnelsen av 1900- tallet? I hvilken forstand er det mulig å finne forfatterens teologi i en skjønnlitterær bok? Dette er metodisk sett krevende.

1.5.1. Tekstforståelse

Grunnprinsippet for forståelsen av en tekst er at man kan forstå en del av teksten ut fra helheten og helheten gjennom den enkelte delen. Denne grunntanken blir kalt forståelsens sirkel eller den hermeneutiske sirkel¹⁸. Krogh viser til Hans-Georg Gadamer (1900-2002) som er opptatt av leserens egen rolle for tekstforståelse i denne sirkelen. Med det mener han at våre fordommer eller forforståelse er avgjørende når vi skal forstå en tekst. Uten en viss forforståelse er det umulig å forstå tekster fra annen kultur eller fra annen tidsepoke. Hovedpoenget i hans forståelsesteori er at vi møter en tekst med våre fordommer og forforståelse, noe han kaller en *forståelseshorison*t. Vår horison er påvirket av vår egen tid, kultur, språk, utdanning osv. Men den kan *endre* seg og få nye perspektiver.¹⁹ Krogh understreker her at leserens horisontendring dreier seg først og fremst om vår streben etter å forstå selve teksten, og ikke å se oss selv på en ny måte.

På denne måten blir den hermeneutiske sirkelen et forhold mellom to *horisonter*. Den ene er leserens og den andre er det som verket representerer. Forståelsen innebærer da at disse to horisonter som er preget av hver sin tid tilnærmer seg hverandre.²⁰ Men det betyr ikke at disse to blir forent helt sammen. Krogh viser til Gadamer som forutsetter tekstforståelse *både* forbindelse og avstand. Verkets forutsetninger virker videre i tradisjonen, og tradisjonen

¹⁸ Krogh 2003: 224

¹⁹ Ibid. 234. 244. 247

²⁰ Ibid. 248

forbinder oss med fortiden. Samtidig finnes det forskjell mellom oss og fortiden, og derfor er det umulig at to horisonter forenes helt og holdent. All forståelse innebærer at vi bygger videre på forbindelsen mellom fortiden og vår egen horisont.²¹

Å nærme seg en tekst handler altså om å forstå det teksten ønsker å formidle. Men jeg møter ikke teksten helt uten min forforståelse, kunnskap og erfaringer om lov og evangelium. Det kan hjelpe meg til å forstå hva teksten ønsker å formidle om lov og evangelium og dets virkning i ulike sjelesorgssituasjoner. Samtidig må jeg hele tiden være bevisst på at teksten er hentet fra en annen tid, kultur og situasjon. Den bevisstheten hjelper meg til å argumentere for mine tolkninger. I arbeidet med teksten vil min forforståelse forandres hele tiden av en vekselvirkning mellom teksten og min problemstilling. Min hovedkilde er skjønnlitteratur, og ikke en bok i dogmatikk. Derfor skaper den en utfordring for meg. Kan jeg forene den teologiske problemstillingen med den nødvendige respekten for kildematerialet? Det krever enda dypere arbeid med teksten, nemlig tekstanalysering. I neste underkapittel vil jeg presentere og begrunne mitt valg av analysemodell.

1.5.2. Tekstanalyse

For å gi mening må alle tekster tolkes. Tolkningen skjer ved hjelp av ulike former for tekstanalyse. Å analysere en tekst er det samme som å identifisere og undersøke de ulike komponentene i teksten. Ulike former for tekstanalyser dreier seg om å skjelne og undersøke ulike fenomen ved teksten. Valget av analyse formen er avhengig av hva slags problemstilling man arbeider med og hva som er tekstens egen karakter.²² Bergström og Borèus presenterer fem ulike analysemodeller: innholdsanalyse, argumentasjonsanalyse, lingvistisk tekstanalyse, diskursanalyse og idé - og ideologianalyse.

Innholdsanalysen anvendes for å gjøre en kvantifiserende oversikt over forekomsten av visse element i teksten. Det vil si at denne retningen er tydelig kvantitativ. Analysetypen egner seg best for å finne mønster i store material og for grove kategoriseringer.²³ Jeg opplever at denne metoden ikke er egnet for mitt arbeid. *Diskursanalysen* fremhever sterkt språkets betydning, og analysetypen anvendes blant annet til å studere debatter, forandringer i synspunkt over tid

²¹ Ibid. 252-253

²² Bergström og Borèus 2008: 18. 23

²³ Ibid. 18. 84

og deres diskursive forutsetninger.²⁴ Slik diskursanalysen er beskrevet passer den ikke på min problemstilling.

Argumentasjonsanalysen fokuserer først og fremst på det som argumenteres i enkelte tekster og debatter. Men den fokuserer også på retorikk, det vil si det språklige verktøy som forfatteren anvender for å overbevise leseren. Siden denne analysetypen er rettet mot tydelig formulerte argumenter, slik som reklame eller partiprogram, egner den seg dårlig for mitt arbeid.²⁵

Lingvistisk tekstanalyse anvendes for analyse av metaforisk språk og i den grammatiske strukturen av ordvalg i teksten. I og med at jeg ikke skal fokusere på teksters språkvitenskapelige bakgrunn, passer heller ikke denne typen i mitt arbeid.²⁶

I min avhandling har jeg valgt idé - og ideologianalyse som analysemetode. Min oppgave er å tolke romanen på bakgrunn av forfatterens *teologisk* tenkning. I tradisjonen fremtrer Giertz som konfesjonell evangelisk-luthersk teolog og engasjerer seg for å formidle rettferdiggjørelseslæren. Nettopp på den bakgrunn er han opptatt av å anvende lov og evangelium i praktisk-teologiske situasjoner. Dermed er det stor sannsynlighet for at hans tankemønster gjenfinnes i tekstene i Steingrunnen. Idé- og ideologianalysen hjelper meg til å besvare oppgavens problemstillinger. Den skal også bidra med å belyse hva som er Giertz' ideal for anvendelsen av lov og evangelium i sjelesorg og forkynnelse, og vise til hvor aktuell hans teologiske tenkning kan være for sjelesørgere og forkynnere i dag.

1.5.3. Kort om analysemetoden og analyseverktøy i denne oppgaven

I følge Bergström og Borèus, kan en *idé* oppfattes som en tankekonstruksjon med en viss kontinuitet. En idé kan være en forestilling om virkeligheten, en vurdering av hendelser eller en forestilling om hvordan en bør handle. *Ideologi* defineres hovedsakelig på to måter: 1) et

²⁴ Ibid. 305. 357

²⁵ Ibid. 19. 89. 145

²⁶ Ibid. 263

idésystem 2) politiske synspunkter.²⁷ Idé - og ideologianalyse anvendes når man vil undersøke forekomsten av visse typer av ideer eller ideologier i tekster. Det er med andre ord meningsinnholdet i teksten som er fokuset i idé- og ideologianalysen.²⁸ Det finnes ulike former for idé- og ideologiforskning. Bergström og Borèus har prøvd å inndele idé- og ideologianalyse slik:²⁹

1. Analyse av forekomsten av visse ideer i et viss materiale
2. Analyse av ideologien til en viss gruppe aktører
3. Analyse av logikken i en politisk ideologisk argumentasjon
4. Analyse av ideenes effekter og deres opphav.
5. Kritisk ideologianalyse, eller ideologikritikk

Noen spesiell utviklet arbeidsmodell for idé- og ideologianalyse finnes ikke. Forskeren har dermed stor frihet til å utvikle analyseverktøy som passer for sitt formål. Det vil si at problemstillingen avgjør hvilket verktøy som er hensiktsmessig å bruke. Ved valg av analyseverktøy må man være oppmerksom på at et stramt utviklet og nøye spesifisert arbeidsredskap, kan føre til at forskeren påtvinger teksten en modell som ikke er tjenlig i arbeidet.³⁰

I min avhandling har jeg valgt forskningsformen *analyse av forekomsten av visse ideer i et visst materiale*, siden den samsvarer mest med min problemstilling. For å gjennomføre analysen vil jeg benytte Olav Skjeveslands *pastoralteologiske modell* som min analysestruktur. Denne modellen er nok utformet for menighetsoppbyggende praksis, og er en pastoralteologisk tenke- og arbeidsmåte som beveger seg innenfor trekanten: *Tradisjon, situasjon* og *norm*. Ut fra denne modellen kan man presentere og vurdere tradisjonen, som videre går over til en analyse av den samfunnsmessige og kulturelle situasjonen. Denne blir igjen underordnet de bibelske kriteriene, normen, og som til slutt fører oss til utformingen av en pastoralteologisk syntese. Ut fra disse syntesene utformes kirkens arbeidsmodeller.³¹ Elementene i denne modellen er brukbar for mitt arbeid. Jeg vil analysere teksten innenfor tradisjonen, situasjonen og normen. Tradisjonsanalysen forutsetter bakgrunnskilder i svensk

²⁷ Ibid. 149-151

²⁸ Ibid. 19

²⁹ Ibid. 155

³⁰ Ibid. 172. 177

³¹ Skjevesland 1993: 25-28

kirkehistorie og teologihistorie. Dette hjelper meg videre til å analysere situasjonen, altså selve hendelsene i det utvalgte materialet. Den blir igjen underlagt normen, Bibelens normative innstilling og det teologiske innholdet. Så analyserer normanvendelsen i relasjon til Bo Giertz' forståelse av lov og evangelium. Et slikt arbeidsmønster hjelper meg til å finne ut hvordan problemet ble løst i gitte situasjoner, og hva som er Giertz' ideal i anvendelsen av lov og evangelium i sjelesorgsamtale og i forkynnelse.

1.6. Disposisjon

Oppgaven inneholder fire hoveddeler i tillegg til innledning. Del 3 og 4 vil få størst plass, fordi jeg her vil arbeide med oppgavens sentrale problemstillinger. Del 2 er en biografisk beskrivelse som vil være grunnlaget for de to neste delene. Del 5 er min drøfting som skjer på grunnlag av del 3 og 4.

DEL 1: Innledningsdelen inneholder bakgrunn for valg av oppgaven, problemstilling, forskning som er gjort i Giertz' litteratur, kilder og metode.

DEL 2: Her vil jeg presentere en biografisk beskrivelse av Bo Giertz som teolog og forfatter. Dette hjelper meg til å forstå hans teologi med fokus på hans tilrettelegging av lov og evangelium

DEL 3: I denne delen vil jeg legge vekt på ulike sjelesorgstyper for å forstå hvilken sjelesorgstradisjon Bo Giertz tilhører.

DEL 4: Her vil jeg analysere de sjelesørgeriske situasjoner som jeg har utvalgt i Steingrunnen. Analysen gjøres i lys av: 1) kontekst, 2) situasjon og 3) normanvendelse. Dette hjelper meg til å finne ut hvordan problemet blir løst.

Del 5: Den siste delen vil være en oppsummering og et utblikk som reiser spørsmålet om boken Steingrunnen fortsatt er aktuell i dag for sjelesørgere og forkynnere.

2. BO GIERTZ

Biskop Bo Giertz ble født i Råpplinge på Öland i Sverige i 1905, og døde i 1998.³² Giertz sa at han var ateist da han begynte sine studier på Uppsala Universitetet. Han begynte først på medisinstudiet der, men avbrøt denne studieretningen og begynte i stedet å studere latin, gresk og antikkhistorie. Men i 1925, etter at han hørte en forelesning av Nathanel Beskow,³³ bestemte han seg for å bli en kristen. Deretter begynte han å studere teologi i Uppsala. Etter teologistudiet jobbet Giertz en periode som reisesekretær, fra 1935 til 1949, arbeidet han som prest, og fra 1949 til 1970, var han biskop i Gøteborg.³⁴

Som teolog hadde Bo Giertz en lang utvikling. Giertz selv har fortalt at det første året som prest i Östra Husby menighet, hadde en avgjørende betydning for hans liv, hans syn på kirken, forkynnelsen, Bibelen og bekjennelsen. Som student i Uppsala ble han preget av Oxfordbevegelsen, som var en typisk lovvekkelse der evangeliet ikke fikk sin rette plass. Han kjente også til den nyevangeliske vekkelsen fra Sverige, som la vekt på evangeliet, men som derimot manglet innslag av loven. Men i Östra Husby fikk han anledning til å tenke nytt. Han følte seg usikker på sin egen kristendomsforståelse, og han innså sin egen utilstrekkelighet for å bli en god kristen. På den tiden leste han Henric Schartaus bok ”Bref i andliga ämnen”, og forstod at det var noe å lære fra den vestsvenske fromhetslæren.³⁵ Antakelig er det bakgrunnen for det Ekvik fremhever om Bo Giertz, at han tilegnet seg den sjelesorgstradisjonen som Schartau var den fremste talsmann for.³⁶ I Göteborgs Posten 1980-08-01, sa Giertz selv at han forstod evangeliet da han fordypet seg i de gamle kirkevekkelsene og begynte å lese Schartau og Rosenius.

Bo Giertz har altså et tradisjonelt luthersk syn som teolog, og innenfor denne fløyen har han hatt et høykirkelig syn på kirken som legger stor vekt på det kirkelige embete og det objektive ved sakramentene.³⁷ Samtidig var han sterkt preget av den fromhetsretningen som hadde sin bakgrunn i den luthersk – ortodokse pietismen. Ekvik påpeker at senere i livet fremstod Giertz som talsmann for ”Kirkelig samling”, en organisasjon som jobbet for å bygge bro mellom

³² http://no.wikipedia.org/wiki/Bo_Giertz

³³ Mattsson 1994: 38. 58

³⁴ Ibid. 153-154

³⁵ Ibid. 52-59

³⁶ Ekvik 1977: 3-4

³⁷ Ibid. 3

mennesker med et høykirkelig og lavkirkelig syn. Bo Giertz er også kjent for å være motstander av ordningen med kvinnelige prester, som ble innført i Sverige i 1958.³⁸ I 2004 ble han kåret til 1900-tallets viktigste kristne leder i Sverige av lesere av *Kyrkans tidning*.

2.1 Forfatterskap

Giertz var allerede kjent i Sverige før han ble biskop i Gøteborg på grunn av sin omfattende forfatterskap.³⁹ Hans første bøker *Kyrkofromhet* og *Kristi kyrka* kom ut i 1939 og neste bok *Stengrunnen* i 1941 og ble overstytt til norsk allerede i 1942. I årene som fulgte, kom en rekke romaner og lærebøker om det kristne livet.⁴⁰ Flere av bøkene hans var oversatt til andre språk og utgitt i mange opplag da Mattsson skrev sin bok *Bo Giertz: Ateisten som ble biskop*. Eksempelvis skriver han at i 1986 hadde romanen *Steingrunnen* nådd sitt 18. opplag, i 1975 kom boken *Kristi Kyrka* i sjette opplag og i 1964 kom konfirmasjonsboken *Grunnen* ut i 20.opplag.⁴¹

I de årene Giertz var biskop var det vanskelig for han å opprettholde sin litterære produksjon. Men etter at han ble pensjonist i 1970 tok han opp igjen sitt forfatterskap. Hans første bok etter pensjonen var troslæreboken *Troens ABC*, og neste bok, romanen *Ridderne på Rhodos*, kom i 1972. Mattsson fremhever at framfor alt Giertz' arbeid er oversettelsen av Det nye testamente med tilhørende kommentarer. Mellom årene 1976-1982 kom ut *Nyoversettelse av Det nye testamentet med kommentarer* (12 bind). I 2001 *Förklaringer till Nya testamentet: Del 1, Matteus – Lukas, Del 2, Johannes – Korinterbrevet. Del 3, Galaterbrevet – Uppenbarelseboken*. Det er også en stor mengde skrifter om ulike emner som alle har hatt stor betydning for både teologers og lekmenns åndelige utvikling.⁴²

³⁸ http://no.wikipedia.org/wiki/Bo_Giertz

³⁹ Mattsson 1994: 125

⁴⁰ http://no.wikipedia.org/wiki/Bo_Giertz

⁴¹ Mattsson 1994: 125. 131

⁴² http://no.wikipedia.org/wiki/Bo_Giertz

3. ANALYSEREDSKAP

3.1. Lov og evangelium hos Bo Giertz

Hvordan forstår Giertz lov og evangelium? Den teologiske tenkningen hos ham er fokus i dette underkapitlet. Som jeg har nevnt tidligere, kan jeg ikke se at Bo Giertz tok avstand fra sitt synspunkt angående lov og evangelium senere i livet. Jeg forutsetter det når jeg velger noe av hans litteratur som ble skrevet etter Steingrunnen, for å klargjøre Giertz' forståelse av lov og evangelium. Med utgangspunkt i hans forståelse vil jeg analysere de utvalgte tekster i Steingrunnen. Jeg har valgt fire av Giertz' bøker: *Grunden((a.)1975)*, *Kyrkofromhet((b.)1975)*, *Troens ABC (2002)* og *Slik Leser vi Bibelen (1974)*.

Lov og evangelium

Giertz hevder at Bibelen i sitt vesen er lov og evangelium, og at det er Guds tale til menneskene.⁴³ Alt som direkte eller indirekte minner oss om hva Gud venter av oss, hvordan Guds barn burde være, er loven. Man kan møte loven overalt i Bibelen, selv Jesus forkynner loven. Derimot er evangeliet alt hva Gud har gjort for oss, og følgende står skrevet i 1 Joh.4,10⁴⁴:

"I dette er kjærlighet, ikke at vi har elsket Gud, men at han har elsket oss og sendt sin Sønn til soning for våre synder."

Det vil si at evangeliet vitner om Guds frelsesvilje og hans ubegripelige barmhjertighet. Hvis en vil høre hva Gud taler i Bibelen er det klokt å lytte til både loven og evangeliet. Giertz understreker at lov og evangelium alltid har adresse til oss personlig:

"Det er først når et menneske i lov og evangelium møter den Gud som handler med oss, som dømmes, oppreiser og helliggjør, at en til fulle forstår hva som menes med åpenbaringen i Bibelen".⁴⁵

⁴³ Giertz 2002: 26

⁴⁴ Giertz 1974: 104-105

⁴⁵ Giertz 2002: 26

Hvordan virker Guds Ord som lov og evangelium? Først opplever mennesket Guds *kallelse*.⁴⁶ Kallet skjer først og fremst gjennom Guds ord. Når en opplever at Gud taler til en, må man være klar over at en er *søkt av Gud*. Giertz oppfordrer til å i en slik situasjon lese Bibelen aktivt, be til Gud og gå til gudstjeneste. Det fører videre til at Guds Ånd leder en til *omvendelse*.⁴⁷ Omvendelsen består i at man vender tilbake til Gud. Giertz forklarer at å ”*omvende seg*” betyr å skifte livsretning:

*”Fra å være bestemt av krefter som drar et menneske bort fra Gud, kommer en i bevegelse i helt motsatt retning.” Med det menes ”en radikal indre forandring som tar makten fra det gamle menneske og overlater det til Kristus”*⁴⁸

Omvendelsen er ikke bare en engangshendelse når en blir kristen, men det samme skjer om og om igjen, og kalles daglig omvendelse. Det betyr at selv om vi er omvendt er det gamle menneske fortsatt inni oss. Gjennom loven blir vi stadig på nytt minnet om våre synder og vår syndefordervelse. Derimot gjennom evangeliet, får vi se Kristus og tar vår tilflukt til han. Å komme til Kristus er til syvende og sist Den Hellige Ånds gjerning.⁴⁹

Giertz hevder også at den daglige omvendelsen kan betegnes som helliggjørelse. Med helliggjørelse mener man ofte alt det Ånden utfører i et omvendt menneske, når Han holder det fast i troen. Men det må ikke misforstås som en stadig vandring mot fullkommenhet, sier Giertz. Selv om en er en troende, er det gamle mennesket alltid i oss. Derfor er vi syndere hele livet og står i en stadig indre kamp, og han begrunner det med Gal. 5,17. Helliggjørelse innebærer at man om og om igjen sier nei til sitt gamle menneske. Dermed kan helliggjørelsen betegnes som en daglig omvendelse.⁵⁰ Oppsummerende kan en si at gjennom loven blir vi stadig minnet om våre synder og vår syndsfordervelse, men gjennom evangeliet hører vi om Guds tilgivelse og nåde, og det er grunnen for vår daglige omvendelse og helliggjørelse.

Slik som Flydal viser til i *Kyrkofromhet, Troens ABC og Grunden*, skiller Giertz mellom opplysningen gjennom loven, og opplysningen gjennom evangeliet.⁵¹ Det vil si at

⁴⁶ Giertz (a.)1975: 84-85

⁴⁷ Ibid. 87

⁴⁸ Giertz 2002: 87

⁴⁹ Ibid. 90. 93

⁵⁰ Ibid. 92-93

⁵¹ Flydal 1980: 22

opplysningen består av to deler, den første skjer gjennom loven og den andre gjennom evangeliet.

3.1.1. Opplysningen gjennom loven

I følge Giertz er vi av naturen opptatt av loven. Vi oppfatter loven som den naturlige veien til Gud.⁵² Dermed fokuserer vi på hva *vi må gjøre for Gud*. Man begynner å streve etter ytre ting, og prøver å forandre seg selv i sin vandel og handel. Man kan få stor fremgang på det området ved for eksempel å slutte å lyve og gjøre opp med gammelt uvenskap osv. Særlig gjennom høy aktivitet og mange gjerninger, kan man begynne å tro at man har blitt en fullkommen kristen, noe som kan føre til at man blir selvsikker og åndelig hovmodig.⁵³

Men Gud bryter ned kjærligheten til synden i opplysningen gjennom loven. Ordet vekker *anger*, og det dreier seg om at Ordet avslører en viss, bestemt synd hos mennesket. Det fører videre til 1) erkjennelse av synden, 2) sorgen overfor den og 3) lengtingen etter å bli frigjort fra synden. Et angerfullt menneske ikke bare unngår selve synden, men også unngår de fristelser som man kan bli utsatt for.⁵⁴ Slike ytre forandringer kan oppfattes av omgivelsene som at en er blitt ett bedre menneske. Men Ordet, loven kaster lys over enda verre ting hos mennesket slik at man erkjenner sine synder og sitt syndeforderv i sitt hjerte, som en del av ens egen natur.⁵⁵

Giertz påpeker at mange kommer inn i en krise når de oppdager sin syndige natur. Noen mener at kristendommen krever en umulig ting, mens andre strever enda hardere enn før. Desto mer man forsøker, jo mer får man bekreftet at en ikke duger som en kristen. Man skammer seg nesten for å be til Gud. Men Giertz fremhever at dette er en del av Guds verk, og våre forfedre kalte det for *oppvekkelsen*.⁵⁶ Denne krisen er et uttrykk for *åndens fattigdom*,⁵⁷ og i åndens fattigdom, bryter Gud ned menneskets egenrettferdighet⁵⁸ og vantro.⁵⁹ Når Gud

⁵² Giertz(b.)1975: 34

⁵³ Ibid. 25-26

⁵⁴ Ibid. 27-28

⁵⁵ Giertz (a.)1975: 86-87

⁵⁶ Giertz (b.)1975: 31

⁵⁷ Giertz 2002: 90

⁵⁸ Med egenrettferdighet menes alt som mennesket gjør selv for å kunne fortjene nåden. (Giertz (a.)1975: 91).

⁵⁹ Med vantro menes det at en ikke kan tro og sette sin lit til Guds nåde (Ibid. 91)

fører oss inn i en slik tilstand, tvinges vi til å sette alt vårt håp til Kristus.⁶⁰ Jeg kommer til å skrive mer om dette i neste underkapittel.

Giertz råder og oppfordrer til at man fortsatt leser i Bibelen og ber til Gud i denne perioden.⁶¹ Ifølge ham, slutter mange oppvakte mennesker å lese Bibelen når loven anklager dem, og det kan føre til at de blir likegyldige.⁶² En må være oppmerksom på budskapet om forsoningen, noe som betyr at Gud gav sin Sønn til soning for alle syndere. Et annet sterkt sjelesørgerisk råd fra Giertz, er at man må holde seg til kirken uansett hvor uverdigg en føler seg. Dette forklares med at Gud anser det som verdifullt å preke for mennesket, og invitere det til nattverd. Som et bilde av Guds forventninger og løfter, står kirken der og holder alltid plass for en, både i kirkebenken og ved alterringen.⁶³

Han understreker videre at man bør søke veiledning og råd gjennom samtale med sjelesørgere. Dette begrunnes med at mange oppvakte mennesker søker falsk trøst i en forkynnelse som ikke konfronterer synden tilstrekkelig. Dette fører til at noen mennesker overgir en del synder, men beholder andre. Noen erkjenner sine synder, men ikke sitt syndeforderv. Slike mennesker får en død tro, og med det mener Giertz at man trøster seg med tale om Guds nåde uten at en har omvendt seg fra sine synder.⁶⁴ Hvis det er en reell synd man blir minnet om, oppfordrer han til å søke skriftemål. Han argumenter med at man ikke alltid får tilstrekkelig hjelp fra forkynnelsen, og da spesielt under vekkelsestider.⁶⁵

3.1.2. Opplysningen gjennom evangeliet

Når en lytter til Guds ord blir en ikke bare opplyst gjennom loven, men også gjennom evangeliet. Den Hellige Ånd opplyser mennesket om *"hva Kristus har gjort for en"*.⁶⁶ Vi kunne verken frelse oss selv eller forsones oss selv, og derfor sendte Gud sin Sønn til oss og la all vår ondskap og synd på sin uskyldige Sønn. På grunn av Jesu Kristi død og oppstandelse ble vi forsonet med Gud.⁶⁷ Kristus sonet våre synder, og det betyr at den eneste som var

⁶⁰ Ibid. 90-91

⁶¹ Giertz (b.) 1975: 31

⁶² Giertz (a.)1975: 89

⁶³ Giertz (b.)1975: 31-32

⁶⁴ Giertz (a.)1975: 89

⁶⁵ Giertz (b.)1975: 33

⁶⁶ Giertz 2002: 90

⁶⁷ Giertz (b.)1975: 36-37

syndfri i hele verden, gjorde sin Fars vilje ved at han ble til forbannelse for vår skyld. Derfor måtte Kristus dø, og i hans person møttes det uforenlige, Gud og det onde:

”Men det møtet som ledet til hans offerdød, førte samtidig til at synden ble sonet og skylden ble gjort opp”⁶⁸.

Slik kjøpte Kristus oss fri fra lovens forbannelse, og han er derfor vår Forsoner. Bare gjennom Åndens virksomhet kan man forstå at på grunn av Kristi død er ens synder forlatt og Jesus er ens egen frelser.⁶⁹

Giertz hevder at oppvekkelsen gjennom loven ikke er et nederlag. Gud lar det skje for å bøte med ens hovmodighet og egenrettferdighet. Av naturen er vi opptatt av å fortjene nåden gjennom loven. Nettopp med den hensikt bekjenner vi våre synder, og kjemper stadig med å forbedre oss. Vi anstrenger oss med mange bønner og forsakelser helt til vi erfarer oppvekkelsen.⁷⁰ Under oppvekkelsen får vi virkelig lære hva skyld er, en skyld som en aldri kan betale selv. I borgerlig sammenheng kan det også skje mye annet gjennom lovens bruk: redelighet, borgerlig rettferdighet og orden. Men i menneskets forhold til Gud, kan ikke loven frembringe seier, samvittighetsfred og hellighet. Bare en dyp og alvorlig erkjennelse av synden, og det vil si at ved bare loven innser man at man aldri kan oppfylle Guds krav og stå foran Ham uten skyld.

Men Gud overvinner vår egenrettferdighet og vantro ved at han fører oss inn i åndens fattigdom, slik som det er beskrevet ovenfor, og da tvinges vi til å sette alt vårt håp til Kristus.⁷¹ Lovens funksjon blir at *”den driver oss til Kristus”*. Loven viser oss Guds rett til å kreve fra oss og avslører samtidig vår egen utilstrekkelighet for å kunne komme inn i Guds rike. Men evangeliet derimot, sier at man på grunn av Kristi rettferdighet, kan bli rettferdig foran Gud. Kristus har alene oppfylt loven og dermed er han rettferdig foran Gud. Denne rettferdigheten kan også bli vår, ved troen på Kristus.⁷² Videre tar vi opp hva som menes med tro.

⁶⁸ Giertz 2002: 60-62, 68-69

⁶⁹ Giertz (a.)1975: 89

⁷⁰ Giertz (b.)1975: 34. 36-37

⁷¹ Giertz (a.)1975: 91

⁷² Giertz 2002: 90-91

I følge Giertz er ikke troen noe vi selv kan skape. Den er heller ikke en kraft i oss selv, men skapes ved Guds Ord og Åndens arbeid i et menneskes hjerte. Der får man en lengsel og et behov for Kristus og hans nåde. Det betyr at man våger å stole på at man får være et Guds barn for Kristi skyld. Giertz henviser til Jesu ord i Joh. 6,35; som likestiller troen med å komme til Kristus, og at troen kan ligne på en tom hånd som tar imot en gave. Så lenge en ikke savner noe og ikke trenger hjelp for noe, så tror man heller ikke. Derfor spiller loven en viktig rolle og opplysningen gjennom loven, hjelper oss til å ta imot denne gaven. Loven viser oss hva som mangler, og på den måten ”*driver den oss til Kristus*”. Det å komme til Kristus er beskrevet i NT med ”*å bli rettferdiggjort*”, og ”*å bli født på ny*”. Det er to sider av samme sak, sier Giertz.⁷³

Hva menes med rettferdigjørelsen? Giertz fremhever at rettferdigjørelsen er noe som skjer i himmelen hos Gud. Å være rettferdig foran Gud innebærer at en har oppfylt loven og dermed er skikket for Guds rike. Problemet er at vi aldri kan bli slik ved egne gjerninger. Jo mer vi strever jo tydeligere ser vi at Guds krav og vår skyld bare vokser:

*”Når en likevel kan bli rettferdig, henger det ene og alene sammen med at Kristus kan gi oss del i hans egen rettferdighet”.*⁷⁴

Giertz understreker at Kristus har oppfylt loven og han kan skjenke oss sin rettferdighet. Dette er beskrevet i Det nye Testamente, at Kristi rettferdighet *tilregnes* oss (Rom 4,6, 2 Kor.5,19). Oppsummerende poengterer Giertz at den ufortjente nåde som vi får av Gud, forstås bare ved opplysningen gjennom evangeliet. Det er Guds verk alene og det er Han som fullbyrder det. Gud knuser all vår egenrettferdighet og selvtillit gjennom loven, og oppretter troen på Kristus gjennom evangeliet. Når den evangeliske opplysningen er fullbyrdet, tror mennesket på Kristus som sin frelser og forsoner. *Da er også omvendelsen fullbyrdet.*⁷⁵

⁷³ Ibid. 90-91

⁷⁴ Ibid. 91

⁷⁵ Giertz (b.)1975: 39-40

3.2. Ulike sjelesorgstyper

Hvilken sjelesorgstradisjon kommer til uttrykk i de utvalgte tekstene i Steingrunnen? For å nærme meg dette spørsmålet vil jeg her presentere forskjellige typer sjelesorg som jeg videre vil anvende i analysen av de utvalgte sjelesorgssituasjonene i Steingrunnen.

I denne delen har jeg valgt å legge vekt på professor Johan S. Grevbo *Sjelesorgens vei: En veiviser i det sjelesørgeriske landskap – historisk og aktuelt* (2006). Dette begrunnes med at han viser grundig til sjelesorgens historiske og teologiske forankring, samt aktuelle internasjonale tendenser i sjelesorgen i dag.

3.2.1. Reformasjonen som en sjelesorgbevegelse

Begrepet *sjelesorg*, (gresk: *epimèleia/therapeia tæs psykjæs e.l*)⁷⁶ betyr *sjelens omsorg*, og har en lang historie både i antikkens filosofi (særlig den greske) og i de gammeltestamentlige skrifter.⁷⁷ Likevel betraktes reformasjonen som en eneste stor sjelesorgbevegelse,⁷⁸ og Grevbo argumenterer med at Luthers teologiske oppdagelse av *rettferdiggjørelse ved troen for Kristi skyld*, hadde stor sjelesørgerisk betydning. Dette bidro til et radikalt brudd med den middelalderlige botslæren, avlatsvesenet og alle former for gjerningsrettferdighet som tynget menneskets samvittighet. Grevbo viser til at Luther ikke brukte begrepet *sjelesorg*, men i stedet var betegnelsen *trøst*, (*consolatio*) et grunnleggende uttrykk for hans sjelesørgeriske virksomhet.⁷⁹

Trøst i sjelesørgeriske situasjoner

Den anfektete samvittighet står i sentrum i Luthers sjelesorg. Grevbo hevder at Luther forstår begrepet *anfektelse* meget bredt. Det dreier seg om alt som ”*kjemper mot oss*” og ”*setter oss på prøve*”. Anfektelsens grunn kan være mange og forskjellige. Men den innebærer en form for ”*trøstesløshet*”, som for eksempel:

⁷⁶ Grevbo 2006: 465

⁷⁷ Ibid. 38f.

⁷⁸ Ibid. 78f.

⁷⁹ Ibid. 82-83

*”dyp sorg, tungsindige overveielser, grublerier over religiøse spørsmål, fortvilelse over manglende trosvisshet, opprivende uenighet og strid eller oppgitthet over egne synder.”*⁸⁰

Kristensen hevder i sin bok, at når det gjelder spørsmålet om hvem som står bak anfektelsen peker Luther noen ganger på djevelen og noen ganger på Gud. Under anfektelsens tid er det vanskelig å vite hvor den kommer fra. De to arbeider for hver sitt mål. Djevelen vil nedbryte kristentroen og skape fortvilelse hos mennesket. Det skjer både gjennom egne fristelser og anfektelser av menneskelivet og troen, og gjennom fordreininger av Guds anfektelser. Derimot arbeider Gud for å nedbryte kjødet og bygge opp troen. Det skjer både ved at Gud selv anfekter mennesket slik at det ser sin skyld og griper om Kristus som sin eneste redning, men også ved å snu djevelens anfektelse til gode. *”Men Gud og djevelen er ikke jevnbyrdige motstandere. Gud er verdensherskeren og djevelen er underkastet han.”*⁸¹ Derfor er det håp for det anfedte mennesket.

Hvem er trøsteren? Hva innebærer Luthers trøsteteologi? Her vil jeg trekke frem Skjevesland. Han hevder at i Luthers sjelesorg er Gud all trøsts kilde og menneskets oppgave er å ta imot denne trøsten passivt. Trøsten omfatter ulike dimensjoner: Den dreier seg om Kristi gjerning – *”Kristus for meg”*. Dette perspektivet befri menneske fra ego – sentring og eget strev, og gir en visshet om at frelsens grunn er *”i Kristus”*. Trøsten innebærer også en oppmuntring i anfektelsens situasjon. Gjennom anfektelsen oppdrar Gud sine barn i troens skole.⁸² Hvordan formidler Luther trøsten? Både Skjevesland og Grevbo understreker at i følge Luther så har trøsten sin forankring i Guds Ord. Gjennom Skriften åpnes Guds trøst og barmhjertighet og evangeliet vitner om mennesket er en tilgitt synder i Kristus.⁸³

Oppsummerende vil jeg trekke frem både Grevbo og Skjevesland. Grevbo presiserer at Luthers trøsteteologi gir mennesket frihet til å tjene, elske sin neste og å gjøre gode gjerninger.⁸⁴ Skjevesland understreker:

⁸⁰ Ibid. 85

⁸¹ Kristensen 1987: 15

⁸² Skjevesland 1996: 72-74

⁸³ Grevbo 2006: 86

⁸⁴ Ibid. 84

”Luthers fundamentering av sjelesorg i Skriften og i læren om rettferdiggjørelsen ved troen alene er – tross endringer i kultur, tidsfølelse og livsproblematikk – av blivende verdi. I en tid med adskillig uholdbart føleri, og hvor mange sliter med å rettferdiggjøre seg selv og sitt fragmenterte livsprosjekt, er det et evangelium i ordets dypeste mening å få i gave det ankerfeste for liv og tro som ligger i Kristi rettferdighet.”⁸⁵

3.2.2. Sjelesorg i dag

I følge Grevbo, har sjelesorgen i dag blitt et nærmest uoversiktlig felt, på grunn av sjelesorgteoretikere og praktikers forståelse av hva sjelesorg er. Derfor har han prøvd å utforme en oversikt over dagens internasjonale sjelesorg.⁸⁶ Han systematiserer dermed *åtte hovedretninger* i sjelesorg, og vurderer deres sterke og svake sider. I det følgende vil jeg kort skissere fire av de åtte ulike sjelesorgtypene⁸⁷. Dette begrunnes med at disse fire typene har lange tradisjoner innefor kirkens utøvelse av sjelesorg. Jeg vil også gi en fyldigere beskrivelse av den sjelesørgeriske hovedretningen som har sin bakgrunn i den lutherske konfesjonelle tradisjonen, siden Giertz tilhører den teologiske retningen. Dette skal hjelpe meg i analysen av de sjelesørgeriske situasjonene i *Steingrunnen*.

1. Budskapsformidlende (kerygmatiske) sjelesorg: Denne grunntypen har sin bakgrunn i den dialektiske teologi med Karl Barth som viktigste representant. Her forstås *sjelesorg som forkynnelse av Guds åpenbaring for enkelte det enkelte mennesket*.⁸⁸ Sentrum i den sjelesorgen, er at forkynnelsen har et ensidig fokus på *syndenes forlatelse for Kristi skyld*. Grevbo hevder at selv om denne grunntypen er hardt kritisert for å være dirigerende, og en enveis kommunikasjonsform, så har den også viktige impulser som vi kan lære noe av. Her påpeker han at budskapet om syndenes forlatelse gir konfidenten nye muligheter i livet, og det

⁸⁵ Skjevesland 1996: 78

⁸⁶ Grevbo 2006: 302f.

⁸⁷ De fire sjelesorgtypene som jeg ikke beskriver i oppgaven, er *utrustningsorientert (karismatisk) sjelesorg, dybdepsykologisk (analytisk) sjelesorg, partnersentrert (terapeutisk) sjelesorg og samfunnsrettet (sosio-politisk) sjelesorg*. (Grevbo 2006: 403-404)

⁸⁸ Ibid. 308

er et viktig poeng i en sjelesørgerisk situasjon. Samtidig bør man være våken for at denne grunntypen ikke åpner rom for dialog.⁸⁹

2. Bibelbasert (evangelikal) sjelesorg: Bokstavtro eller biblistisk syn er denne typens hovedkilde. Sjelesørgere som deler det synet legger stor vekt på *den bibelske åpenbaringen som normgivende for sjelesorgens innhold og metode*.⁹⁰ I tillegg til formidlingen av budskapet slik som kerygmatiske sjelesørgere gjør, legger de mer vekt på et detaljert, forpliktende og formanende bibelsyn. Dette vises med et personlig engasjement i forhold til Bibelens krav om gode holdninger, som for eksempel ydmykhet, kjærlighetsgjerninger osv. Målet for sjelesorgen er da å hjelpe mennesket til å forbedre og forandre livsførselen sin etter de bibelske normer. Grevbo hevder at denne grunntypens sterke side er frimodigheten til å bruke Guds Ord i ulike sjelesørgeriske spørsmål. Bibelen inneholder visdom, kunnskap og etiske forskrifter som er absolutt til det beste for mennesker. Samtidig bør vi være oppmerksomme på at Bibelen ikke kan brukes som en oppskriftsbok til kristen tro og liv.⁹¹

3. Fordypende (spiritual) sjelesorg: Den Hellige Ånd står helt sentralt i denne formen for karismatisk sjelesorg. Likevel er det stor forskjell når det gjelder stil og teologi innefor denne retningen, sier Grevbo. Sjelesorgen forstås her som en *åndelig veiledning* til Guds dype hemmeligheter, og veiledningen innbærer viktige bibelske synspunkter på troens modning og vekst. Grevbo hevder at denne formen kan betegnes som kirkens eget *skattkammer* og er inspirerende for dagens sjelesorg.⁹² Han definerer terminologien spiritualitet slik:

”en levende og helhetlig relasjon til tilværelsens ytterste mening og mål, Gud selv, slik den kommer til uttrykk og erfares gjennom livet i verden, ved den kristne overlevering og de nådemidler (i vid forstand) som hører hjemme der (Guds ord, bønn, sakramenter, liturgisk liv osv).”⁹³

I følge Grevbo assosierer man begrepet spiritualitet med særlig katolsk kontekst. Men også den lutherske og reformerte tradisjoner benytter denne spiritualitetsdimensjonen i kirkeliv og

⁸⁹ Ibid. 402

⁹⁰ Ibid. 316f.

⁹¹ Ibid. 403

⁹² Ibid. 332. 339

⁹³ Ibid. 334

sjelesorg.⁹⁴ Denne sjelesorgen legger stor vekt på en fordypende dimensjon, og det forutsetter at konfidenten forestiller seg at det finnes en Gud og at det er en vilje til å etterfølge Jesus, praktisere nestekjærlighet og overgi seg til Gud. Sjelesørgeren bidrar med hjelp til dette gjennom veiledning, bønn og meditasjon.⁹⁵

Grevbo påpeker det som er lærerikt for dagens sjelesorg at den henviser alle til den treenige Gud. Også sjelesørgeren selv, må la seg veilede av Gud for å kunne veilede andre. Det kritiske ved den fordypende sjelesorgen, ifølge Grevbo, er at den ikke skjelner mellom perspektivene rettferdiggjørelse og helliggjørelse. Nettopp dette kan føre til ”*gjerningsrettferdighet*”. Denne grunntypen har et altfor optimistisk syn på menneskets naturlige evne til å vokse i troen, nærme seg til Gud og til samarbeide med Ham. Utfordringen her blir å kunne hjelpe mennesker som har en anfektet samvittighet eller har syndet grovt.⁹⁶

4. Menighetsfundert (ekkesial) sjelesorg: Denne retningen har sin bakgrunn i Martin Luther og luthersk tradisjon. Sjelesorgen forstås som *kirkelig omsorg til tro og liv*, og utøves både av embetsfolk og de troendes allmenne prestedømme. Utøvelsen av sjelesorgen skjer bevisst *i og gjennom* menigheten, altså i en kirkelig kontekst.⁹⁷ Den kirkelige forankringen innebærer at det hentes noen perspektiver fra Skriften som for eksempel Apg 1,8 og Gal 6,10: ”*La oss derfor, mens vi har tid, gjøre det gode mot alle, men mest mot troens egne folk.*”⁹⁸ Men det betyr ikke at sjelesorgen begrenses innenfor de troendes forsamling. Tvert imot så spres den derfra, og ut til den øvrige befolkningen og i verden. Siden sjelesorgen har sin forankring i kirken, er den opptatt av den såkalte *generelle sjelesorg*: forkynnelse, undervisning, gudstjenesteliv og sakramentforvaltning, og også av *de spesifikke sjelesørgeriske midler*: som for eksempel skriftmål, bruk av Bibelen, bønn, dåpen og nattverden.⁹⁹

Grevbo påpeker at menighetsfundert sjelesorg omfavner både høyre og venstre side innenfor de hovedretningene han har karakterisert.¹⁰⁰ I følge han består denne retningen av to ulike

⁹⁴ Ibid. 333

⁹⁵ Ibid. 337f.

⁹⁶ Ibid. 340. 402

⁹⁷ Ibid. 342-343. 349

⁹⁸ Norsk Bibel A/S *Bibelen Den Hellige Skrift* 1988: 1339

⁹⁹ Grevbo 2006: 343-345

¹⁰⁰ Ibid. 342

kategorier sjelesorg der den ene gruppen er opptatt av pastoral– teologi og praktisk – teologi, og den andre gruppen fokuserer på en mer spesialisert sjelesorg. Den første nevnte gruppen gir sjelesorgen det utgangspunktet som den menighetsfunderte sjelesorgstypen omfavner, *troshjelp* og *livshjelp*. Dette begrunnes i Jesu sjelesorg som innebar omsorg både for kropp og sjel. Den menighetsfunderte sjelesorgen er også åpen for annen relevant kunnskap som innbefatter humanvitenskaplige perspektiver, kulturfag, psykologi, psykoterapi osv. Likevel har sjelesorgen aldri sin hovedforankring i denne type kunnskap. Derimot kan den sist nevnte gruppen være i fare for å miste sin identitet og sine røtter. Grevbo viser til at i verste fall så kan denne gruppen utvikle seg meget bra uten Kristus, Skriften, kirkelære og pastorale referanser.¹⁰¹

Sammenfattende hevder Grevbo at han kan si mye positivt om den menighetsfunderte sjelesorgstypen, ikke minst om dens forankring i de teologiske realiteter som kirkens samlede virksomhet er avhengig av. Den teologiske refleksjonen får en sentral betydning, og kan samtidig åpne opp for annen nyttig kunnskap til sjelesorgen. De spesifikke kirkelige livsytringer og midler, har også en sentral plass i sjelesorgen. På den måten er sjelesorg og kirke/menighet tett omfavnet, uten å stenge seg ute fra andre inspirasjonskilder.¹⁰² Samtidig påpeker Grevbo noen problemer med denne retningen. For det første kan ekklesiale sjelesørgere bli for opptatt av grunnleggende spørsmål som lett kan sette sjelesorgens kommunikasjonsutfordringer i skyggen. Et annet problem kan, i følge Grevbo være en overoptimistisk holdning til den generelle sjelesorgen og menigheten som omsorgs fellesskap. Dette kan føre til at det brukes store ord om kirken, menigheten og om det embetsmessige oppdraget, noe som kan føre til at man mister bakkekontakten og usunne situasjoner kan oppstå. Balansegangen mellom sunn kirkelig bevissthet og en sann tjenende holdning i praksis, kan være meget krevende for sjelesørgere av denne hovedretningen. En annen fare er også at tradisjonen kan komme til å dominere, slik at det hindrer en fornyelse.¹⁰³

¹⁰¹ Ibid. 347-348

¹⁰² Ibid. 348

¹⁰³ Ibid. 349

4. TEKSTANALYSE

Som jeg har skrevet ovenfor i punkt 1.4. skjer hendelsen i den første romandelen *Herrens hammer*, mot slutten av opplysningstiden, altså omtrent i 1810. Den neste delen *Jesus alene*, foregår ca. rundt 1880, og den siste delen, *På denne klippen*, viser hendelser som foregår i begynnelsen av andre verdenskrig. I forhold til problemstillingen i oppgaven, har jeg i de to første delene valgt ut sjelesørgeriske samtalesituasjoner, og i den siste delen en prekensituasjon. Disse tekstene er valgt fordi vi kan se en dramatisk forandring av menneskets forhold til Gud, på grunnlag av samtalene og prekenen.

4.1. Presentasjon av 1.del ”Herrens hammer”

Den første delen består av tre scener:¹⁰⁴ 1. *Kallet*, 2. *Lovens oppvekkelse* og 3. *Åndens fattigdom og evangeliets lys*. Her har den unge magisteren Henrik Savonius hovedrollen. Etter sitt studium på universitetet i Uppsala, ble han kapellan hos gamle prost Faltin i Ödesjö pastorat.¹⁰⁵ Savonius beskriver prost Faltin som ”en fin og spirituell mann, i grunnen kanskje vel konservativ og ikke uten en snev av ortodoks podagra”.¹⁰⁶ Men det er hyggelig å være sammen med prost Faltin, og han er en imponerende landsfader for sin bygd.

Scenen ”*Kallet*” begynner med et selskap i prostegården en sommerkveld, der både prostiets prester og høytstående personer i soknet er samlet.¹⁰⁷ Men hele feststemningen brytes av en bonde som heter Petrus som ber om soknebud til sin døende svoger Johannes som ligger hjemme hos ham. I følge Petrus har Johannes kanskje ikke så lenge igjen. Prost Faltin bestemmer at Savonius reiser med bonden siden han er yngst av alle.¹⁰⁸ På veien til Johannes forteller Petrus om Johannes’ tilstand. Johannes har anfektelser, han ser bare sin elendighet og sine misgjerninger i livet, men *nåden* ser han ikke. Petrus forteller videre: ”Og vi har lest meget for ham nå i det siste. Både Skriften, salmeboken og Sjeleskatten”. Men Johannes ser ”bare trussel, dom og straff hva en vi leser”.¹⁰⁹ ”Og vi er ulærde folk i Hyltamålen. Men nå tenkte vi

¹⁰⁴ Giertz 1996: 9-121

¹⁰⁵ Ibid. 25

¹⁰⁶ Ibid. 10

¹⁰⁷ Ibid. 9f.

¹⁰⁸ Ibid. 18-20

¹⁰⁹ Ibid. 23

*at presten, som er en lærd mann, skulle undervise Johannes grundig om nådestandens kjennetegn hos en omvendt synder.”*¹¹⁰

Savonius blir overrasket av bondens ord. Han har aldri i sitt liv hørt tale om en slik undervisning. Som en nyutdannet prest har han mindre erfaring, og en teoretisk teologi som er preget av sin tid. Det er tydelig i hans preken som fokuserer på menneskets dyd og dets ivrige arbeid for å oppnå indre fred med Gud.¹¹¹ Men i møte med den dødssyke mannen Johannes og hans anfektelse, kommer erkjennelsen av maktesløshet frem. Og i denne situasjonen ber Petrus sin gamle nabo Katrina, om hjelp til den syke Johannes. Dette forandrer hele Savonius teologiske syn. Han forstår at Gud er mer levende enn han har tenkt, og frelsen er en virkelighet. *”I disse korte morgentimene hadde han lært mer om virkelig gudsfrykt enn i hele sitt tidligere liv”*.¹¹² Når han kommer hjem leser han Lukas 22,32 som han fikk av Petrus.¹¹³ Savonius opplever det som en klar beskjed fra Gud, og innser da at han ikke var omvendt. Han går ned på kne og ber til Gud.¹¹⁴

Neste scene *”Lovens oppvekkelse”* begynner med prostens tanker om Savonius, og hans forandring etter soknebudet i juli.¹¹⁵ Savonius er ikke som før. Han går i svarte klær og skriver aldri viser mer. Hans prekener er blitt bedre, men preget av loviskhet. Mer enn én gang sitter prostens der med lukkede øyne og ber om at *”all lyningen fra prekenstolen ikke skulle lage ubotelig skade i menigheten”*.¹¹⁶ Konsekvensene av hans taler kommer til uttrykk på ulike måter. For eksempel kommer ikke de fleste av soknets frøkner på gudstjeneste, på grunn av Savonius harde kritikk av klær og pynt. De få som kommer, går i svarte ullklær. Rittmesteren opplever hans prekener som oppviglende tale og revolusjonsideer, på grunn av Savonius’ eksempel om husmenneskes harde arbeid for å blidgjøre sine overordnede.¹¹⁷ Samtidig har folkets tilstrømning til kirken økt. Det kommer til og med folk fra andre sokn for å høre Savonius, og da av ren nysgjerrighet.¹¹⁸

¹¹⁰ Ibid. 23

¹¹¹ Ibid. 24

¹¹² Ibid. 44

¹¹³ Ibid. 47. 51

¹¹⁴ Ibid. 52

¹¹⁵ Ibid. 55f.

¹¹⁶ Ibid. 58

¹¹⁷ Ibid. 58-59. 63

¹¹⁸ Ibid. 56

Kollegaene reagerer også på forskjellige måter. Kapellanen Linder i Fröjerum er blitt hjertebror av Savonius. Han er en prest som var blitt advart av domkapitelet to ganger og flere ganger forbigått ved utnevnelser på grunn av sine botsprekener¹¹⁹. Derimot anmelder kollegaene Warbeck og Hafverman sammen med noen høytstående personer i soknet, Savonius til domkapitlet på grunnlag av at han blant annet holder andakt i hjemmene utenom den ordinære gudstjenesten. Det var noe som måtte anses å være i strid med konventikkelplakaten av 1726. Han bruker grove skjellsord fra prekestolen, og derfor ønsker de at Savonius forflyttes ut av prestegjeldet.¹²⁰ De to kollegaene har samme teologiske syn som Savonius selv hadde før omvendelsen, og prosten beskriver dem som neologer.¹²¹ Faltin forstår alvoret i anmeldelsen som kan føre til suspensjon for Savonius. Han skriver et forsvarsbrev til domprosten og nevner blant annet at det er gunstig for Savonius' lære og modning hvis han fortsetter i Ödesjö.¹²² I sin samtale med Savonius sier prosten at lovprediken bare skaper samvittighetsnød eller egenrettferdighet. Det finnes lovtreller, gjerningskristne og botspredikanter blant oss. Men det er mot evangeliets kjerne og et kristent menneskes frihet. Men Savonius forstår ikke det prosten sier og står i mot ham. Til slutt sier prosten at *"du kommer til å forstå bedre når du har prøvd å kurere ditt kjød med spekelser og forsakelser"*.¹²³

I begynnelsen av den siste scenen i *"Åndens fattigdom og evangeliets lys"*, kan vi se at Savonius sine taler er blitt enda strengere, og han ransaker seg selv enda hardere. Under de lovpregede talene opplever han selv at det gjelder ham selv fordi han er denne synderen han selv taler om.¹²⁴ Han innser at syndene hans er grodd fast i hjertet og innrømmer til Linder at han er en elendig mann.¹²⁵ Den gode vennen Linder, sier at han hadde også opplevd det samme før han forstod frelsen. Men for to uker siden fikk han legende hjelp av Henrik Schartau¹²⁶ i Lund¹²⁷ som svarte på hans brev.¹²⁸ Linder sier at vi har vært opptatt av ytre

¹¹⁹ Ibid. 69. 71f

¹²⁰ Ibid. 57. 63f. 98f

¹²¹ Ibid. 67-68

¹²² Ibid. 97

¹²³ Ibid. 86

¹²⁴ Ibid. 89 f.

¹²⁵ Ibid 109

¹²⁶ Henrik Schartau (1757-1825) er grunnleggeren for den fromhetsretningen Schartauanismen. Han virket både som forkynner og sjelesørger, og hans innsats innenfor katekettikkens område fikk også stor betydning. Schartau var talsmann for en egen fromhetstype som inneholdte elementer av ortodoksiens intellektualisme, med dens vektlegging av lære og tro, samt pietismens individualisme og praktiske innstilling. Hans teologisk syn var preget både av den ortodokse tradisjonens syn på forholdet mellom lov og evangelium, og pietismens vektlegging på et teosentrisk og individualistisk hoveddrag. Hans arbeid og teologisk innsats rotfestet seg spesielt i Syd- og Vest- Sverige. (Ekvik 1977: 4)

synder og ville rense oss selv, men har aldri tenkt på syndene som kommer innenfra, altså selve syndefordervelsen. Det kan vi ikke selv plukke vekk. Men *”Gud har tegnet et kors over all syndens elendighet i verden, både utenom oss og inni oss”*¹²⁹. Han har sendt en forsoner som lider i vårt sted. Jesus har betalt alle våre synder og derfor kan vi bli Guds barn av nåde.¹³⁰

Linders forklaring om nåden åpner Savonius’ øyne på nytt. Nå har han sett evangeliets lys. Han tenker tilbake sitt møte med Katrina for to år siden. Savonius hadde ønsket å få treffe henne igjen for å søke hjelp for sitt hjerte. *”Nå hadde Gud sendt ham en annen hjelper – men hjelpen var den samme”*.¹³¹ På samme dag kommer også avgjørelsen fra domkapitelet. Noen punkter holder fast at Savonius er skyldig og dermed avstenger de ham fra all prestelig tjenestegjøring i Ödesjö prestegjeld. I sine avskjedsord sier Savonius blant annet at han angrer på at han har slått og tuktet mer enn han har forbundet og helet. Han har gjort forskjell på folk slik at han elsket de svake mer enn de sterke. Mest av alt angrer han at han så sjelden har prekt det fulle evangelium om den uforskyldte nåde, som han selv trenger mest av alle. Han ber derfor om tilgivelse.¹³²

Sammenfattende kan man si at i den første romandelen kan vi følge den unge presten Savonius, og hans trosliv og trosmodning i sin tjeneste. Hans møte med kvinnen Katrina, prosten Faltin og kollegaen Linder påvirker hans teologiske syn, og fører ham til en trosmodningsprosess. Fra å være en teolog som har trodd på egen fornuft og dyd, blir han til en som tror på Guds nåde bare på grunn av Kristi skyld. I møte med den dødssyke mannen Johannes og Katrina, lærer Savonius om Guds frykt og Guds virkelighet. Når han oppdager at Gud er levende og frelsen er virkelig, får han en iver til å forbedre seg selv og menigheten. Det kommer først og fremst til uttrykk i hans prekener som fokuserer på ytre ting som drikking, klær, pynting osv. Prosten Faltin bekymrer seg for hans loviskhet, og prøver å lære ham om forskjellen mellom lov og evangelium og dens virkning. En annen som hjelper ham til å forstå forskjellen mellom lov og evangelium, og dermed om Guds nåde og frelse, er kollegaen Linder. Savonius har strevd for å bli en fullkommen mann, men jo mer han har

¹²⁷ Fra 1785 virket Schartau som andre residerende kapellan ved Lund domkirke, og i 1791 ble han første residerende kapellan på samme sted, og sokneprest i Stora Råby og Bjällerud. (Jarlert 2001: 77-78)

¹²⁸ Ibid. 109-110

¹²⁹ Ibid. 111

¹³⁰ Ibid. 111-113

¹³¹ Ibid. 113. 119f.

¹³² Ibid. 120-121

prøvd, jo mer har han sett sin elendighet. I en slik situasjon kommer Linder til ham med et gledesbudskap som han har forstått selv for ikke så lenge siden. Denne samtalen gir et nytt lys i Savonius' hjerte.

4.1.1. Tradisjonen: den kirkehistoriske bakgrunn

Som jeg skrev ovenfor, viser delen ”*Herrens hammer*” oss, scener som foregår rundt år 1810. Her møter vi særlig to ulike idéstrømninger, pietismen og rasjonalismen, som preget svensk kirkeliv i perioden 1719 – 1809.¹³³ Samtidig kan vi se at det fortsatt er ortodoks lære som påvirker kirkens lære og de troendes liv. Spenningen mellom pietismen og rasjonalismen, og deres forhold til den kirkelige tradisjonen, ortodoksien, kommer til uttrykk i aktørens tro og liv. Konflikten blir radikalisert med Savonius' dramatiske forandring i sitt teologiske syn og sin praktiske teologi. I dette underkapitlet, vil jeg først belyse hva pietismen og rasjonalismen innebærer, og så vil jeg beskrive hvordan disse idéstrømningene ble spredd i Sverige og hvordan de kristne ble påvirket av den læren.

Pietismen vokste fram som en reaksjon mot *ortodoksien* (ca. 1555-1675 i Tyskland) som la stor vekt på dogmatikken, *den rene lære* mot teologiske stridigheter.¹³⁴ Folkeundervisningen var preget av utenatføring i forbindelse med Luthers lille katekisme og salmer. Troen ble en antagelse av kirkelærens riktighet. Derimot kom læren om helliggjørelsen i skyggen, noe som resulterte i moralsk slapphet, fylleri, overfall, osv.¹³⁵ Pietismen ville både levendegjøre den døde troen, og fornye kirkelivet. Ordet *pietisme*, kommer fra det latinske *pietas*, som betyr *fromhet*¹³⁶. I følge Hägglund trengte den pietistiske strømmingen seg på luthersk – ortodoks tradisjon mot slutten av 1600-tallet, og medvirket til dens omforming. P. J. Spener (1635-1705), regnes som grunnleggeren av den lutherske pietismen. Han la stor vekt på et mer allment bibelstudium,¹³⁷ bibellesing, bibelsamtaler, lekfolkets medvirkning i menighetsliv i kraft av forståelsen av *det allmennlige prestedømme*.¹³⁸ Spener kritiserte skarpt forholdene i

¹³³ Gustafsson 1973: 117-118

¹³⁴ I år 1577, ble *Konkordieformelen* utgitt. I 1580, kom *Konkordieboken*, som inneholder de tre oldkirkelige bekjennelser, Den augsburgske bekjennelse, Melanchthons apologi, Luthers Schmalkaldiske artikler, hans to katekismer og Konkordieformelen. I Sverge seiret ortodoksien under Karl den 11.s regjering (1660-1697). Da ble hele Konkordieboken anerkjent som lærenorm, og ortodoksien seiret i Sverge.(Bergmann 1978: 115f. 136)

¹³⁵ Ibid. 127f.

¹³⁶ Ibid. 149

¹³⁷ Hägglund 1971: 302-304

¹³⁸ Bergmann 1978: 149. 151

samtidens kirke, men han hadde et optimistisk syn på kirkens fremtid. Til tross for at han holdt fast på den luthersk – ortodokse læretradisjonen, og hadde en konservativ holdning, var han likevel nyorientert i sin tenkning.¹³⁹

Avgjørende for pietismens videre utvikling ble universitet i Halle på grunn av sine pietistiske lærere. A. H. Francke (d. 1727) virket som pietismens leder. Det særegne med Hallepietismen, er dens lære om botkampen og den loviske innstillingen mot det verdslige.¹⁴⁰ Francke mente at omvendelsen skjer gjennom en lovens preken som fremkaller en indre krise (botkamp). Under en slik situasjon føres mennesket til en avgjørelse om å bryte med de verdslige ting, og vil begynne et nytt liv. Etter det skjenkes troen, og gjennom denne troen mottas syndenes forlatelse. Den nye vandel kjennetegnes av streng selvprøving og stadig undertrykkelse av de naturlige svakhetene. Hägglund fremhever at det naturlige betraktes her som noe syndig i seg selv, og dermed må den fromme unngå verdslige nytelser. Skuespill, dans, kortspill, tobakk røyking osv. ble forstått som syndig. På dette punktet hadde også Spener loviske forskrifter.¹⁴¹

I den konservative pietismens spor fulgte en radikal strømning. Her forenes ofte en svermerisk mystisk religiøsitet og en sterk kritikk av kirkelæren. Men radikalpietismen ble videre utviklet av Zinzendorf, og i 1727 ble brødrøforsamlingen grunnlagt, og ble til en samfunnsorganisasjon. Det ble bakgrunnen til herrnhutismen og i motsetning til radikalpietismen, var herrnhutismen kirkevennlig. Her tales det ikke om botskamp under lovens virksomhet, slik som i den eldre pietismen, og det kom heller ikke på å tale å oppheve den ortodokse forsoningslæren. Tvert imot ble Kristi stedfortredende lidelse og forsoningen, det sentrale i herrnhutisk tro. Hele omvendelses – skjemaet ble erstattet med opplevelsen av korset og forsoningen. Den evangeliske forkynnelsen av korset ble ett og alt, og et antinomistisk¹⁴² drag kan merkes. Samtidig søker den uten tvil mot det sentrale i den lutherske tenkningen.¹⁴³

¹³⁹ Hägglund 1971: 306

¹⁴⁰ Ibid. 307-308

¹⁴¹ Ibid. 308

¹⁴² I den antinomistiske striden rundt 1537, påstod Johan Agricola fra Eisleben, at man ikke skulle forkynne loven blant de kristne, uten først å ha forkynt evangeliet. I tillegg hevdet han at mennesket skulle vekkes til bot og anger ved evangeliet alene, og gjennom forkynnelsen av Kristi lidelser. Luther oppfattet Agricolas teser som en grov mistolkning av sin lære, og påstod at anger og smerte over synden kun kan oppnås gjennom loven, som avslører synden. Derfor må loven alltid forkynnes. (Ibid. 249)

¹⁴³ Ibid. 308-310

Pietismens fremgang i Sverige: Gustafsson hevder at den pietistiske bevegelsen begynte i Sverige mot slutten av 1680-tallet, av en liten Spener påvirket krets og en rekke studenter som gikk på det tyske Halle - universitetet som var tilknyttet Francke.¹⁴⁴ Men 1710-tallet og dens allmenne krise- og sorgstemning ble viktig grobunn for den konservative pietismens innsteg i ulike kretser. Mange prester ble vunnet for pietismen og men beholdt samtidig sin lære med et luthersk – ortodoks preg.¹⁴⁵ 1730-tallet ble radikalpietismens tidsperiode i Sverige, og det innebar både en alvorlig kulturprotest, og botsfromhet. Mens man ventet på dommedag, skulle man gjøre bot for sine omgivelser, og kledde seg derfor i en grå botgjøredrakt av grov vadmel. Grensen mot verden dras her enda skarpere enn i den tidligere pietismen. De mente at Gud selv var prest i de troendes hjerte, og at de hadde en åndelig kirke i sjelen. Den svenske kirken betraktet dem som ”Babel”¹⁴⁶.

Fra 1740-tallet, pågikk det en herrnhutisk vekkelse, og mange prester ble med i denne strømmingen. I motsetning til den radikale pietismen, var det herrnhutiske kirkeidealet forsonende i forholdet til kirken. Flere betydningsfulle herrnhutiske skrifter kom ut i Sverge, blant annet, ”*Nådens ordning til saligheten etter Jesu herlige evangelium*” av den store dogmatikeren David Hollazius. Herrnhutismen fikk stor innflytelse blant geistlige i Sør – Sverge, og gjennom dem spredde den seg rundt i de nordvestlige bygdene. Rundt 1761, ble herrnhutismen spredt til Norrland, og prestegården i nordlig Hälsingland, ble vekkelsens sentrum. Slik ble gammellutherdommen påvirket av den herrnhutiske evangeliske tenkningen. Fokus på ”det indre lys” og individualistisk fromhet, ble spredt ut til befolkningen gjennom den herrnhutiske andaktslitteraturen.¹⁴⁷

Oppsummerende hevder Gustafsson at i andre halvdel av 1700-tallet kan man se en allmenn strømming i fromhetslivet, som var preget av den loviske pietismen. Likevel ble mange av de pietistiske tenkerne dratt i en herrnhutisk retning. Selv om herrnhutismen myknet opp det strevsomme ved pietismen, var det likevel vanskelig å skille deres ideer fra hverandre, når det gjaldt kirke- og fromhetsliv. De pietistiske og herrnhutiske idéstrømmingene, ble opphavet til 1800-tallets vekkelsesbevegelser.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Gustafsson 1973: 117

¹⁴⁵ Ibid. 120

¹⁴⁶ Ibid. 129-130

¹⁴⁷ Ibid. 134-137

¹⁴⁸ Ibid. 141. 172

Rasjonalismen: Bergmann hevder at rasjonalismen (*ratio* = forstand) er, som navnet sier, en forstandsmessig kristendomsoppfatning. Det særegne med rasjonalismen er at den ikke bare oppfatter religionen som en sum av læresetninger, men gjør ”den sunne menneskeforstand” til høyeste dommer også på det religiøse området.¹⁴⁹ Rasjonalistene dannet seg det tredobbelte program: *Gud, udødelighet og dyd*. Gjennom sine dyder, ved å følge sin moralske fornuft, kunne menneskene nå opp til Gud, det høyeste fornuftsvesenet. Dermed var udødeligheten lønn for dyden. Bergmann understreker videre at rasjonalismen avviste kristendommens grunnsannheter som for eksempel Jesu guddommelighet, forsoningslæren og arvesynden. Rasjonalistiske prester var mindre opptatt av dogmatikk og personlig erfaring. De fremhevet *Guds godhet og visdom* og mente at de kunne forbedre mennesket ved å opplyse fornuften. Derimot hadde de ikke sett de dypeste sidene av kristendommen som for eksempel Kristus som frelser, følelsen av synd og nåde osv.¹⁵⁰

Rasjonalismen i Sverige: I følge Gustafsson, kom ”opplysningen” til Sverige på midten av 1700-tallet. Dens fokus på fornuft og empiriske naturforskning, ble grunnen til at det oppstod konflikter med den gammellutherske fromheten.¹⁵¹ *Wolffianismen*¹⁵², som hadde sitt største gjennombrudd i Tyskland på 1730-tallet, kom til Uppsala i Sverige under de samme årtiene. Mange ble opptatt av å kunne bevise Guds eksistens og hans egenskaper.¹⁵³ Mot slutten av 1700-tallet fikk neologien flere representanter fra Upsala.¹⁵⁴ Neologien betegner opplysningstidens teologiske utvikling og den kritiserte dogmene, særlig arvesyndslæren, treenighetslæren og kristologien. Et middel for denne dogmekritikken, ble den historisk kritiske metode. Dogmene ble underordnet denne metoden, og dermed oppstod det avstand mellom dogmene og den daværende teologien.¹⁵⁵ Gustafsson viser til en neologisk høykonjunktur og en neologisk fordypning i Sverige mellom tidsperioden fra 1809, til ca. 1815.¹⁵⁶

¹⁴⁹ Bergmann 1978: 189

¹⁵⁰ Ibid. 189-192

¹⁵¹ Gustafsson 1973: 134, 138f

¹⁵² C.Wolff (d.1754), forsøkte med matematikken som forbilde å bygge opp et rasjonelt skolefilosofisk system. Vitenskapen skulle bygge på klare og tydelige begrep, og skulle ikke fremstille noe uten bevis (Hägglund 1971: 323-324)

¹⁵³ Gustafsson 1973: 139

¹⁵⁴ Ibid. 167f.

¹⁵⁵ Hägglund 1971: 325

¹⁵⁶ Gustafsson 1973: 173f.

4.1.1.1. De teologiske tradisjonene, nedføydd i Steingrunnen

Vi kan se at den kirkehistoriske/teologiske tradisjonen preger aktørenes liv og handling. Her kan vi først trekke frem prosten Faltin, for å analysere hvordan han betrakter ortodoksien og de andre teologiske strømningene. Som ortodoks, reflekterer han teologisk over det som foregår rundt ham. Han reagerer sterkt på neologen Hafverman, og hans embetsbrødre som kritiserer Savonius' forsoningslære, og som blir en av grunnene til at han blir anmeldt til domkapitlet. Faltin forsvarer her forsoningslæren.¹⁵⁷ Samtidig sier han i en samtale med Savonius, at prekener om å gi avkall på ytre ting, klesplagg, ulik pynt osv. som kristen, er en loviskhet som den hele evangeliske kirken står i mot. I punkt 4.1, står det at det finnes *"lovtreller, gjerningskristne og engstelige botpredikanter hos oss også"*, og dette kan tolkes i lys av den eldre lutherske – pietismen som jeg har beskrevet ovenfor. Faltins ord som også er omtalt i 4.1, viser tydelig at han ønsker at Savonius, lærer og skiller, mellom loven og evangeliet under sine prekener. Faltins fokus på denne læren kan også forstås ut fra hans teologiske bakgrunn. Hvordan ser rasjonalismen og pietismen på den ortodokse tradisjonen?

Disse idéstrømningene har ulike reaksjoner overfor den ortodokse læren. Det kan vi se for eksempel ut fra Hafverman og Savonius' tanker rundt det som skjer. Mens Hafverman betrakter Savonius som en forræder og mørkemann som vil føre Kristi kirke tilbake til ortodoksiens fordømmer, ser Savonius selv på sitt arbeid som et Guds fornyelsesverk mot det gamle som var preget av fyll, hor, spill og forgjengelighet.¹⁵⁸ Deres ulike syn kan argumenteres ut fra den kirkehistoriske bakgrunnen som jeg har beskrevet ovenfor. Som en neolog, plasserer Hafverman ortodoksien tilbake til en gammel tid som var preget av uvitenhet. Derimot opplever Savonius dette annerledes. Han kjemper mot det moralske forfallet og som en pietist, oppfordrer han menigheten til å gi avkall på de verdslige nytelsene. Her kan vi se hvordan rasjonalisten og pietisten betrakter ortodoksien på hver sin måte.

Samtidig er det også en spenning mellom pietismen og rasjonalismen. *"Herrens hammer"*, kapitteldelen i Steingrunnen, viser oss særlig hvordan disse to idéstrømningene fungerer i praktisk teologi. Mens vi ser at flere geistlige er preget av rasjonalismen, er lekfolk påvirket av pietismen. Som et eksempel kan jeg trekke fram den utvalgte sjelesorgsituasjonen og dens bakgrunnsscene. Den kirkehistoriske tradisjonen som vi står ovenfor, kan også kaste lys over

¹⁵⁷ Giertz 1996: 65. 67

¹⁵⁸ Ibid. 68. 82

denne delen. Ut fra den kirkehistoriske beskrivelsen, er bonden Petrus, hans familie og Johannes tydelig preget av den konservative pietismen. Derimot kan Petrus' beskrivelse av Katrinas *nådelære* som hun hadde lært av en prest på sitt fødested i nord, forstås i lys av herrnhutismens gjennombrudd i Nordland. Likevel er det vanskelig å plassere hennes lære i en ren herrnhutisme eller i pietismen. Hennes fokus ligger på forsoningen og Kristi stedfortredende lidelse for våre synder, og det er uten tvil sentrale teologiske tanker i den lutherske ortodokse lære. Samtidig var det slik som Gustafsson påpeker, at pietismen og herrnutismen, hadde nærmet seg hverandre i begynnelsen av 1800-tallet.

4.1.2. Den aktuelle sjelesorgssituasjon

Fra "*Herrens hammer*" delen har jeg valgt en sjelesorgsamtalsituasjon for å kaste lys over min problemstilling. Her vil jeg analysere hvordan den aktuelle sjelesorgssituasjonen er preget av den kirkehistoriske og teologiske *tradisjonen*. Samtidig vil jeg vise hvilket teologisk syn, som gir hjelp til å løse problemet i den aktuelle *situasjonen*. I samtalen spiller de tre personene, Johannes, Savonius og Katrina, hovedrollene. Johannes er svært syk og han forstår at han kommer til å dø. Siden han er en troende, holder han fast på det som står i Bibelen om at han skal møte Gud ansikt til ansikt, når han forlater denne verden. Det innebærer dommen etter døden.

Dermed reiser døden et dypt åndelig spørsmål. Har livet hans holdt mål? Hvordan vil Gud møte ham? Kan han stå foran Gud, eller blir han kastet i den evig fortapelse på grunn av sine synder? Det skaper frykt og angst hos ham. Han reflekterer over hele livet han har levd og innser at han har ingen grunn til å være trygg på sitt møte med Gud. Det gjør situasjonen enda verre. Slik som jeg har skrevet i 4.1. har Petrus og kona prøvd å hjelpe ham, men det ble til ingen nytte. Derfor har de sendt bud på presten og på kvinnen Katrina. Men det som er overraskende her er at den unge prestens forsøk er forgjeves, mens kvinnen som ikke har utdanning gir en god hjelp til Johannes.

Savonius hilser på Johannes med, *Guds fred*. Johannes rister hodet og svarer: "*Ikke for meg! ...Evig fortapelse, straff etter mine synders mål, vredesdommen og ildsluene, det er for meg. Til meg skal han si: Gå bort fra meg, I forbannede, til den evige ild!*"

Savonius fortsetter: "*Men Gud er god.*"

Johannes: ”Ja, Gud er god, meget god. ...Presten vet ikke hvor god Gud har vært mot meg. Han har søkt min sjel og bedt meg gå livets vei. Men jeg har ikke gjort det.”¹⁵⁹ For å bekrefte det nevner han flere konkrete eksempler. Blant annet sier han at han elsket penger mer enn sin mor, og at han manglet kjærlighet for sine medmennesker. Så sier han at ”*slik er det med meg, prest. Dag etter dag, stund etter stund: synd på synd og intet annet enn synd!*”

Johannes snakker her om døden og dommen. I følge ham har han intet annet enn synd. Derfor frykter han for dens konsekvenser. Vi kan se at hans tenkning har sitt utgangspunkt i dommedagen som er omtalt i Bibelen. Jesus selv har fortalt flere ganger om dommen etter døden, og da bruker han de ordene som Johannes bruker, om følgene av synden og dens konsekvenser. (Matt. 25, 41; Luk 13, 27)

Savonius svarer: ”*Men Gud vil ingen synders død.*”

Johannes svarer: ”...men at han omvender seg og gjør bot. ...I tredve år har Gud tilbudt meg omvendelse og bot. I tredve år har jeg vært på den veien. Men fram kommer jeg aldri. ...Hjertet er like ondt.”

På det svarer Savonius: ”*Men bekjenn da dine synder, så vil Gud tilgi!*”

De ordene skaper enda mer fortvilelse hos Johannes. Han ramser opp sine bekjennelser og Guds tilgivelse gang på gang. Så sier han videre at ”*du var stor i nåde, Herre. Tyve ganger, femti ganger – men jeg ble ikke bedre. Den som omvender seg og tror, skal gå inn i riket. Men jeg kan ikke omvende meg...*”¹⁶⁰

Men hvorfor er Johannes så opptatt av omvendelse og bot? Hvordan kan vi forstå de ordene som han bruker her? Underkapitlet 4.1.2, viser til at omvendelse og bot er et viktig tema i den eldre pietismen, særlig i Hallepietismen. Som jeg har vist til tidligere, handler omvendelsen først og fremst om en botskamp og å avstå fra det syndige. Etter det skjenkes tro, og gjennom troen mottas syndenes forlatelse. Ut fra denne læretradisjonen, blir Johannes situasjon forståelig for oss. Omvendelsen betraktes her som en subjektiv handling som er en helt avgjørende faktor for troen og for å få syndenes forlatelse. Derfor er det umulig for Johannes å tro at han får evig liv hos Gud, etter sitt åpenbart utilstrekkelige liv.

¹⁵⁹ Ibid. 28

¹⁶⁰ Ibid. 29

Savonius tenker hardt på hvordan han kan få Johannes til å forstå at nåden er det selvfølgeligste av alt siden den høyeste Gud er god. Hvorfor er det vanskelig for Savonius å forstå Johannes situasjon? Det kan belyses i hans teologiske syn og i den rasjonalistiske tradisjonen. Slik som jeg har vist under 4.1.2, avviser rasjonalismen kristendommens grunnsannheter, slik som for eksempel Jesu guddommelighet, forsoningslæren og arvesynden. I følge den kan mennesket oppnå Guds nåde gjennom sin dyd og ved å følge sin moralske fornuft. Ut fra en slik lære kan vi si at Johannes' bekymring er unødvendig og uforståelig.

For å roe Johannes, sier Savonius at *"om noen her i denne bygd kommer til å dø salig, så er det deg! ...du er en bedre og redeligere sjel enn noen annen jeg har truffet."* Med alvor svarer Johannes: *"...de døde skal dømmes etter det som er skrevet i bøkene. For hvert unyttig ord som menneskene har talt, skal de gjøre regnskap på dommens dag. Og min dom står alt fast."*¹⁶¹ Nå har Savonius ingenting å si mer. Han husker dessuten at han hadde prekt over det ordet på fastelavnssøndag, men noe angst hadde han ikke kjent. Savonius innser sin maktesløshet og skammer seg over at han ikke kan hjelpe Johannes. Denne følelsen blir enda verre når han ser Petrus som sitter der og ber, og hans kone som ser forventningsfullt på presten. Savonius går ut og gråter som et barn.¹⁶²

I en slik situasjon kommer kvinnen Katrina. Husfolkene har bedt om at hun skulle komme for det var så tungt. De har vært naboer lenge og Petrus forteller til Savonius at Katrina er født nordpå. Der hadde de en prest som underviste om forsoningen og av ham har Katrina lært å forstå nåden.¹⁶³ Når Johannes ser Katrina sier han igjen at han er en stor synder.

Katrina sier: *"Ja, Johannes, det er du. Men Jesus er en enda større frelser."*

Johannes svarer: *"Ja, han er en stor frelser for den som lar seg frelse. Men mitt hjerte er ikke rent, mitt sinn er ondt..."*

Katrina sier: *"de som er friske trenger ikke lege, men de som er syke. Han er ikke kommet for å kalle rettferdige, men syndere."*

De ordene kan vi finne i Mark 2,17, Matt 9,12-13 og Luk 5, 31-32. I den første delen av samtalen bekrefter Katrina at Johannes er en synder og derfor trenger han Jesus som sin frelser.

¹⁶¹ Ibid. 30-31

¹⁶² Ibid. 32-35

¹⁶³ Ibid. 35. 43

Johannes fortsetter: ”...*Det er omvendelsen og helliggjørelsen jeg mangler.*”

Katrina svarer: ”...*Med omvendelsen har det ingen fare hos deg. Men du har holdt på å komme vekk fra troen.*”

Ut fra Katrinas ord kan vi se at hun betrakter ikke omvendelsen som en subjektiv handling slik som Johannes forstår den.

Johannes fortsetter: ”*Hva skal jeg tro da, Katrina?*”

Katrina svarer: ”*Du skal tro dette levende Guds ord: Den som ikke har gjerninger, men tror på ham som rettferdiggjør den ugudelige, ham regnes hans tro til rettferdighet. Inntil denne dag har du trodd på gjerningene, og du har sett på ditt hjerte – og du ser bare synd og elendighet, fordi Gud har smurt dine øyne med Åndens øyensalve til å se sannheten. Har du synd i ditt hjerte, Johannes?*”¹⁶⁴

Vi kan finne igjen det Katrina sier, i Rom 4,5. Her påpeker hun hva Gud selv sier om rettferdiggjørelsen, og hvordan et menneske kan bli rettferdig foran Gud. Man kan stå foran Gud bare på grunn av troen på Kristus, og ikke av sine egne gjerninger. Videre trekker hun fram det Johannes har vært fokusert på, gjerningsrettferdighet. Men Gud har smurt hans øyne og derfor kan han selv se sin elendighet. Katrina radikaliserer problemet med å spørre om Johannes har synd i sitt hjerte. Det fører samtalen inn på enda dypere plan og inn på det ømmeste punktet i Johannes hjerte.

Johannes fortsetter: ”*Ja, meget synd, altfor meget...*”

Katrina svarer: ”*Bare det viser deg klart at Gud ikke har forlatt deg. Å se sin synd slik, det kan bare den som eier den Hellige Ånd...*”

Johannes innvender: ”*Men hvorfor har jeg da ikke fått et rent hjerte?*”

Katrina svarer: ”*For at du skal lære å elske Jesus... Om du hadde fått et rent hjerte og på den grunnen hadde kunnet fortjene saligheten – hva skulle du da med Frelseren? Om loven hadde kunnet frelse en eneste en av oss, da hadde vel ikke Jesus behøvd å dø på korset? Men nå virker loven vrede og Gud tilstopper med sine hellige bud hver eneste munn og lar hele verden stå der med skammen.*”¹⁶⁵

Her ser vi hvordan Katrina bruker Bibelens ord. Katrina påpeker at bare på grunn av Guds nærhet kan Johannes se sine synder. Det vil si at han ikke er forlatt av Gud slik som han selv

¹⁶⁴ Ibid. 36-37

¹⁶⁵ Ibid. 37-38

tror. Katrina bruker retorikk for å hjelpe Johannes til å forstå Jesu forsoningsverk. Derfor stiller hun spørsmål om hvorfor Jesus måtte dø for ham, hvis han selv kunne gjøre seg syndfri? Hva er meningen med Jesu soning, hvis han kunne frelse seg selv med sine egne gjerninger?

Johannes er blitt helt stille. Katrina sier videre; *”Se det Guds lam som bærer bort verdens synder...all den synden sonet han da han døde i ditt sted”*.

Johannes innvender: *”Men jeg har den jo her fremdeles.”*

Katrina svarer: *”Ja, like så visst som Paulus også hadde den fremdeles. Så spør hun om Johannes har lest Paulus ord, ”...i mitt kjød, bor det intet godt. Viljen har jeg, men å gjøre det gode makter jeg ikke”*.

Igjen ser vi hvordan bibelordene brukes av Katrina, og hun fortsetter: *”Slik har det alltid vært for oss... I hans sår har vi fått legedom... Han er forsoningen for våre og hele verdens synder.”*

Johannes sier: *”Et ord til, Katrina, et fast ord.”*

Katrina leser da fra Bibelen: *”Alle har syndet og fattes Guds ære. Og de blir rettferdiggjort uforskyldt av hans nåde ved forløsningen i Jesus Kristus.”*

Johannes sier: *”Amen. Jeg tror!”*¹⁶⁶

Ved å sitere fra Rom 3, 23-24, understreker Katrina at ingen i verden fortjener Guds nåde på grunn av sine egne gjerninger. Bare gjennom Kristi forsoningsverk, kan vi bli rene og rettferdige for Gud. Denne samtalen gir Johannes svar på sine spørsmål, og dermed får han fred med Gud.

4.1.3. Normanvendelsen

I dette underkapitlet vil jeg sette søkelyset på hvordan presten og kvinnen anvender Bibelen som norm, ifølge normanvendelsen i punkt. 1.5.3. Samtidig kan vi være oppmerksom på at disse ordene er valgt ut for å understreke den grunnleggende teologiske tenkningen hos forfatteren.

¹⁶⁶ Ibid. 38

I den utvalgte sjelesorgsituasjonen trenger Johannes hjelp. Både ut fra Petrus' ord i punkt 4.1 om at de leser Skriften for Johannes, og fra samtalen mellom Savonius og Johannes, kan vi se at Johannes har lest Bibelen mye og husker godt det han har lest og hørt. Hans anfektelse har sitt utgangspunkt i Bibelens ord om døden og dommen. Dette setter Bibelens ord og fortolkning av det, i sentrum for sjelesorgsamtalen.

Først kommer Savonius til Johannes. Hvorfor kunne han ikke hjelpe Johannes? Hvorfor var hans ord ikke trøstende nok for ham? Ut fra samtalen mellom presten og Johannes som er beskrevet ovenfor, kan vi ikke se at presten anvender Bibelen. Selv om Johannes er enig med Savonius om at Gud er god, gir det ikke noen trøst til ham. Hva er grunnen til det? Det kan argumenteres for at det mangler en grunnleggende begrunnelse i svarene som Savonius gir. Ut fra hans ord kan man reise spørsmålet om hvorfor Gud er god? Hvordan er Hans godhet mot et menneske som har syndet? Kunne et menneske gjøre noe for å fortjene Guds godhet? Hvis Gud virkelig er god og ikke ønsker noen syndere død, slik som Savonius sier, bør han argumentere ut fra en større autoritet, en norm. Men han har ikke anvendt et autoritativt ord som bekrefter det han sier. Dermed kunne han ikke løse problemet.

Så kommer Katrina til Johannes. Han ligger der fortsatt med frykt og angst. Men i samtalen med Katrina løsner problemet hans, og han får fred i hjertet. Hva var spesielt med denne samtalen i forhold til den første? Hvordan kunne hun trøste Johannes? Her vil jeg markere to hovedtrekk ved samtalen. 1). *Bibelen som norm*. I motsetning til Savonius, anvender hun Bibelen hyppig i samtalen. Når Johannes ser bare synd, straff og dom i Skriften, trekker Katrina fram forsoningen, tilgivelsen og rettferdiggjørelsen ved troen på Kristus, noe som Johannes ikke kan se. Johannes var blitt stille en stund på grunn av hennes argumentasjon. Hva er det som har skapt en slik reaksjon hos ham? Det er naturlig å forstå det slik at det er Katrinas ord og bibelanvendelse, som har vist han Guds godhet fra en helt annen synsvinkel enn den han har anvendt inntil denne dag. Johannes har strevd med å nå frem til Gud i tredve år, men alt var gjort ferdig gjennom Kristi gjerning. Det trekker Katrina frem fra Bibelen og det skaper en dyp reaksjon hos Johannes. Vi kan se at nesten alle svarene som Katrina sier er direkte, eller indirekte sitater fra Bibelen.

2). *Det teologiske innholdet*. I samtalen legger Katrina vekt på to hovedpoenger: a) *rettferdiggjørelsen* og b) *antropologien*.

a) Hvordan forstår Katrina rettferdiggjørelsen? Hun skjelner mellom rettferdiggjørelsen ved loven og rettferdiggjørelsen ved troen. Det kan vi se ut fra de bibelordene hun anvender, som for eksempel fra Rom 4,5. Katrina understreker at inntil denne dag har Johannes trodd på gjerningene, og han har derfor sett bare synd og elendighet i sitt hjerte. Med det overbeviser hun Johannes hvor umulig det er for ham å bli rettferdiggjort ved loven. Samtidig påpeker hun at Johannes likevel har mulighet til å stå foran Gud, og det bare på grunn av Kristi rettferdighet. Denne rettferdigheten er av nåde, og hun siterte fra Rom 3,23-24, da Johannes spurte om et fast ord og dette ordet gir Johannes trøst og han sier, ”*Amen. Jeg tror.*”

b) Katrina fastholder at Johannes er syndig, og det kommer til uttrykk flere ganger under samtalen. Hvordan kan hun gi trøst med et slikt syn, når Johannes har frykt og angst nettopp på grunn av det problemet? Katrinas syn på menneskets syndighet, er bakgrunnen for at Johannes trenger Jesus. Hun peker stadig på Jesus som er forsoningen og forløsningen. Her forkynner hun evangeliet, hva Jesus har gjort for Johannes. Siden han er en stor synder slik som han selv bekrefter, måtte Kristus sone synden på korset. Hun presiserer det med ordet ”*all den synden sonet han da han døde i ditt sted.*” Alle disse punktene Katrina fremhever hjelper henne til å trøste Johannes. Videre hjelper det Johannes til å forstå at han blir frelst av nåde, og denne nåden har sitt utgangspunkt i Guds kjærlighet for ham.

4.1.4. Normanvendelsen i relasjon til Bo Giertz’ teologi

Her vil jeg konsentrere meg om hvem av de to, Savonius og Katrina, som anvender *lov og evangelium* i samtalen, og se denne anvendelsen i relasjon til Giertz’ teologisk tenkning.

Først vil jeg fokusere på Savonius’ samtale med Johannes. Vi kan se at Savonius gir noen korte kommentarer, ”*Gud er god, Gud vil ingen synders død og bekjenn da dine synder, så Gud vil tilgi.*” Når det gjelder de to første setningene, begrunner han ikke det han sier (4.1.4.). Hvordan kan vi tolke den siste setningen ut fra Giertz’ teologi? I underkapitlet 3.1.1, har vi vist til at Giertz sier at alt som minner oss om *hva vi skulle gjøre for Gud*, er loven. Kan vi da tolke Savonius ord som et lovpregt ord, der det handler om at når Johannes bekjenner, så fortjener han tilgivelsen? Johannes sitt svar i punkt 4.1.3, viser at han har bekjent sine synder mange ganger, men han ble ikke bedre. Med det innrømmer han sin utilstrekkelighet til å oppfylle loven. Dermed står hans *dom alt fast*, sier han. Så avsluttes denne samtalen. Derfor

kan jeg ikke se at Savonius anvender lov og evangelium i samtalen slik som Giertz er opptatt av.

Hvordan anvender Katrina lov og evangelium i sin samtale med Johannes? Først sier Katrina at Johannes er en synder, men Jesus er enda større frelser. Så sier hun at Jesus ikke er kommet for å kalle rettferdige, men syndere. I følge Giertz er alt som minner oss om hvordan Guds barn burde være, er loven. Derimot vitner evangeliet om Guds frelsesvilje og hans ubegripelige barmhjertighet (3.1.). Med disse kriteriene kan jeg si at når Katrina fremhever at Johannes er en synder, forkynner hun loven. Men når hun understreker at Jesus er frelseren, anvender hun evangeliet.¹⁶⁷

Samtalen fortsetter på grunn av Johannes' spørsmål om hva han skal tro. Katrina siterer Rom 4,5 for å gi svar. En blir ikke rettferdig foran Gud av det en har gjort for Ham, men bare troen på Kristi rettferdighet blir tilregnet den ugudelige. Hvordan kan vi forstå Katrinas svar i relasjon til Giertz' teologi om troen. I følge Giertz er tro et savn og behov etter Kristus. En våger å stole på at en er blitt Guds barn for Kristi skyld. Tro er ta imot denne gaven bare i tomme hender (3.1.2.), og sagt på en annen måte, tro er å ta imot Guds nåde uten at en fortjener den. Ut fra Giertz' teologi kan vi spørre hvordan Johannes' tro var. Savner han noe hjelp, og har han noe behov for Kristus? Våger han å stole på at han for Kristi skyld kan stå foran Gud og ta i mot det evige liv? Disse spørsmålene kan hjelpe oss til å forstå Katrinas svar i forhold til Giertz' tenkning. I lys av svarene hun gir, kan vi si at Katrina påpeker *hva Kristus har gjort* for Johannes, og bare troen på Kristus gjør mennesket rettferdig foran Gud. Dermed kan vi si at hun anvender evangeliet på samme måte som Giertz gjør.(3.1.2.)

Hvordan kan vi forstå hennes lære om rettferdiggjørelsen ved troen i lys av Giertz forståelse? Punkt 3.1.2, viser til at Giertz er opptatt av at ikke noe menneske kan oppfylle loven med egne gjerninger. Når mennesket likevel kan bli rettferdig, er det ene og alene for Kristi skyld og på grunn av Hans frelsesgjerning. Ut fra denne læren kan vi se at Katrinas lære svarer til Giertz' teologi, og dermed kan vi si at Katrinas lære om rettferdiggjørelsen, er en anvendelse av evangeliet.

¹⁶⁷ Ibid. 36

Katrina understreker et par ganger at det er Guds Ånd som viser Johannes hans synder. Hvordan kan dette tolkes i lys av Giertz tenkning? I følge Giertz kaster Guds ord lys over synden gjennom Åndens virksomhet. Det skjer ved opplysningen gjennom loven (3.1.1.). Selv om Katrina ikke bruker samme uttrykk som Giertz anvender ovenfor, sier hun at Johannes bare ser *synd* og *elendighet* i sitt hjerte, fordi Gud vil vise ham sannheten. Ved å fastholde hans syndighet som sannhet, anvender hun loven. Hva er lovens funksjon? I følge Giertz ”*driver den oss til Kristus*”. Derfor er det naturlig å betrakte hennes retoriske spørsmål i lys av lovens funksjon og anvendelsen av den.

I lys av Giertz’ forståelse av evangeliet kan vi se at i resten av samtalen anvender Katrina nettopp evangeliet. Det kommer tydelig fram i de ordene som jeg har sitert ovenfor. For eksempel ”...*all den synden sonet han i ditt sted. I hans sår har vi fått legedom.*” osv. Etter at Johannes hadde hørt evangeliet sier han ”*Amen. Jeg tror!*.” Dermed er problemet løst.

Oppsummerende kan jeg si at i relasjon til Giertz’ teologi, anvender Katrina lov og evangelium under hele samtalen. Hver gang hun påpeker at Johannes er en synder, og det kan han selv se fordi Ånden er i virksomhet, anvender hun loven. Når hun derimot fremhever hva Kristus har gjort for Johannes, anvender hun evangeliet. Vi kan også legge merke til at først kommer loven, og så kommer evangeliet. Denne rekkefølgen beholdes under hele samtalen. Det er tydelig at anvendelsen av lov og evangelium hjelper henne til å løse problemet, slik at Johannes får fred i sitt hjerte.

I

4.1.5. I hvilken sjelesorgstype kan teksten plasseres?

Teksten handler altså om en anfektet tro og den sjelesørgeriske veiledningen. Vi kan se at både Savonius og Katrina, vil ”trøste” Johannes. Mens Savonius’ trøsteord ikke gir noen hjelp til ham, løser Katrina problemet under samtalen. Derfor vil jeg fokusere på hennes samtale med Johannes, for å finne ut i hvilken sjelesorgstype teksten kan plasseres i. I følge Grevbo er *anfektelse* et sentralt tema i luthersk sjelesorg. Anfektelse karakteriseres først og fremst som ”*trøstesløshet*” (3.2.1.). I samme underkapittel har jeg vist til Kristensen, som sier at Luther peker på at det noen ganger er djevelen og at det noen ganger er Gud som står bak anfektelsen. Når Gud står bak anfektelsen arbeider han for å bryte ned kjødet og bygge opp troen. Ut fra en slik tankegang kan vi forstå hva Katrina mener med ordet: ”*Gud har smurt*

dine øyne med Åndens øyensalve til å se sannheten...” . Her kan det argumenteres for at hun mener at det er Gud som står bak anfektelsen.

Hennes hyppige anvendelse av Skriften kan forstås i lys av Luthers ord om at ”trøsten har sin forankring i Guds Ord, for Ordet vitner om at mennesket er en tilgitt synder i Kristus”, slik som Grevbo har vist (3.2.1.) Ut fra disse punktene kan vi si at Katrina viser til Jesu forsoningsverk i sine samtaler med Johannes. Hun legger dermed vekt på ”trøst” i sin sjelesorg, noe som har sin bakgrunn i Luthers sjelesørgeriske tenkning. Grevbo kaller den sjelesorg som har sin bakgrunn i Martin Luther og luthersk tradisjon, for ”Menighetsfundert (ekkesial) sjelesorg.”(3.2.2). I følge Grevbo får en teologisk refleksjon en sentral betydning i denne typen sjelesorg. Ut fra Katrinas samtale og analysene som er gjort i underkapitlene 4.1.4 og 4.1.5, kan vi se hvor viktig det er for henne å formidle den teologiske grunnsannheten hun står for. Det kan forstås i lys av Grevbos karakterisering av menighetsfundert sjelesorg som er beskrevet tidligere. Grevbo peker videre på at en ekkesial sjelesorgtype, utøves både av embete og det allmenne prestedømme (3.2.2.).

Vi har sett tidligere at Katrina er en kvinne som ikke har utdanning, men det er hun som løser problemet i motsetning til prestens mislykkede forsøk. Det kan forstås i lys av det allmenne prestedømmes betydning i en ekkesial sjelesorgretning. Vi kan også forstå Katrinas anvendelse av Bibelen med utgangspunkt i Grevbos beskrivelse av denne retningens forankring i kirken. Ut fra alle disse punktene vi har beskrevet ovenfor, kan teksten plasseres i en menighetsfundert sjelesorg.

4.2. Presentasjon av 2. del ”Jesus alene”

”*Jesus alene*” delen består av tre scener: 1) *Tre dager før jul*, 2) *Marsvår* og 3) *Forklaringssøndag*, og omfatter sidene fra 125-210, i Steingrunnen. Her er den unge presten Fridfeldt som har hovedrollen. Han kommer til Ödesjö som hjelpeprest for den giktplagede gamle soknepresten¹⁶⁸. Ödesjö er Fridfeldts andre arbeidssted, men vi får ikke vite hva som var grunnen til at han kom til Ödesjö som hjelpeprest.

¹⁶⁸ Giertz 1996: 127

Første scenen begynner hos den gamle soknepresten. Det er tre dager før jul og han venter spent på den nye hjelpepresten som skal komme fra Linköping. Revmatismesykdommen tvang han til å søke om en hjelpeprest, og i år hadde han spurt domkapitelet om en anstendig gutt som det gikk an å sende på sykebesøk.¹⁶⁹ Endelig er ventetiden over og den unge presten Fridfeldt kommer. Den første kvelden får Fridfeldt både et negativt og et positivt inntrykk av soknepresten. Samtalen mellom de to, viser at soknepresten og hjelpepresten har ulikt syn på den voksende vekkelsesbevegelsen og kirken. Fridfeldt selv er et vekkelsesbarn, og han mener at lærestridigheter over forsoningen, dåpen og nattverden ikke burde være en viktig sak for kristne.¹⁷⁰ Kirken ser han på som en institusjon med lover, regler, ritualer, seremonier og embeter. Kirke og vekkelse er det samme som ”*vann og ild på en gang*”, sier han.¹⁷¹

Derimot mener soknepresten at vekkelsen kan medføre splittelse i kirken, og dermed er det fare for at de voksende frie misjonsorganisasjonene kan skape to kirker i landet, i stedet for en. Fridfeldt får et inntrykk av at soknepresten var fremmed for vekkelsens ånd, og at han ikke visste hva det betyr å være født på nytt.¹⁷² Det positive ved soknepresten var hans ekte sjelesørgeriske sinn for sine menighetslemmer. Fridfeldt kunne se det både på hans forbønn for menigheten og for de gamle og syke, og på hans spørsmål om Fridfeldt kunne reise på sykebesøk i morgen. Den unge presten forstår at sykebesøket innebærer omsorg for både kropp og sjel. Det er tydelig at de som Fridfeldt skal besøke, er fattigfolk. Derfor har soknepresten tenkt å sende ”*julekurver*” med ham, som husholdersken fru Holleman har forberedt. Soknepresten gir også en navneliste til Fridfeldt, og sier til ham hvem han skal besøke, hva slags andakt han skal holde og hvilke salmer han skal synge.¹⁷³ Fridfeldt undrer seg over sokneprestens ekte omsorg for andre, og ber i stillhet for hans frelse.

Scenen ”*Marsvår*”, omtaler hendelser som foregår i mars. Den begynner med vekkelsen som skjer i Ödesjö, og medhjelperen Anders Olssons¹⁷⁴ tanker rundt den. Han mener at Fridfeldts upartiskhet og inkluderingsevne, er hovedgrunnen til vekkelsen. Det har vært en splittelse blant de kristne i Ödesjö de siste årene, og soknepresten er gammel og har mistet styringen over striden. Det som ligger til grunn for splittelsen er baptistenes og kirkens ulike dåpssyn, misjonsforeningenes kamp om innflytelse, og en dyp strid om synet på forsoningslæren. Men

¹⁶⁹ Ibid. 127-129

¹⁷⁰ Ibid. 129. 130

¹⁷¹ Ibid. 131

¹⁷² Ibid. 130-131

¹⁷³ Ibid. 126. 137-139

¹⁷⁴ Ibid. 137. 140

nå er splittelsen over og lekmennene har respekt for Fridfeldt, og liker å høre hans taler. I ett og samme fellesskap, ber og kjemper alle for de uomvendtes frelse. Det eneste som medhjelperen sørger over, er at Fridfeldts lære er preget av Waldenström, for han er selv en lutheraner som har fått ”*det gamle evangelium...gjennom gudsmannen Rosenius*”.¹⁷⁵

Under vekkelsestiden oppstår det en konflikt mellom to kristne, Daniel og Karl – August, som begge har vært ivrige til å komme på møtene og vitne.¹⁷⁶ Begge to er med i nattverdforeningen som ble dannet for å ha et rent nattverdbord i Guds menighet.¹⁷⁷ Medhjelperen Olsson og hans fetter Svensson, bekymrer seg for at hvis saken blir kjent for alle, så vil den skade både de kristne og vekkelsens gode rykte. Derfor forteller de om saken til Fridfeldt for å få hjelp til å ordne opp i den.¹⁷⁸

Fridfeldt blir overrasket over at omvendte mennesker gjør ondt mot hverandre. De som informerer han om denne situasjonen, mener at de troende også trenger omvendelse og at de derfor må få lære noe om det. Etter et vekkelsesmøte snakker Fridfeldt med Daniel og Karl-August, men hans forsøk blir til ingen nytte fordi ingen av de to forstår at de har gjort noe galt. Denne kvelden gir han et løfte om å kjempe mot kjødet både hos seg selv og hos de andre.¹⁷⁹ Tidlig dagen etter, forteller han dette til soknepresten, og de to reiser sammen til Venneberga, for å snakke med Daniel og Karl – August. Soknepresten håndterer saken på en overraskede god måte. Fridfeldt blir imponert over sokneprestens sjelesørgeriske evner.¹⁸⁰ Jeg har valgt denne konfliktsituasjonen og løsningen på den for å kunne kaste lys over problemstillingen i oppgaven. Derfor kommer jeg til å beskrive dette nærmere i neste underkapittel.

Hendelsene i den siste scenen, ”*Forklaringssøndag*”, skjer på en sommersøndag. Bakgrunnen viser til at vekkelsen som hadde sitt gjennombrudd i mars har stagnert, og alt har glidd tilbake til det gamle. Fridfeldt har kjempet mot sitt syndige legeme, slik som han lovet i mars. Men jo hardere han hadde prøvd, jo tydeligere fikk han se synden i sitt eget hjerte. Han prøver å finne ut hva som er grunnen. Et annet spørsmål som han også ønsker seg svar på, er baptistenes dåpssyn. Han har vært positiv til deres dåpssyn, men omstendighetene rundt diskusjonen om

¹⁷⁵ Ibid. 140-142

¹⁷⁶ Ibid.146-147

¹⁷⁷ Ibid. 152

¹⁷⁸ Ibid. 144f. 152

¹⁷⁹ Ibid. 152-153

¹⁸⁰ Ibid. 154f.

gjendåp, tvinger ham nå til å ta stilling til spørsmålet. Derfor er det nødvendig for ham å granske Skriften om hva det står om barnedåp, og hvordan den første menigheten praktiserte den.¹⁸¹

Når Fridfeldt sitter og forbereder en preken, kommer det et soknebud fra en gammel mann som heter Frans, som har fått hjerneblødning. Fridfeldt blir med til Frans som er kjent for å være en gudfryktig mann. Men nå når han har mistet forstanden, banner han og snakker om ting som han aldri ville ha gjort om hadde vært ved sine fulle fem. Da forstår Fridfeldt at han også kunne ha gjort som Frans, hvis det samme hadde skjedd ham. Dette anklager ham sterkt,¹⁸² og på samme tid begynner barnebarnet som ligger på sofaen å skrike i raseri fordi han ikke får sin vilje. Fridfeldt undrer seg over at et lite barn som ikke er fylt ett år, kan være like egoistisk og herskende som voksne. Dermed blir han overbevist om at syndefordervelsen preger mennesket *"fra vuggen til graven"*. Etter en liten stund dør Frans.¹⁸³

Fridfeldt skynder seg nå seg til høymessen, og siden han ikke har hatt tid til å forberede prekenen til Kristi Forklaringssøndag, så leser han fra Schartaus, *"Femti prekener"*, som han fikk av soknepresten for lenge siden. Mens han leser høyt forstår han at det bare er *"Jesus alene"* som er frelsens og troens grunnvoll. Schartaus preken som han leser skaper et teologisk vendepunkt hos ham. Fridfeldt ser også at prekenen bekrefter alt det han har opplevd denne morgenen. Når han har lest ferdig, preker han videre over temaet *"Jesus alene"*. Med utgangspunkt i Schartau forklarer han at Jesus alene er vekkelsens mål, grunnlaget til rettferdiggjørelsen, den nye fødselens grunn og helliggjørelsens kraft. Etter gudstjenesten takker soknepresten for en god preken¹⁸⁴

Den samme kvelden skal Fridfeldt på husmøte. Han har lovet at han skulle sammenfatte hva Skriften sa om barnedåpen. Derfor må han ta stilling til saken i kveld. Før han går på husmøtet leser han to artikler av Rosenius, om dåpen, i et par gamle nummer av *"Pietisten"*. På møtet kan vi se at Fridfeldt argumenterer for barnedåpen ut fra Joh 3,5 og Mark 10,14-15. Gjendåpen tolker Fridfeldt slik at man ikke våger å stole på det Gud alene har gjort for en.

¹⁸¹ Ibid. 166-173

¹⁸² Ibid. 174-178

¹⁸³ Ibid. 178-179

¹⁸⁴ Ibid. 181-189

Derfor vil man gjøre en eller annen rettferdighetsgjerning for seg selv.¹⁸⁵ Alt det han sier på husmøtet viser tydelig hans forandring til dette teologiske synet.

Oppsummerende kan man si at i denne delen har vi sett den unge presten Fridfeldts, trosmodning mot den gamle soknepresten. Soknepresten lærer ham både hva omsorg for menigheten innebærer, og dogmatikkens betydning for den troende i hverdagslivet. Undervisningen skjer både i sokneprestens ord og handlinger. Menigheten har også vært en god lærer slik som soknepresten sa den første kvelden da Fridfeldt kom.¹⁸⁶ Ut fra hans møte med Daniel, Karl-August, Frans og hans barnebarn på den ene siden, og sokneprestens lære og Schartaus preken på den andre siden, blir han tvunget inn i en teologisk refleksjon på hva som er sunn og rett lære. Ut fra prekenen på *Forklaringssøndagen*, og undervisningen på husmøtet om kvelden, kan vi nå se at Fridfeldt bekjenner seg til den konfesjonelle lutherske kirkelæren. Den bekjenner Kristus som frelsens, rettferdiggjørelsens, gjenfødelsens og helliggjørelsens grunnvoll, og påpeker arvesyndens konsekvenser som nødvendiggjør barnedåpen i frelsesspørsmålet.¹⁸⁷

4.2.1. Tradisjonen: Den kirkehistoriske bakgrunn

Romandelen "*Jesus alene*", rommer hendelser som skjedde under den store vekkelsesperioden på 1880-tallet. (1.4.) Her leser vi om en voksende frikirkedannelse, splittelser som angår lærespørsmålet om synden, forsoningen, dåpen og nattverden. Hvordan kan vi forstå vekkelsene og de ulike stridighetene i lys av den kirkehistorisk bakgrunnen? Gustafsson plasserer de store folkevekkelsene i tidsepoken, 1809–1890.¹⁸⁸ I følge Jarlert, har herrnhutismen en stor betydning for 1800-tallets vekkelse. Han sammenfatter dette i herrnhutismens konsentrasjon på Kristustroen, med vekt på forsoningen, det personlige individet, og den religiøst motiverte felleskapstanken. Samtidig hadde herrnhuterne et godt forhold til kirken, og deres individorienterte tolkning av den ortodokse troslæren, skapte rom for store variasjoner blant dens arvtagere. Her peker Jarlert på Schartau og Rosenius, som representanter for to hovedretninger innenfor 1800-tallets vekkelse.¹⁸⁹ Denne perioden

¹⁸⁵ Ibid. 173. 189f. 204f.

¹⁸⁶ Ibid. 136

¹⁸⁷ Under Karl den 11.s regjering ,(1660-1697) ble hele Konkordieboken anerkjent som lærenorm i den svenske kirke.(Bergmann 1978: 136)

¹⁸⁸ Gustafsson 1973: 172

¹⁸⁹ Jarlert 2001: 72

mellom 1840 til 1850, regnes også som en brytningstid for kirken. Det begrunnes i at nye bevegelser, organisasjonsformer og teologiske retninger stod seg mot hverandre, og mot enhetskirkens ideal.¹⁹⁰

Schartauvekkelsen

Henric Schartau, (1757-1825) hadde kommet under herrnhutisk innflytelse da han ble kapellan ved domkirken i Lund, i 1785. (4.1.) Men to år senere gikk han mot deres lære og praksis, blant annet på grunn av deres åndelige ”følerier” og etiske slapphet. Med en kritisk holdning til herrnhutismens fremstilling av ”*nådens ordning*,” utformet han sin egen undervisning om ”*nådens virkninger*,” der kallelsen, opplysningen gjennom loven og evangeliet, rettferdigjørelsen, gjenfødselen og helliggjørelsen stod i sentrum¹⁹¹ i troslivets utvikling.¹⁹² Schartaus teologi innehar et luthersk korrektiv, der den vakte lærer seg til kun å stole på Guds løfter. Schartaus undervisning preges stort sett av evighetsalvor, men han er heller ingen helvetespredikant. Den ortodokse troslæren sto i sentrum i hans lære, og han refererte ofte til Luthers bibeltolkninger.¹⁹³

Størst betydning fikk Schartau gjennom sine sjelesørgeriske brev, ”*Brev i andliga ämnen*,” som første gang ble utgitt mellom 1828 og 1830, og gjennom sitt kateketisk arbeid og sine tilhengere. Hans ”*Brev i andliga ämnen*” ble opphavet til en dyptgående kirkelig vekkelse, der ortodoksi og pietisme var de viktigste innslagene.¹⁹⁴ Det karakteristiske ved schartausvekkelsen, var dens fokus på den rette innsikten i salighetens grunn og vektleggingen på undervisningen av den ”*rette lærere*”.¹⁹⁵ Det vil si en institusjonalisert nyortodoksi med høy verdsetting av presteembete, krav til omvendte prester, samt avvisning av lekmannspredikanter og åndelige selskap. Schartaus innflytelse ble særlig innrettede i store deler av Sør – Sverige, og strekte seg dessuten videre til Västerbotten og Finland.¹⁹⁶

¹⁹⁰ Jarlert 2001: 125

¹⁹¹ Ibid. 77-78

¹⁹² Martling 2008: 217

¹⁹³ Jarlert 2001: 78

¹⁹⁴ Gustafsson 1973: 180-182

¹⁹⁵ Martling 2008: 217

¹⁹⁶ Jarlert 2001: 80-81

Roseniusvekkelsen

Carl Olof Rosenius, (1816-68) kom fra Nysätra i Västerbotten, og var preget av Nordlands nylesermiljø. I 1839 kom han til Stockholm og ble kjent med George Scott (1804-74)¹⁹⁷, og fikk ny frimodighet i sitt kristenliv. Fra 1842 og frem til sin død, var Rosenius redaktør av tidsskriftet "*Pietisten*".¹⁹⁸ Senere ble han også leder for den nyevangeliske vekkelsen. Den vekkelsen kan kalles pietistisk fordi den skilte skarpt mellom de omvendte og uomvendte, og tok videre avstand fra verdslige fornøyelser og kulturytringer, som dans og teater. Roseniusvekkelsen innebar også en reaksjon imot botpietismen og forberedelsespietismen, som krevde at man måtte angre og forberede seg tilstrekkelig før en kunne bekjenne en rett tro.¹⁹⁹

Til nye generasjoner førte Rosenius en luthersk – herrnhutisk arv med fokus på synd og nåde, Kristi stedfortredende lidelse, rettferdiggjørelsen av nåden alene og kristendom som en personlig livsrelasjon. Sakramentforståelsen kom i bakgrunnen, mens barnedåpen derimot ble forsvart mot baptistenes dåpssyn. Rosenius overtok västerbottenlesernes kritisk-lojale holdning til kirken. Han virket selv som lekmannspredikant, men avviste sakramentforvaltningen mot kirkens ordning. Rosenius hevdet at "kjødet" eller "syndefordervet", ikke lenger tilhører det gjenfødte menneskets egentlige jeg. Ettersom den troende i sin nye natur har allerede Guds krav i seg, får ikke loven samme plass som hos Luther.²⁰⁰ Rosenius lære ble blant annet forenklet av Oscar Ahnfelt, og en antinomistisk holding kom til uttrykk, som i vekkesslagordet: "*Verden i Jesus rettferdig er vorden*". Derimot stod Rosenius helt på den ortodokse lære i forsonings- og rettferdiggjørelsesspørsmålet og reagerte mot Ahnfelts antinomisme²⁰¹.

Waldenströms nye lære

Paul Petter Waldenström, (1838-1917) var venn og elev av Rosenius, og ble senere redaktør av tidsskriftet "*Pietisten*" i 1868. Luthers skrifter og Pietistens læreinnehold, fikk en sterk autoritativ stilling innenfor den nyevangeliske lesekretsen. Men på grunn av Waldenströms nye lære om forsoningen, måtte man ta stilling til dette lærepunktet. Det ble grunnen til

¹⁹⁷ Georg Scott, var en presbyteriansk metodiskpredikant som kom til Sverige i 1830 som religions-lærer for engelske menn som bekjente seg til den nevnte forsamlingens læresetninger. (Jarlert 2001: 131)

¹⁹⁸ Scott startet i 1842, månedstidsskriftet "*Pietisten*", som ble utgitt til og med 1918. *Pietisten* inneholdt oppbyggende fortellinger, brev, vitnesbyrd, samfunnsnyheter og stoff for barn. (Ibid. 139)

¹⁹⁹ Ibid. 152. 155

²⁰⁰ Ibid. 154

²⁰¹ Gustafsson 1973: 223-224

dyptgående uenigheter i svensk kirkeliv og det bidro til å splitte den nyevangeliske vekkelsen.²⁰² Hva innebar den nye læren? Grunntanken var at Gud ikke behøvde å forsones siden hans vesen var ”*kjærlighet*”. Den nye forsoningslæren innebar en forandring av selve gudsbildet. Innenfor den luthersk – ortodokse lære om forsoningen, mente man at det kun var på Golgata, Gud forsonte verden med seg selv, ”*Kristus for meg*”. Dette var en objektiv hendelse i historien, noe som Waldenström stilte spørsmål ved siden han støttet synet på den subjektive forsoningslæren.

Denne subjektive forsoningslæren innebærer at menneskenes sinnelag forandres gjennom Kristi død på korset. Gud er det subjekt som gjennom Kristi gjerning forsoner mennesket med seg selv. Forsoningen har tatt bort menneskets synder og det er den personlige erfaringen som vektlegges, ”*Kristus i meg*”.²⁰³ Med den nye læren beveget Waldenström seg bort fra Rosenianismen som har sin forankring i den ortodokse lære.²⁰⁴ Den svenske kirke stod klart på at den waldenströmske oppfatningen i forsoningsspørsmålet ikke gikk an å forene med det lutherske grunddokumentet, siden den Augsburgske bekjennelsen var en del av den Svenske kirkes bekjennelse.²⁰⁵

Nattverdsforeninger

I perioden 1860-1899 medførte den nyevangeliske vekkelsen at det i Jönköpings fylke alene ble bygd 120 misjonshus. De nyevangeliske vekkelsesfolkene oppfattet seg som sanne Jesu disipler, som nattverden var opprettet for. Nattverdsfeiringen i kirken ble ofte, etter deres syn, forvaltet av en ikke- troende prest, og dermed deltok også uomvendte mennesker som ikke passet inn i vekkelsens selvbeskrivelse av Jesu disipler. Derfor ble nattverdsfeiringen i kirken ikke oppfattet som bibelsk legitimt, og vekkelsens folk måtte ta nattverden uavhengig av kirken. Dette skapte grunnlag for å kunne feire nattverd i egne misjonshus, og medførte at den første nattverdsforeningen ble etablert i 1859, av Olof Gabriel Hedengren. Foreningen feiret nattverd hver tredje eller fjerde uke i misjonshuset, som han hadde fått bygget noen år tidligere. Foreningen fikk allerede første året 150 medlemmer fra 15 ulike sokn. Nattverdsforeningenes grunntanke var å følge Bibelens bokstav så nærme som mulig, og tilslutte seg til hva man mente var den urkristne forsamlingenes praksis.²⁰⁶

²⁰² Bexell 2003: 108

²⁰³ Ibid. 110-111

²⁰⁴ Gustafsson 1973: 227

²⁰⁵ Bexell 2003: 112

²⁰⁶ Ibid. 62-65

Baptismen

Den bygger på overbevisningen om den troendes dåp, det vil si at mennesket først bekjenner sin tro på Kristus før det deretter døpes gjennom nedsenkning i vann. Baptismen har sine røtter fra 1500-tallets dåpsbevegelse på kontinentet, men regner sitt egentlige utspring fra 1600-tallets Holland. Anders Wiberg var pioner for baptismen i Sverige. Han ble vigslet som prest i 1843, men kom 1850 i konflikt med domkapitlet i Uppsala om synet på nattverden og dåpen. Dette medførte at han frasa seg sitt presteembete, og i 1852 lot han seg døpe i København av en kjent baptist predikant. Konfliktene rundt dåpen på 1800-tallet gjaldt fremfor alt i hvilken ordening dåpen skulle skje. Baptistenes underkjenning av barnedåpen, brøt med Kirkeloven som foreskrev at alle barn skulle døpes innen åtte dager, og dette var hovedårsaken til striden mellom kirken og baptistsamfunnet.²⁰⁷

4.2.1.1. De teologiske tradisjonene nedføyd i Steingrunnen

De stridighetene og utfordringene som skjer i den andre delen "*Jesus alene*", kan forstås i lys av den kirkehistoriske bakgrunn som er beskrevet ovenfor. Vi kan se at mens soknepresten representerer den ortodokse lære og schartauianismen, er den unge presten påvirket av Waldenströmske retningen i de to første scenene. Men Fridfeldts teologiske syn utvikler seg til en annen retning i den siste scenen på grunn av sokneprestens påvirkning på ham og de menneskene han møter i sin tjeneste. Hvordan kan vi plassere soknepresten teologisk når det ikke står noe direkte beskrivelse om det i *Jesus alene* delen?

Den ortodokse lutherske teologien som han er preget av, kan forstås ut fra hans lære om forsoningen, nattverden og dåpen som samsvarer den lutherske læren. Hans påvirkning av Schartau kan begrunnes ut fra hans vektlegging av både sjelesorg og undervisning, som for eksempel scenen når han sender Fridfeldt på sykebesøk. Vi kan også merke en viss avvisning av lekmannspredikanter og frikirkedannelser, og hans ønske om at den unge presten utvikler seg til den "*rette lærer*" i sin tjeneste. Schartaus "*Femti preken*", som soknepresten gav til Fridfeldt, kan forstås ut fra at han er preget av den schartauianske vekkelsen. Samtidig tenker han positivt om Rosenius, og nevner at han er en ortodoks gudsmann, i begynnelsen av den

²⁰⁷ Jarlert 2001: 168-170

første scenen. Det kan tolkes i lys av (4.2.1.), og Roseniusvekkelsen, som viser at Rosenius stod helt og fullt på den ortodokse lære i forhold til forsoningen – og rettferdiggjørelsen.

Medhjelperen Olsson sier at Fridfeldts lære er preget av Waldenström. For Fridfeldt har de lærespørsmålene som kirken står for ikke noen viktig betydning. Han er et vekkelsesbarn, og det er tydelig at han ikke har noe bakgrunn i Schartauvekkelsen. Det kan begrunnes i hans ikke så positive tanker om kirken og embetet, og hans bønn for sokneprestens frelse. Denne holdningen kan tolkes i lys av de andre vekkelsesbevegelsene og deres holdning til kirken og dens embeter, slik som det er beskrevet ovenfor. Fridfeldt er blitt en prest som er likt av lekfolket, og ble derfor en vekkelsesprest i Ödesjö. Det karakteristiske ved vekkelsen, kan vi argumentere ut fra medhjelperens tanker rundt vekkelsen, om at den legger stor vekt på de uomvendtes sak. Derimot kom de omvendtes trosliv og dogmatikkens betydning i hverdagslivet, i bakgrunnen. Denne situasjonen ble problematisert i konflikten mellom de to kristne mennene, Daniel og Karl-August, som er med i nattverdsforeningen.

Fridfeldts overraskelse over konflikten, kan muligens sees i lys av nattverdsforeningen, Rosenius' lære som sier at "kjødet" eller "syndefordervet" ikke lenger tilhører det gjenfødte menneskets egentlige jeg, og Waldenstöms nye lære som innebar at menneskets sinnelag forandrer seg helt pga Kristi død på korset. Det paradoksale er at nattverdsforeningen ble dannet for de "omvendte", og var kun for Jesu disipler. Tanken bak var å kunne ha et rent nattverdsbord i Guds menighet, slik at man kunne stenge ute de "uomvendte". Her reiser Fridfeldt spørsmålene om hvordan slikt er mulig blant Guds folk og hvor grenselinjen går mellom de omvendte og uomvendte. Situasjonen tvinger ham til å foreta en teologisk refleksjon. I neste underkapittel vil jeg prøve å analysere hvordan den kirkehistoriske tradisjonen påvirker aktørenes trosliv og handling, og jeg vil prøve å finne svar på det spørsmålet Fridfeldt stiller i lys av den aktuelle situasjonen.

4.2.2. Den aktuelle sjelesorgssituasjonen

Jeg vil konsentrere meg om en konfliktsituasjon mellom to kristne og løsningen på den, for å belyse min problemstilling. Det er Fridfeldt, soknepresten, Daniel og Karl-August, som har hovedrollene, og medhjelperen Olsson og hans fetter Erik Svensson, har hjelperoller. Som jeg skrev i 4.2., er det en konflikt mellom Daniel og Karl – August. Daniel er den rikeste bonden

i bygda, han støtter leserne og gir store misjonsoffer, mens Karl – August derimot, er en av de fattigste i bygda. Begge er med i nattverdforeningen og er ivrige til å vitne om Gud, og oppfordrer andre til å overgi seg til Gud. Men nå har de et problem seg imellom, og Daniel vil anmelde Karl-August til lensmannen. Som jeg skrev i 4.2, bekymrer medhjelperen og hans fetter seg sterkt for at anmeldelsen vil gjøre saken kjent for alle, for da vil den skade de kristne og vekkelsens gode rykte. For å løse problemet, spør de om hjelp fra Fridfeldt, og saken forløper slik:

Karl-August ber Daniel om å få kjøpe høy til sin melkeku, men Daniel nekter. Derfor gråter han og ber Daniel om å kjøpe kua, fordi han ikke orker å slakte en så fin ku på grunn av fôrmangel. Så forhandler de, og Daniel får kjøpe den billig. Men dagen etter blir kua syk, og Daniel må slakte den. Det viser seg at kua har drukket noe sterkt, og har blitt aldeles svartbrent innvendig. Daniel blir rasende og mener at Karl-August lurer ham med vilje. Derfor vil han nå anmelde Karl-August til lensmannen hvis han ikke gir pengene tilbake. Daniel tror at Karl-August visste om at kua var syk, og derfor laget en historie om fôr, slik at han ikke skulle bli mistenksom. Karl – August skjønte nok at Daniel aldri ville selge høy til en ku som han kunne få til en billig pris. Selv om han nok visste at saken ville bli oppdaget av Daniel, trodde han at hvem som helst ville tie om en slik sak for å beskytte sitt eget rykte. Men Daniel var ikke slik som Karl- August trodde²⁰⁸.

Fridfeldt bestemmer seg for å ha en samtale med Karl – August, selv om han er usikker på om det er riktig å mistenke Karl-August for bedrageri, uten noen klare bevis. Fridfeldt snakker med Karl-August og sier at Karl-August må levere pengene tilbake til Daniel snarest mulig for å unngå bråk og sladder blant folk som vil skade de kristnes gode rykte.

Karl-August sier: *”Det er vel ikke noe å ta anstøt av. Hvis Gud har styrt det slik at det ble Daniel som kom til å slakte og ikke jeg, så er vel det bare rett mot den fattige?...Forresten fikk han kua så billig at han ikke taper flere kroner på det slaktet enn han har råd til”.*

Fridfeldt blir aldeles rådvill og sier: *”...Daniel setter i gang en prosess. Saken kommer opp og det blir en slarving og elendighet uten ende”.*

Karl – August fortsetter: *”Tro det. Det har jeg nå lyst til å se først”.*²⁰⁹

²⁰⁸ Ibid.145-146

²⁰⁹ Ibid. 149-150

Fridfeldts ord om å levere pengene tilbake henger sammen med hans redsel for at saken kan bli kjent for alle og skade de kristnes gode rykte. Det vil si at hensikten med samtale hans er å forbedre det mellommenneskelige forholdet de imellom.

Mens de står der, kommer Daniel for å få pengene tilbake. Det er Fridfeldt som snakker først og han sier: *"Nå må vi som troende brødre ordne opp denne saken i fred. ...Det er jo ingen som vil påstå at han farer med svik..."*. Daniel blir irritert over det han hører, og sier: *"Jo, det påstår jeg virkelig. ...Dette her er et utspekulert bedrageri fra først til sist..."*. Fridfeldt roper til Daniel: *"kast ikke stein! Ingen av dere er skyldfri i denne saken"*. Daniel blir overrasket overfor ordet og spør: *"Har jeg noen skyld? Har jeg ikke ærlig og redelig betalt for kua? Ble vi ikke enige om prisen?"*. Fridfeldt svarer: *"...det er synd å nekte å selge høy til grannen sin... - og så etterpå kjøpe kua og setter den i sitt eget fjøs. Det står skrevet: "Gi den som ber deg, og vend deg ikke bort fra den som vil låne av deg".²¹⁰*

Vi kan igjen se at Fridfeldts mål er å skjule problemet fortest mulig. Ved å sitere fra Matt 5, 42, vil han påpeke Daniels skyld i saken, og da med ønske om at "problemet ordnes opp i fred". Daniel svarer: *"Synd? Skulle det være synd? ...presten er bra ung og forstår seg ikke på forretninger"*. I samtale fortsettelse kan vi se at både Fridfeldt og Daniel hisser seg opp, og Fridfeldt sier: *"Men menneske, begriper De ikke at dette ender i helvete? Skjønner De ikke at hjertet Deres er liksom uomvendt som noen horkars og drankers hjertet?..."*. Daniel svarer at Fridfeldt kan bli tiltalt for slike uttalelser. Dessuten tror ikke Daniel på at han ender i fortapelsen for han er *"frelst og gjenfødt"*. Det blir ingen løsning på problemet.

Her kan vi se at Fridfeldt anvender Bibelens ord om fortapelse, for å vise hvor alvorlig konsekvensene er av Daniels handling. I Bibelen kan vi vise til flere steder som omtaler fortapelsen, og selv Jesus advarte om dette flere ganger i evangeliene. Som for eksempel i Matt 13,41-42, 49-50. Oppsummerende kan man si at problemet her er at de troende gjør synd, noe som står i motsetning til Fridfeldts lære. Vekkelsen har fokusert på de "uomvendte," og Jesu disipler fikk ikke høre noe om den daglige omvendelsen og helliggjørelse. Men denne konflikten viser noe helt annet, og Fridfeldt vil derfor "ordne opp" i den før den blir kjent av andre. Situasjonen tvinger ham derfor til en teologisk refleksjon over hva som er sunn og rett lære, og dogmatikkens betydning i hverdagslivet til den troende.

²¹⁰ Ibid. 150-151

Tidlig om morgenen dagen etter, forteller Fridfeldt om saken til soknepresten. Gamlepresten tar det hele meget saklig og rolig, og reiser med Fridfeldt til de to for å kunne ha samtale med dem. Soknepresten snakker først med Karl – August. Før samtalen begynner, sier han at Karl – August må lese høyt fra Johannes åpenbaring 21, 8. Karl – August staver seg gjennom verset: *”Men de redde og vantro og vederstyggelige og manndraperne og horkarlene og trollmennene og avgudsdyrkerne og alle løgnerne, deres del skal være i sjøen som brenner med ild og svovel, det er den annen død”*. Soknepresten fortsetter: *”Nå ser du selv i hva slags selskap en løgner havner... Tenk deg nå om og svar: Visste du at kua var syk?”*

Karl-August ble helt blek og hvisket – ”ja”.

Her kan vi se hvordan soknepresten radikaliserer problemet ved å anvende bibelverset. Det å lyve har konsekvenser som fører til fortapelse, og da Karl-August innser dette alvorlig fører det til at han erkjenner sin synd.

Soknepresten fortsetter samtalen: *”...nå er det håp for din sjel. Nå skal vi hjelpe hverandre med denne saken. Hva er det første du har å gjøre nå?”*

Karl-August svarer: *”Be Gud om tilgivelse. ”Og så”*, spør soknepresten.

Karl – August fortsetter: *”levere pengene tilbake.” ”Utmerket, og videre”*, spør soknepresten.

Karl- August ynker seg i sin smerte og får ikke sagt noe.

Soknepresten fortsetter: *”Jeg får vel hjelpe deg da, skjønt du burde kunne si det selv. Du skal be Daniel om tilgivelse”*. Karl -August svarer han vil gjøre det.

Da sier soknepresten: *”Gud velsigne deg, Karl – August, nå fryder himmelens engler seg, for nå har en bror som var på villstrå, funnet tilbake. Gå nå hjem etter pengene”*.²¹¹

I denne delen viser soknepresten at det fortsatt er mulighet til å få Guds tilgivelse for sine synder, ved å be om tilgivelse både fra Gud og sine medmennesker. Derfor er det viktig å gjøre opp for seg. Hans ord om at ”englene fryder seg...” kan forstås som en henvisning til Luk 15,10 for der sier Jesu at det er *”...glede blant Guds engler over en synder som omvender seg”*.

²¹¹ Ibid. 158-159

Etter Karl – August kommer Daniel inn. Han står der blek og ser ned på gulvet. Soknepresten sier: *”Du er blitt skammelig narret, Daniel. ...Det skal gjøres godt igjen nå”*. Daniel ser opp overrasket. Soknepresten forteller at Karl-August henter pengene for å gi de tilbake. Daniels ansikt lyser opp og soknepresten spør om at han er villig til å tilgi Karl-August når han ber om tilgivelse. Det vil han gjøre, og soknepresten forstår at Daniel ikke hadde bedratt noen, og heller ikke løyet for noen.

Soknepresten fortsetter: *”Så er det i orden, og du har fått din rett. Men nå er det en person til som du er blitt skammelig narret av, og her gjelder det større summer. Det må vi prøve å gjøre opp, så skaden blir bøtt”*. Daniel ser forvirret ut. Soknepresten sier at det var *”en stor rådslagning i himmelen på mandag akkurat slik som det står i Jobs bok”*. Han overfører innholdet i Jobs bok til Daniels situasjon og sier at på grunn av *”anklageren”* ville Gud sette Daniel på prøve og derfor sendte han en fattig småbruker til ham som skulle be om å få kjøpe en høydott. Soknepresten fortsetter: *”Gud sa til sine engler: Nå skal dere få se at min tjener er redelig og tro og lar bonden få høydotten sin billig”*. Men *”anklageren”* kom her i god tid og hvisket til deg: *”Nå skal du ikke være dum, Daniel. Når det ikke er høy å få kjøpt, så må kua selges, og det er ikke hver dag en kan få en slik fin ku til denne prisen..”*. Så spør soknepresten: *”...Nå, Daniel, hvordan gikk det, lot du deg narre av Satan mandag?”* Daniel tidde først, men svarer: *”Ja, sokneprest, det gjorde jeg”*.²¹²

I denne delen kan vi se at soknepresten bruker Jobs bok, særlig kapitel en og to, for å belyse den situasjonen Daniel befinner seg i. Her kan vi se at det nå er Daniels motiv for salget som er i fokus. Selv om han ikke bedro Karl-August, utnyttet han den fattiges situasjon. Det vil si at synden hans er skjult, og sokneprestens anvendelse av Ordet avslører den, og det fører til en erkjennelse hos Daniel.

Sokneprest fortsetter: *”Gud skal ha æren for det ordet, Daniel! Det var det veldigste vitnesbyrd om Guds makt som du har avlagt på lenge. Hvordan skal vi ordne opp dette at du lot deg narre da Gud stilte deg på prøve og ba deg hjelpe en fattig granne? Tror du ikke det var best om vi hjalp ham i dag istedenfor? ...Han er ingen rik mann. Nå lider han et stort tap fordi han har måttet slakte sin beste ku.”*

Soknepresten viser Daniel hvordan han kan ordne opp i saken, på en god måte.

²¹² Ibid. 160-161

Daniel vil gi Karl-August tilbake nesten halvparten av verdien på kua. Resten av pengene vil de samle inn i landsbyen. Så kommer Karl-August og de andre inn igjen og sier: *”Botgjørerne slapp å si noe, soknepresten talte i deres sted, håndtrykk ble vekslet, pengene levert tilbake, og innsamlingen var ferdig på noen minutter. Karl – August brast i gråt da han fikk pengene”*. Soknepresten holdt en liten tale over ordet: *”I er Kristi legeme og hans lemmer, hver etter sin del”*

Dette ordet henviser til 1.Kor 12,27, men Paulus skriver om det temaet, flere steder i sine brev. Til slutt lyster soknepresten velsignelsen over dem. Fridfeldt blir både imponert og forundret, og gleder seg over resultatet.²¹³

4.2.3. Normanvendelsen

Her vil jeg fokusere på Fridfeldts og sokneprestens normanvendelse i sine samtaler. Samtidig er bibelordene valgt ut av forfatteren for å fremheve den grunnleggende teologiske tenkningen hos ham. Den aktuelle sjelesorgsituasjonen ovenfor, viser at det er nødvendig å løse konflikten mellom Daniel og Karl-August. Først har Fridfeldt samtale med Karl-August, og hvorfor innrømmer ikke Karl-August sitt bedrageri med en gang? Hvorfor er han ikke villig til å betale pengene tilbake? Her kan det argumenteres for at det mangler et grunnleggende autoritativt ord, en norm som avslører synd og fører til erkjennelse av synden.

Samtalen mellom Fridfeldt og Karl-August, viser oss at Fridfeldt ikke anvender noen bibelvers, direkte eller indirekte, som norm for hva som er rett eller galt. Hans ord om å ”betale tilbake pengene”, begrunnes med at han ønsker å bevare det gode kristne ryktet. Ut fra hans ord, kan man spørre hvorfor Karl-August må betale tilbake når han ikke erkjenner skyld, og dermed ikke bekrefter sitt bedrageri? Som vi ser ovenfor så nekter Karl-August å betale tilbake pengene og dermed blir ikke problemet løst.

Videre har Fridfeldt samtale med Daniel, og anvender Matt 5,42, for å påpeke Daniels skyld i saken. Hvorfor mislykkes Fridfeldt nå når han anvender direkte bibelsitat som norm for hva som er rett og galt? Det kan argumenteres med at 1) han overser Karl-Augusts bedrageri med ordene ”ingen vil påstå at han farer med svik”. Hvordan kan han da holde Daniel ansvarlig for

²¹³ Ibid. 162

problemet når han ikke legger vekt på at Karl-August lyver? 2) han overser også Daniel sitt svar om at de to forhandlet, og at Daniel betalte ”ærlig og redelig”. Det vil si at Daniel ikke bedro noen og dermed treffer ikke Ordet Daniels samvittighet.

Sokneprestens samtale med Karl-August og Daniel har en annen teologisk tilnærming enn hos Fridtfeldt. Her vil jeg markere to hovedtrekk ved samtalen: 1) Bibelen som norm og 2) Det teologiske innholdet.

1) *Bibelen som norm*. I samtalen med Karl-August kan vi se at i motsetning til Fridtfeldt, anvender soknepresten Bibelen for å minne ham på hva slags konsekvenser løgn kan få på dommedag. Ut fra Karl-Augusts reaksjon og hans bestemmelse om å levere tilbake pengene til Daniel, kan vi se at Ordet treffer hans samvittighet, og fører ham til erkjennelse av synden. Det er naturlig å forstå at med sokneprestens bibelansettelse, så har Karl-August fått sett Guds hellighet og rettferdighet, noe som han ikke har fått lært inntil den dagen. Derimot i samtalen med Daniel, anvender soknepresten ikke direkte lovord eller domsord fra Bibelen, slik som Fridtfeldt gjorde. Dette kan forstås med at Daniels synd er skjult, og man kan ikke finne bibelord som sier at det er synd å ikke selge høy. Men det er viktig å belyse motivet hans, og det kan bare bli avslørt av ”nestekjærlighetsbudet”. Derfor anvender soknepresten Jobs bok og sier at Daniel ble satt på prøve. Normansettelsen avslører at Daniel ikke hadde medlidenhet for den fattiges situasjon, og derfor brukte han sin makt slik at den fattige måtte selge kua billig til han. Ordet treffer Daniels hjerte og dette fører til at han erkjenner synden.

Hvor ligger forskjellen mellom Fridtfeldts og soknepresten bibelansettelse? Hvorfor får de ulike resultater når begge to anvender Bibelen som norm? Vi har sett ovenfor at Fridtfeldt anvender Bibelen med en overfladisk hensikt og på en moraliserende måte, og først og fremst for å ordne opp i en mellommenneskelig konflikt. Derfor fører ikke hans bibelansettelse til erkjennelse av synden. Til forskjell fra Fridtfeldt, anvender soknepresten Bibelen for å belyse forholdet mellom Gud og mennesket. Her kan vi se at Ordet avslører synden og fører til erkjennelse hos begge parter. Dermed ble problemet løst både mellommenneskelig, og mellom Gud og mennesket.²¹⁴

²¹⁴ Konkordieboken ble anerkjent som kirkens lærenorm i Sverige i 1686, (Montgomery 2002:144-145) og beskriver lovens tre bruk: 1. opprettholde lov og orden i samfunnet, 2. sørge for å føre mennesket til syndserkjennelse og 3. veiviser for de troende. (Mæland 1985:402-403). Ut fra det kan vi argumentere for at Fridtfeldt anvender lovens første bruk, mens soknepresten anvender lovens andre bruk.

2. *Det teologiske innholdet* innebærer her to viktige poenger: a) *Gud som dommer og levendegjør* og b) *antropologien*

a) I sokneprestens samtale kan vi tydelig se den lutherske teologiske tenkningen der Guds Ord fremtrer både som lov og evangelium. Ordet treffer mennesket, der loven avslører synd og dømmer det til døden, mens evangeliet derimot, er en Guds kraft som levendegjør, trøster og hjelper oss over i all måte.²¹⁵ Det kan vi se ut fra normanvendelsen som avslører synden både hos Karl-Augusts og Daniel, og dermed fører de til en erkjennelse. Med normanvendelsen viser soknepresten de to troende at de er prøvd etter Guds lov, men bestod ikke. Samtidig påpeker han Guds nåde og tilgivelse med ordene ”nå fryder himmelens engler seg, Gud velsigne deg...” etc.

b) I samtalen anvender soknepresten loven også etter at Daniel og Karl-August hadde erkjent sine synder. Loven uttrykkes i spørsmålene, ”hva har du å gjøre nå?, hvordan skal du ordne opp dette?” etc. Hvordan kan vi forstå det? Det kan sees i sammenheng med sokneprestens teologiske bakgrunn (4.2.1.) i den lutherske tenkningen, til forskjell fra Rosenius og Waldenströms lære. Her forstås det at den troende består av det nye og det gamle mennesket. Det nye menneske er blitt rettferdiggjort, og frigjort av lovens forbannelse på grunn av Kristi skyld, men samtidig sitter fremdeles det gamle mennesket fast i den troendes gamle natur.²¹⁶ Derfor trenger den troende Guds lov som en veiviser for et gudfryktig liv og en vandel etter Guds vilje.²¹⁷

4.2.4. Normanvendelsen i relasjon til Bo Giertz’ teologi

Giertz er opptatt av at loven og evangeliet er grunnen til de troendes daglige omvendelse og helliggjørelse. Selv om vi er troende, er det gamle mennesket alltid i oss. Gjennom loven blir vi stadig minnet om våre synder og vår syndefordervelse. Men evangeliet derimot, viser oss Guds barmhjertighet og nåde, og det er grunnen til vår daglige omvendelse og helliggjørelse. (3.1.). Hvem av de to prestene anvender lov og evangelium i relasjon til denne teologien?

I Fridfeldts samtale med Karl-August og Daniel, kan vi se hans krav om å ”levere pengene tilbake” eller ”Gi til den som ber deg” ved anvendelsen av Matt 5,42; ikke minner de om

²¹⁵ Mæland 1985: 298-299

²¹⁶ Ibid. 478-479

²¹⁷ Ibid. 477: Dette kalles lovens tredje bruk. Jeg har tidligere vist til lovens tre bruk i fotnote: 214.

deres synder på den måten som Giertz' beskriver lovens anvendelse ovenfor. Vi kan heller ikke se at Fridfeldt anvender evangeliet slik som Giertz er opptatt av. I lys av Giertz' teologi om omvendelse og helliggjørelse kan vi dermed argumentere for at på grunn av de manglende forutsetningene hos Fridfeldts teologi, så medførte ikke hans samtaler med Karl-August og Daniel til at de erkjente og omvendte seg fra sine synder.

Når det gjelder sokneprestens samtale med Karl-August, hvordan anvender han lov og evangelium i denne situasjonen i forhold til Giertz' teologiske tenkning? Hans henvisning til Åpg. 21,8 skaper en sterk reaksjon hos Karl-August fordi konsekvensene av hans løgner blir en evig fortapelse. Giertz har påpekt at loven viser oss vår utilstrekkelighet til å komme inn i Guds rike (3.1.2), og at den fører oss til en dyp og alvorlig erkjennelse av synden (3.1.2.). Sokneprestens utvalg av bibelvers og dets virkning på Karl-August, svarer til Giertz' teologiske tenkning slik vi har presentert den tidligere. Ut fra Karl-August sin reaksjon og ønske om å ordne opp i saken, så kan vi se at loven er virkekraftig slik som Giertz sier (3.1.).

Så sier soknepresten *"nå fryder himmelens engler seg, for nå har en bror som var på villstrå, funnet tilbake"*. Disse ordene finner vi i Luk 15.10. Dette svarer til Giertz' syn på omvendelse som betyr å skifte livsretning, ved man vender tilbake til Gud. I punkt 4.2. har vi sett at Karl-August er en troende. Det vil si at hans omvendelse under samtalen med soknepresten er den daglige omvendelse slik som Giertz er opptatt av. I følge han er det først og fremst Den Hellige Ånd som virker til dette (3.1.). Vi kan derfor si at loven hjelper Karl-August til å se sine synder, men sokneprestens ord om *"det er håp for din sjel"* (4.2.2.) minner ham om Guds barmhjertighet, og det hjelper han til å komme tilbake til Gud. Dette samsvarer med Bo Giertz sin forståelse av lov og evangelium og disses virkning for den daglige omvendelsen og helliggjørelsen.

Etter samtalen med Karl-August snakker soknepresten med Daniel. Her anvender han *Jobs bok* for å få Daniel til å se sin situasjon i lys av det som skjedde med Job. Daniel var satt på prøve under lovens krav. Vi kan også se her at loven avslører den skjulte synden hos Daniel, og sokneprestens ord om Guds nærvær minner han om Guds tilgivelse. Dette er grunnen til hans daglige omvendelse. I begge samtalesituasjonene kan vi legge merke til at når loven åpenbarer de to troendes syndige handlinger, fastholder soknepresten at de må gjøre det som er riktig, både mot Gud og mot hverandre. Når de erkjenner sin synd, oppmuntrer han dem med ordene: *"nå er det håp for din sjel"* eller *"Det var det veldigste vitnesbyrd om Guds makt"*

som du har avlagt på lenge” etc. Dette er et eksempel på hvordan loven og evangeliet også kan ha betydning for den daglige omvendelsen og helligjørelsen. Dette svarer til Bo Giertz’ teologiske tenkning.

4.2.5. I hvilken sjelesorgstype kan teksten plasseres?

I den aktuelle sjelesorgsituasjonen har vi nå sett at den unge presten Fridfeldt og den gamle soknepresten prøver å løse et problem som er oppstått mellom to kristne. Mens den unges forsøk mislykkes, løser soknepresten problemet. Derfor vil jeg her fokusere på sokneprestens sjelesorg. I hvilken sjelesorgstype kan hans sjelesorg plasseres? Det mest oppsiktsvekkende i hans sjelesorg er at den omfatter omsorg både for *troen* og *livet*, noe som Grevbo beskriver som et av de karakteristiske trekkene i menighetsfundert sjelesorg (punkt 3.2.2. 4). Hvordan kan sokneprestens sjelesorg argumenteres som troshjelp?

Vi har sett i underkapitlet 4.2.2. at to kristne bedro hverandre uten å få dårlig samvittighet. Soknepresten prøver i sin samtale med dem å lære dem hvordan Gud ser og opplever deres oppførsel. Med den hensikt anvender han Bibelen, og hans teologiske refleksjon får dermed en viktig plass i sjelesorgen. I følge Grevbo er den menighetsfunderte sjelesorgen opptatt av bibelbruken og den teologiske refleksjonen. Ut fra det kan man karakterisere sokneprestens sjelesorg som troshjelp. Hvordan kan vi se hans sjelesorg som livshjelp? Selv om han fastholder at Karl-August har lurt Daniel, så forstår han også den fattiges nødsituasjon og dermed vil han hjelpe ham. Det blir innsamling og Karl-August ”brast i gråt” da han fikk tilbake pengene (punkt 4.2.2.). Det viser oss at sokneprestens sjelesorg omfatter også livshjelp slik som Grevbo beskriver i ekklesial sjelesorg.

Grevbo hevder at i den menighetsfunderte sjelesorgstypen, oppfattes sjelesorgen som et oppdrag som kirken har fått. På grunn av den kirkelige forankringen, er den opptatt av blant annet forkynnelse og undervisning. Vi kan se at soknepresten avslutter sin sjelesorg med en kort tale over temaet *”I er Kristi legeme og hans lemmer, hver etter sin del”*. Ut fra disse punktene som er nevnt ovenfor, kan vi plassere teksten i menighetsfundert (ekkesial) sjelesorg.

4.3. Presentasjon av 3. del ”På denne klippen”

Den siste delen omfatter sidene 213 til 350 i Steingrunnen, og består av følgende tre scener: 1) *Nytt liv*, 2) *Steingrunnen og forsoningsklippen*, og 3) *I synderes sted*. Her er det den unge presten Gösta Torvik som har hovedrollen. Etter ordinasjonen ble han sendt til Ödesjö, og til forskjell fra de to første delene, er det ingen eldre prest som tar imot han og lærer ham opp. Situasjonen var overraskende for ham. På tjue år var det ikke holdt nattverd utenom ved konfirmasjon, og på ti år hadde man ikke hørt om soknebud. Dåp forekom ikke siden det var blitt skikk å døpe alle barna på kvinneklinikken.²¹⁸

Scenen ”*Nytt liv*” viser den unge prestens bakgrunn, livssituasjon og de åndelige spørsmålene han møter i tjenesten. Han kom fra et fattig arbeiderhjem og ble kristen på et av gymnasiast – bevegelsens sommermøter. I Uppsala tilegnet han seg et historisk bibelsyn, en udogmatisk og fri innstilling til bekjennelsen, samt en positiv holdning til fedrenes kirke.²¹⁹ Nå har Torvik vært i Ödesjö i ett år, og han har hatt ulike utfordringer. Han fikk problemer med indremisjonsfolket og sørbygdfolket, på grunn av sin tale om jomfrufødselen hvor han anvendte en historisk-kritisk fortolkning av teksten. Når det ble nattverd kom ingen i kirken, unntatt sørbygdfolket. Selv om han hadde preket, formant og nødet til nattverd, ble det til ingen nytte. Den eneste han kunne spørre om hjelp noen ganger var soknepresten i Ravelunda, som var en erfaren og hjelpsom mann med ortodokse ideer.²²⁰

En natt har Torvik mareritt om Guds allmakt og dom overfor seg selv.²²¹ Det skaper angst og uro hos ham dagen etter. Torvik tenker at dommene han hadde hørt i drømmen ikke bare er syke fantasier. Han reiser spørsmålet om en menneskesjæl kan gå fortapt. I så fall må det være så fryktelig det som han hadde opplevd i drømmen. Drømmen ble en oppvekker for Torvik, og han begynner å lese Bibelen for å få vite hvordan han selv kan bli en kristen. Han ransaker seg selv og finner mange dårlige sider hos seg selv. Uvilje mot folk, begjær etter berømmelse osv., og bestemmer at alt slikt måtte ta slutt.²²² I et av småheftene som han hadde lest, finner han de fire absoluttene: absolutt ærlighet, renhet, uselvviskhed og kjærlighet, og å leve opp til dette blir hans mål.

²¹⁸ Giertz 1996: 217-218

²¹⁹ Ibid. 215

²²⁰ Ibid. 218- 219

²²¹ Ibid. 231- 238

²²² Ibid. 239-242

Den neste scenen, "*Steingrunnen og forsoningsklippen*", begynner med en samtale mellom en kone fra Sørbygda og Torvik. Hun snakker uten bitterhet, med en viss moderlig varme.²²³ Konen ønsker at presten ikke bare preker om loven, men også om evangeliet. Hun sier at ingen "*blir frelst*" av å være rene, kjærlighetsfulle og sanne, slik som presten taler så mye om. Men vi skal være rene og fullkomne i kjærligheten fordi vi "*er*" frelst av nåde. Forskjellen er da at man våger å se på Jesus, i stedet for å se på seg selv. Konen sier videre at man kan plukke vekk de ytre syndene som presten er så opptatt av, men mot syndefordervelsen hjelper bare "*forsoningsblodet*". Torvik husker også at kona hans sa noen ganger at han ikke forkynte Kristus som annet enn en kraftkilde og et forbilde.

Torvik sitter taus og innesluttet. I kveld skal han til Sørbygda sammen med soknepresten Bengtsson i Ravelunda for å holde fastepreken. Han vet at det er vanskelig å preke om Kristi lidelse slik at de gamle ble fornøyd. Derfor har han bedt sokneprest Bengtsson om å bli med som hovedtaler.²²⁴ Sokneprestens ankomst får stor betydning for Torviks teologiske syn. Før møtet forklarer soknepresten ham forskjellen mellom loven og evangeliet, og oppfordrer Torvik til å lese Bibelen som Guds Ord, og å fokusere på "*hva Kristus har gjort gjennom sin forsoning*". Dette trenger han selv og det skylder han å preke for sine soknebarn sier soknepresten til Torvik.²²⁵ Det overraskende for Torvik, er at både hans kone, den gamle damen fra Sørbygda, og soknepresten sier de samme tingene. Han tenker at deres lære har sitt rotfeste i den gamle lutherske arven og at hans trosliv og forkynnelse kanskje mangler noe vesentlig.²²⁶ Sokneprestens preken på bedehuset på denne kvelden, blir et teologisk vendepunkt for Torvik.²²⁷ Jeg har valgt ut sokneprestens prekensituasjon for å analysere den, og dermed kommer vi tilbake til denne scenen i neste underkapittel.

Hendelsene i den siste scenen, "*I synderes sted*", skjer i begynnelsen av andre verdenskrig og vi får se at Torvik står på kirkens læregrunnlag, og gudstjenestesituasjonen viser at det har vært vekst.²²⁸ Hele scenen fokuserer på Torviks kamp for å overbevise sin kamerat Gunnar Schenstedt, om hans synd og omvendelse til Kristus. De ble kjent med hverandre i Ödesjö og etter hvert blir Gunnar en troende. Torvik lar Gunnar preke både på søndager og på andre

²²³ Ibid. 254

²²⁴ Ibid. 218. 261-263

²²⁵ Ibid. 265-267

²²⁶ Ibid. 268

²²⁷ Ibid. 290-292

²²⁸ Ibid. 307f

møter, noe som fører til kritikk for at han gir tilsynsmannsansvar til en nyomvendt, men Torvik oppfordrer Gunnar fortsatt til å tale.²²⁹ Nå er det adventstid, og Torvik blir fortalt av medhjelperen Arvidsson at Gunnar har gjort en kvinne gravid, og at han har ingen planer om å gifte seg med kvinnen. Torvik tar dette tungt, for Gunnar taler på møter og formaner andre, men lever ikke selv som han taler.²³⁰ Torviks samtale med Gunnar gir ingen resultat. Gunnar mener at Torvik snakker ut fra sitt kirkelige syn som er full av fordommer med gamle taburegler om ekteskapet, og at dette må de falle bort fra.²³¹ Schenstedt reiser ut i krig til Finland, og han faller i kamp der. I tillegg dør kvinnen som han gjorde gravid under fødselen. I denne tunge situasjonen får Torvik et brev fra Gunnar som han hadde skrevet dagen før han falt. Brevet viser til at Gunnar hadde angret på det han hadde gjort, og derfor hadde han omvendt seg. Dette var et bønnesvar for Torvik og medhjelperen hans. De hadde bedt for Gunnar i tre måneder fra den dagen de fikk vite om hans sak og til hans død.²³²

Oppsummerende kan vi si at den siste delen handler om den unge prestens trosmodning i møte med ulike mennesker i sin tjeneste. Han får ulike utfordringer på grunn av sitt liberalteologiske syn, og blir blant annet kritisert av sin egen kone og Sørbygdsfolket. Hans samtale med den eldre soknepresten Bengtsson, lærer han mye om den lutherske arven, og Bengtssons preken blir et teologisk vendepunkt for Torvik. Etter prekenen går han på prekestolen og bekjenner kirkens bekjennelse.

4.3.1. Tradisjonen: den kirkehistoriske bakgrunn for del 3.

Kirkelivet stod svakt ved 1900-tallets begynnelse. Nattverdslivet ble nesten ikke praktisert med unntak i Sørvest – Sverige. Den kirkekritiske holdningen mildnet frem mot 1920-tallet, og den liberale teologien medvirket til en sosial nyorientering innenfor kirken. På samme tid skjedde det en lutherrenesanse, som hovedsakelig medførte et oppgjør med den liberale teologien, og på 1930-tallet fikk den høykirkelige bevegelsen økt tilslutning og større oppmerksomhet.²³³

Den liberale teologi

²²⁹ Ibid. 224-225. 248. 258. 281f

²³⁰ Ibid. 304-307

²³¹ Ibid. 313f

²³² Ibid. 343-344. 348-350

²³³ Gustafsson 1973: 239

Den tyske professoren Alberecht Ritschls (1822-88), ble kalt den liberale teologiens store mann. I 1870-årene ble han internasjonalt kjent og mange beundret hans teologiske lære. Han mente at før kirken kunne få kontakt med det dannede mennesket, måtte den først omorientere sitt budskap. For Ritschls var den kristne religionen en ellipse med to brennpunkter. Den handlet like mye om det etiske sluttmålet "Guds rike", som om "frelse" fra synden. Han mente at den kristne teologien måtte omtolkes ettersom Jesus bare i overført betydning kunne kalles Gud. Dermed var det ingen plass for en guddommelig åpenbaring i Ritschls' teologi, og det var heller ikke snakk om en stedfortredende lidende forsoningsdød. Kristi død ble dermed sett på som kun et forbilde og utslag av menneskets gudsavhengighet.²³⁴

Det ble også stilt spørsmål ved Bibelen som Guds autoritative Ord. Dermed ble Bibelen ikke et budskap fra Gud, men man søkte heller det etiske og "Jesu enkle lære" i evangeliens kjærlighetsbudskap. Ritschls' liberale teologi kom til Sverge med pastoren Fredrik Fehr mot slutten av 1800-tallet. Den religionshistoriske fortolkningen av Bibelen fikk innpass, og båndene mellom kirkens troslære og bibelvitenskap ble oppløst. Bibelforskningen skulle skje på samme premisser som forskning på alle andre antikkens skrifter.²³⁵

Moralsk Opprustning

Dette er en kristen vekkelsesbevegelse som ble grunnlagt i 1921, av den amerikanske presten Frank N. D. Buchman. Bevegelsen var kjent som *Oxfordbevegelsen* (må ikke forveksles med den eldre, anglikatolske Oxfordbevegelsen) frem til 1938, og byttet da navn til *Moralsk Opprustning*. Bevegelsen la vekt på en personlig fornyelse av moralsk karakter i den enkeltes liv, ved å kreve at man prøvde seg selv innfor Gud ved hjelp av de såkalte "fire absolutter" som bestod av: absolutt ærlighet, renhet, uselviskhet og kjærlighet.²³⁶ Denne bevegelsen ble oppfattet av mange som teologisk liberal.²³⁷

Lutherrenesanse

I 1920- og 30-årene skjedde det et oppgjør med den liberale teologien og en tilbakevending til luthersk teologi. Samtidig skjedde det også en bevegelse innenfor den eksegetiske forskningen i retning av en "realistisk" bibeltolkning med sterk vekt på kirkens sakramenter. Dette innebar en gjenoppdagelse av sakramentene og det kirkelige embedets betydning. Det

²³⁴ Bexell 2003: 271-272

²³⁵ Ibid. 273

²³⁶ http://www.snl.no/Moralsk_Opprustning

²³⁷ <http://www.no.wikipedia.org/wiki/Oxfordbevegelsen>

ble også på 1940-tallet tatt et oppgjør med den liberale bibelkritikken med slagordet *”tilbake til Bibelen”*. Samtidig det skjedde det også en fornyelse av nattverdsmessen som medførte en sterkere fokusering på det eukaristiske motivet.²³⁸

4.3.1.1. Den teologiske tradisjonen nedføyd i Steingrunnen

Vi kan forstå Ödesjökirkenes krisesituasjon i 4.3. som Torvik beskriver, i lys av den kirkelige krisen ved 1900-tallets begynnelse. I Ödesjö kirke deltok ingen i nattverden unntatt sørbygdafolket som hadde en bakgrunn i den kirkehistoriske tradisjonen som jeg har vist til ovenfor. *”På denne klippen”*, viser oss særlig to ulike idéstrømninger, liberalismen og lutherdommen, og spenningene mellom de to teologiske synene fram til andre verdenskrig. Vi kan se at de ulike teologiske tradisjonene preger aktørenes trosliv og handling. Spenningen blir radikaliseret med Torvik og hans dramatisk forandring i sitt teologisk syn.

I begynnelsen av punkt 4.3. ser vi at Torvik er presentert som en liberal teolog. Det kan vi se ut fra hans historisk-kritisk fortolkning av jomfrufødselen, og at Kristus ikke er noe annet enn et forbilde og en kraftkilde. De *”fire absoluttene”* er målekriterier for den kristne moralen, og om man er en god kristen eller ikke. Dette samsvarer med den liberale teologiens grunntanker. I de to første scenene kan vi se at folket reagerer på Torviks lære, blant annet hans kone, den gamle damen fra Sørbygda og soknepresten. Dette kan vi forstå i lys av oppgjøret med den liberale teologien og i fokuset for å få den lutherske læren tilbake. Vi kan se at alle tre er opptatt av læren om lov og evangelium, frelse ved nåde, syndefordervelsen og forsoningen. Dette står sentralt i den lutherske teologien. Sokneprestens oppfordring til Torvik om å lese Bibelen som Guds ord, kan forstås i lys av oppgjøret mot den liberale bibelkritikken. I den siste scenen ser vi at nattverdsdeltakelsen har økt, og dette kan tolkes ut fra at det har blitt større fokus på nattverden og dens betydning.

4.3.2. Den aktuelle sjelesorgssituasjonen

Fra den siste delen har jeg valgt å analysere prekensituasjonen nærmere. Som jeg skrev ovenfor, holder soknepresten Bengtsson en fastepreken på misjonshuset i Sørbygda. Denne

²³⁸ Gustafsson 1973: 250

prekenen blir et teologisk vendepunkt for Torvik og han bekjenner kirkens tro etter sokneprestens tale. Vi kan se at soknepresten preker over teksten Luk 22: 31-62, der det handler om Peters løfte til Jesus, Jesu svar til ham, og Peters fornektelse av sin Mester. Her understreker soknepresten at hvis disiplenes frelse var avhengig av deres lydighet og deres evne til å oppfylle Guds bud, da hadde de vært evig forlapt. Det er naturlig å tenke at det ordet vekket oppmerksomhet, for nå husker hørerne at ingen av dem oppfylte loven og de sviktet sin Herre. Soknepresten sier videre at men Forsoneren døde i deres sted, ”og hans forsoning var det eneste som gjaldt noe når en synder skulle gjøres rettferdig for Gud”.²³⁹

Her understreker soknepresten at tross deres elendighet kunne de bli rettferdige foran Gud på grunn av Forsoneren Jesus Kristus. Hvordan tar en imot dette budskapet?

På følgende måte skildrer soknepresten menneskets omvendelse til Gud: ”...mennesket driver som en pram med strømmen mot den store fossen...”. Gud bruker sitt Ord, og Ordet tukter menneskets uvaner og lærer det å vende seg fra synden og streve etter rettferdighet. Dermed begynner mennesket en kamp mot synden. Soknepresten illustrerer kampen med en eier som begynner å rydde rundt sitt nye hus. ”Steinene flyr av sted og spaden synger i marken...”. Men det blir mer stein jo dypere ned han kommer. Slik er også for den som arbeider i sitt hjertes åker. Han finner stadig nye synder hos seg selv som sitter fast i hans indre. Å bryte med de ytre syndene som drikking, banning osv, kan man gjøre på en kveld. Men hovmodet og å finne feil hos andre, det sitter fast i ens indre. ”Så en dag når han kjemper med synden og går der og bryter stein på hjertets åker så svetten siler, i håp om at han nå endelig en gang skal bli kvitt de siste syndesteinene...” ”...Han går omkring, graver rundt, skraper litt og prøver på nytt. Da går den forferdelige sannheten opp for ham: det er steingrunn hele veien. ...Han har bare blottet en steinhelle av granitt som aldri noensinne kan komme til å bære et nyttig tre. Dette er steingrunnen, som også kalles syndefordervelsen. ...Steingrunnen gjør at du er like stor synder for Gud når du har budt ham det ytterste du klarer av lydighet og overgivelse”²⁴⁰.

Her hører vi hvordan Guds Ord virker inne i oss og fører oss til kamp mot våre synder. Men det spesielle er at Ordet stadig avslører nye synder hos oss, og fører oss til en erkjennelse av at ”jeg” er en synder”. Men hva blir fortsettelsen?

²³⁹ Giertz 1996: 284-285

²⁴⁰ Ibid. 285-286

Soknepresten sier at et menneske har tre valg når det står på steingrunnen:

1) Gå bort i vantro som Judas – det fører til døden.

Her kan vi se hvordan historien om Judas blir brukt fra Matt 26, 14-16; Matt 27,3-5.

2) Fuske med rydningsarbeidet slik som fariseerne gjorde. Da plukker man vekk de steinene som andre kan se, ved å blir edruelig, ærlig og flittig. Så planter man *”blomster som dufter”* godt: Hjelpsomhet, ivrig arbeid for Guds rike, vitnesbyrd og prekener, og da mener man at arbeidet med seg selv er ferdig og fullkomment. *”Men for Gud ligger steingrunnen bar, og på dommens dag er blomstene for lengst visnet”*.

Her kan vi se hvordan 1. Pet 1,24 ble brukt. Også i evangeliene ser vi at Jesus refset fariseerne for deres fokus på den ytre handel og vandel, for eksempel i Luk 11,39 og Matt 23, 13.

3) En tar imot Guds Ord slik som det er, og *”...kommer ned til steingrunnen og oppdager den syndens lov som bor i lemmene. Bare det mennesket forstår at det ikke bare behøver å bedre sitt liv, men det trenger frelse. Men nettopp dette at en forstår at en nå må frelses av nåde om en noensinne skal bli frelst, det er et Guds verk. Det var dit han ville føre sjelen da han blottet steingrunnen”*.²⁴¹

Her kan vi se hvordan Ef.2,4-8, ble brukt. Med disse tre eksemplene viser soknepresten hvordan mennesker reagerer og tar imot Guds Ord på ulike måter. Så flytter soknepresten plutselig talens fokus og sier at på Golgata ble det reist et kors, og på dette korset ble den som oppfylte loven hengt. Gud lot dette skje for at hele ondskapens forbannelse og dens straff skulle ramme den uskyldige som frivillig gikk i døden. Her fokuserer soknepresten på Kristi forsoningsverk for syndere. Soknepresten taler videre om at på Golgata- klippen bar Herren selv frem en forsoning for Peter, for de andre disiplene, og for dine og mine synder. På denne forsoningsklippen begynner nådeveien. Steingrunnen i hjertet behøver derfor ikke å bli grunnen til en dom over oss. Gud tegner *”et kors over den onde grunnen og gjør deg rettferdig i Kristus...”*. Du er fremdeles en synder etter ditt vesen, men skylden er sonet, forbannelsen er hevet og du er et Guds barn.²⁴²

Her møter vi problemløsningen. De som ”sviktet sin Herre”, ble Guds barn bare på grunn av forsoningen på korset. Samtidig er de fortsatt syndere i sitt innerste vesen, men Kristi soning gir fred mellom mennesket og Gud.

²⁴¹ Ibid. 286-287

²⁴² Ibid. 287-288

Soknepresten taler videre og sier at steingrunnen i hjertet og forsoningsklippen på Golgata er de to berg som avgjør framtiden. Blir du på steingrunnen, da er du fortapt. Det er bare én vei, ”ei bru” til forsoningsklippen – det er Ordet. Bare Ordet som avslører synd, viser ens indre helt ned til steingrunnen, og bare Ordet åpenbarer sannheten om Forsoneren. *”På den brua kan en synder komme fra steingrunnen til forsoningsklippen. Men lar han et eneste av brukarene gli ut, da er han i evighet dømt til å bli under lovens forbannelse som en fortvilet synder eller en egenrettferdig fariseer”*.²⁴³

Her understreker soknepresten Ordets avgjørende betydning for menneskets trosliv. Ordet avslører synden, og Ordet åpenbarer Forsoneren. Etter sokneprestens preken kommer Torvik opp på prekenstolen og sier at han vil omvende seg til den apostoliske tro, siden han tror at han ikke er visere enn Herren og hans apostler. *”...Han led og oppsto en gang for alle, og troen på alt dette er en gang for alle gitt kirken. ...Derfor vil jeg i dag vende meg bort fra alt mitt eget og vie meg til kampen for den apostoliske tro. ...Gud har vist meg at jeg er en synder. Kanskje han også i sin barmhjertighet vil la meg bli frelst på den gamle måten, bare av nåde”*.²⁴⁴

Her kan vi se hvordan sokneprestens forkynnelse ble et vendepunkt og omvendelsens grunn for den unge presten Torvik.

4.3.3. Normanvendelsen

Sokneprestens preken bygger på en rekke aktuelle bibelord, men de er ikke direkte sitater fra Bibelen. Gjennom sokneprestens preken møter vi forfatterens grunnleggende teologiske tenkning. Blant tilhørerne sitter den unge presten Torvik som har reist spørsmål om hans eget trosliv og hans egen forkynnelse mangler noe vesentlig og viktig (4.3.). Han får svar gjennom sokneprestens preken, og dermed blir problemet løst. Men hva er det som preger sokneprestens tale? Her vil jeg trekke fram to punkter: Bibelens normative stilling og forståelsen av synd og nåde.

1). *Bibelen som norm*. Soknepresten anvender Bibelen hyppig, men ikke som direkte sitat. Ovenfor har jeg prøvd å vise til de aktuelle bibelversene som står bak. I motsetning til Torviks

²⁴³ Ibid. 289

²⁴⁴ Ibid. 290-292

lære om å bli en ”fullkommen” kristen, viser soknepresten hvor umulig det er. Han trekker frem disiplene og Peter som eksempel, og viser at alt vårt eget strev er forgyves på dommens dag. Dette er noe Torvik ikke har tenkt så mye på. Soknepresten fremhever a) Ordets virkekraft, b) korset, c) forsoningen og d) frelsen av nåden alene. Det har Torvik ikke lært og forstått inntil denne dagen.(4.3.1) Her fokuserer soknepresten på hva Gud har gjort for å frelse oss. Det er derfor naturlig å forstå at dette budskapet åpnet Torviks øyne og ble grunnen til hans teologisk vendepunkt.

2) *Det teologiske innholdet:* Her fokuserer soknepresten på a) synden, og på b) nåden.

a) Hvordan forstår han synden? I sin preken understreker han igjen og igjen hvor dypt synden er grodd inn i hjertet, og hvordan Ordet stadig på nytt avslører synder. Han gir konkrete eksempler fra disiplene, fariseerne og på vårt eget harde arbeid på ”hjertets åker”, for å bli kvitt synden. Men Ordet viser oss den forferdelige sannheten, det er ”steingrunn hele veien”. Det er naturlig å tenke at en preken som viser oss våre synder og utilstrekkelighet, fører oss til å reise spørsmålet: Kan vi bli frelst?

b) Sokneprestens fokus på forsoningen kan forstås som et svar på spørsmålet som er stilt ovenfor. Han fremhever nå at Herren selv bar frem en forsoning på korset for alle, og med Kristi forsoningsblod, tegnet han et kors overfor syndefordervelsen. Dermed blir mennesket frelst av nåde i Kristus, og dette er Guds verk alene. Sokneprestens fokus på syndefordervelsen, forsoningen, fortapelsen og nåden, er sentralt innenfor den konfesjonelle lutherske lære. Torviks vitnesbyrd om at han bekjenner den apostoliske tro og kirkens lære, kan forstås i lys av den svenske kirkens lærenorm som er basert på Konkordieboken.²⁴⁵

4.3.4. Normanvendelsen i relasjon til Bo Giertz’ teologi

Her vil jeg konsentrere meg om hvordan soknepresten anvender lov og evangelium i sin preken i forholdt til Giertz’ teologi. Vi kan merke at soknepresten er opptatt av at Guds Ord virker på to ulike måter:

- 1) avslører våre synder og syndefordervelse.
- 2) viser oss Forsoneren som døde på korset.

²⁴⁵ Konkordieboken inneholder den Apostoliske, Nikenske og Athanasianske trosbekjennelsen, den Augsburgske bekjennelse og dens Apologi, de schmaldiske artikler, Luthers to katekismer, Konkordiefomelen og dens forklaring (Montgomery 2002: 144-145).

I 3.1. har vi pekt på at Giertz har den samme vektleggingen på Ordets virkning på mennesket. Ordet om loven og evangeliet har to ulike funksjoner. Mens loven avslører våre synder, åpenbarer evangeliet Guds nåde og frelse. Sokneprestens preken samsvarer denne teologien selv om han ikke bruker akkurat denne samme terminologien.

Hvordan virker Ordet på mennesket? Soknepresten sier at Ordet viser mennesket dets synder og dermed fører det til kamp mot synden. Kampen fortsetter helt til en innser at *"det er steingrunn hele veien"*. En kan aldri bli kvitt syndefordervelsen slik som loven krever. I punkt 3.1.1. kan vi se at Giertz også er opptatt av kampen mot synden og kaller den, "opplysningen gjennom loven". Loven opplyser oss om hva vi skal gjøre for Gud. Vi begynner å streve for å forbedre vår handel og vandel, og kan faktisk lykkes godt med det på enkelte områder. Men Ordet viser enda verre ting, vårt syndeforderv i hjertet. På den måten bryter Gud ned vår egenrettferdighet og vantro. Med Giertz' teologiske tenkning som utgangspunkt, kan vi si at soknepresten anvender lovens opplysning for å vise hvor utilstrekkelig vårt strev er, og hvor uholdbar våre gjerninger er på dommens dag. I følge Giertz fører opplysningen gjennom loven til en dyp og alvorlig erkjennelse av synden. Derfor tvinges vi til å sette alt vår håp til Kristus og hans nåde. Dette er lovens store betydning: "den driver oss til Kristus" (3.1.2.). Ut fra Torviks vitnesbyrd etter prekenen, kan vi se en slik virkning: *"Gud har vist meg at jeg er en synder. Kanskje han også i sin barmhjertighet vil la meg bli frelst på den gamle måten, bare av nåde"* (4.3.2.).

Giertz er ikke bare opptatt av at Guds ord opplyser oss om loven, men også om at evangeliet viser oss hva Gud har gjort for oss i Kristus. (3.1.og 3.1.2). Dette samsvarer til sokneprestens fremheving av Kristi forsoningsverk på Golgate, Gud som tegner et kors overfor syndefordervelsen, og som gjør oss rettferdig i Kristus. Før soknepresten avslutter sin tale, understreker han igjen Ordets betydning som skal avsløre synden og åpenbare sannheten om Forsoneren. Dette kan forstås i lys av Giertz' teologi, om at selv om en er en troende, så trenger en fortsatt den daglige omvendelsen på grunn av det gamle mennesket fortsatt er der. Den daglige omvendelsen skjer ved at loven avslører våre synder, og evangeliet tilsier syndenes forlatelse i Kristus (3.1.).

4.3.5. I hvilken sjelesorgstype kan teksten plasseres?

Det er en prekensituasjon der soknepresten preker på misjonshuset. Hans preken gir et svar på den unge prestens spørsmål om at hans tro og forkynnelse manglet noe vesentlig og viktig. Dermed blir problemet løst, og Torvik bekjenner kirkens tro. I hvilken sjelesorgstype kan vi plassere teksten i forhold til Grevbos karakterisering av ulike typer av sjelesorg? I følge Grevbo oppfattes sjelesorgen som et oppdrag som kirken har fått i den menighetsfunderte sjelesorgen. På grunn av den kirkelige forankringen, er denne sjelesorgen opptatt av den såkalte generelle sjelesorg, forkynnelse, undervisning og gudstjeneste, i tillegg til de spesifikke sjelesørgeriske midler som skriftmål, bønn, dåpen etc. (3.2.2.). I lys av denne karakteriseringen kan vi si at sokneprestens preken på misjonshuset fikk stor betydning for den unge presten. Hva mer kan vi legge merke til sokneprestens preken som samsvarer til beskrivelsen av ekklesial sjelesorg?

Sokneprestens fremheving av at mennesket blir ”frelst av nåden alene”, ”Kristi forsoning gjør en rettferdig foran Gud”, kan forstås i lys av Luthers trøsteteologi som er vist til i 3.2.1. I samme underkapitel har jeg vist til at Skjeveslands perspektiv, ”Kristus for meg”, befri mennesket fra ego – sentrering og eget strev, og gir en visshet om at Kristus er frelsens grunn. Vi kan se at sokneprestens preken har en slik virkning på Torvik. Vi har sett at Torvik har hatt et mål i å leve opp til de fire ”absoluttene”. Men soknepresten viser i sin preken at ingen, ikke en gang Peter kunne leve et ”fullkomment” disippel liv. Men Peter og alle de andre inkludert hver enkelt som var på misjonshuset er frelst på grunn av Kristi forsoningsverk. Det er derfor grunn til å tro at Torvik nå forstår at han ikke blir frelst av å oppfylle det målet han selv for sitt trosnivå. Denne forståelsen hjelper han til å flytte fokuset bort fra seg selv og over til Kristus.

I følge Grevbo gir Luthers trøsteteologi mennesket frihet til å tjene, elske sin neste og å gjøre gode gjerninger (3.2.1.). I lys av denne beskrivelsen kan vi forstå at sokneprestens preken har en slik sjelesørgerisk virkning hos Torvik. Det kommer i tydelig til uttrykk i hans vitnesbyrd om at han vil vende seg bort fra alt sitt eget og vie seg til kampen for den apostoliske tro (4.3.2.). Ut fra alle disse punktene som vi har sett ovenfor kan vi si at prekensituasjonen på misjonshuset, kan plasseres i den menighetsfunderte sjelesorgstypen. Samtidig er dette en

sjelesorgstype som har forankring i luthersk teologi med vekt på skjelningen mellom lov og evangelium.

5. OPPSUMMERING

Oppgavens mål har vært å analysere hvordan Bo Giertz' anvender sin forståelse av lov og evangelium i tre utvalgte sjelesorgssituasjoner i romanen, Steingrunnen. Som metode anvendte jeg idé- og ideologianalyse, og valgte å analysere forekomsten av visse *ideer* i *et visst* materiale. I analysestrukturen benyttet jeg meg av Olav Skjeveslands, *pastoralteologiske modell*. For å nærme meg målet måtte jeg se nærmere på Giertz' bakgrunn, forfatterskap, hans forståelse av lov og evangelium, og Grevbos beskrivelse av ulike sjelesorgstyper. Det innebar en kort presentasjon av hver del for å kunne belyse den kirkehistoriske tidssituasjonen som teksten er tenkt inn i. Deretter beskrev jeg de utvalgte sjelesorgssituasjonene for å kunne analysere hvordan situasjonen avspeilet seg i møtet med de ulike teologiske endringene i samfunnet, med Bibelen som normgrunnlag. Videre så jeg nærmere på hvordan lov og evangelium ble anvendt i de utvalgte tekstene i relasjon til Bo Giertz' teologi, og hvilken sjelesorgstradisjon som kommer til uttrykk i de ulike situasjonene .

Presentasjonen av Bo Giertz' bakgrunn og forfatterskap, viste at han har et tradisjonelt luthersk teologisk syn. Innenfor denne fløyen har man hatt et høykirkelig syn som legger stor vekt på det kirkelige embete, og det objektive ved sakramentene. Samtidig var Giertz' sterkt preget av den fromhetsretningen som hadde sin bakgrunn i den luthersk –ortodokse pietismen. Dette er etter min oppfatning nødvendige forutsetninger for å kunne forstå boken Steingrunnen, og for å kunne analysere de utvalgte sjelesorgssituasjonene. Analysen har omfattet to sjelesørgeriske samtaler, og en forkynnelsessituasjon. I forhold til Giertz' høykirkelig syn er det som er mest oppsiktsvekkende, den sjelesorgssituasjonen der en kvinne uten utdanning har en sjelesørgerisk samtale med den dødssyke mannen, Johannes. I den situasjonen løser hun anfektelsesproblemet til Johannes, og det blir også årsaken til det teologiske vendepunktet hos den unge liberale presten, Savonius. Her fikk vi se at en klar luthersk konfesjonell sjelesorgstenkning, fremhever det allmenne prestedømmes viktige betydning. De to neste sjelesorgssituasjonene er tydelig høykirkelige embetsorienterte, og er også kritisk mot den liberale teologien.

I alle de tre utvalgte sjelesorgssituasjonene, kan vi se at læren til den personen som løser det aktuelle problemet, har en klar normforankring i Bibelen. Sjelesørgerens skriftanvendelse samsvarer med det teologiske innholdet som den lutherske konfesjonelle tenkningen er opptatt

av. Denne normforankringen forandrer seg ikke selv om tidsepokene og den teologiske tenkning endrer seg underveis. De utvalgte sjelesorgsituasjonene problematiserer nettopp disse forandringene i forhold til normforankringen. Vi kan se at situasjonene avspeiler den kirkelige tradisjonen og de ulike teologiske forandringene som aktørene befinner seg i. Dette viser seg i deres trosliv og i ulike livssituasjoner i hverdagen, som ofte fører til en situasjon der de trenger hjelp med sitt trosliv. I hver situasjonen kommer det to sjelesørgere, en som representerer den ”moderne” teologien i tiden de befinner seg i, og en som representerer den tradisjonelle lutherske lære. Problemet blir hver gang løst av den personen som anvender den lutherske tilnæringsmåten i sjelesorgsutøvelsen.

Dette må sees i lys av den beviste anvendelsen av å skille mellom loven og evangeliet, i de ulike sjelesorgsituasjonene. I hver situasjonen der problemet blir løst, kan vi se at det utøves en sjelesorg som anvender Bo Giertz forståelse av lov og evangelium. Det vil si at loven avslører synden og fører til syndserkjennelse, mens evangeliet åpenbarer Guds tilgivelse og nåde. En slik bevist bruk av loven og evangeliet, hjelper det enkelte mennesket i sitt forhold til Gud. Det lærer og forstår at Gud er hellig og vred mot synden, men at Han også er kjærlighet og en synder nådig på grunn av Kristi forsoning. En riktig anvendelse av loven og evangeliet, har også en betydning for den daglige omvendelsen og helliggjørelsen av de troende. Analysen i forhold til de ulike sjelesorgstypene, viser at tekstene innehar en klar luthersk konfesjonell tenkning. Dermed er det grunnlag for å antyde at sjelesorgstypen som anvendes i tekstene, er menighetsfundert (ekkesial) sjelesorg. Denne type sjelesorg, har sin bakgrunn i Martin Luther og luthersk tradisjon, og legger vekt på ”trøsten” i den aktuelle sjelesorgsituasjonen.

5.1. Aktualisering

Guds ord er virkekraftig når det anvendes som lov og evangelium. Dette er noe som ikke er særlig fremtredende i forkynnelsen og sjelesorgen i dag. Samtidig berører dette temaet sentrale lærepunkt i den lutherske tradisjonens forståelse av arvesynden, frelsen, forsoningen og helliggjørelsen osv. Selv om Steingrunnen ble skrevet i 1941, er dens tema og innhold like aktuelt nå som før. I dag kan vi også møte mennesker som er ”fanget” av loviskhet og strever med å gi seg ”helt over til Gud”. Disse menneskene kan etter en tid oppleve å kjenne på sin utilstrekkelighet, og kan dermed komme inn i en form for troskrise. Noen prøver å få en

”sterk tro” som kan utløse undergjæringer, mens andre kun er opptatt av bare Guds kjærlighet og glemmer Guds hellighet og Hans krav til menneskene. Vi kan også møte liberale teologer og kristne, som kun ser på Kristus som bare et ”godt” menneske med en forbildelig funksjon. Slike situasjoner viser oss hvor viktig det er å lære å kjenne Gud som både hellig, allmektig og nådig. Selv om Steingrunnen viser tilbake til hendelser som skjedde fra begynnelsen av 1800-tallet til begynnelsen av den andre verdenskrig, så kan vi også i dag møte de samme utfordringene hos oss. Kanskje bør vi ta til oss det som står i Predikantens bok 1, 9:

”Det som har vært, er det som skal bli. Det som er hendt, er det som skal hende. Det er intet nytt under solen.”

6. LITTERATURLISTE

Bergmann, L. (1978) *Kirkehistorie (bind 2)* København: P. Haase / Søns Forlag

Bergström, G. og Borèus, K. (2005) *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* Danmark: Studentlitteratur

Bexell, O. (2003) *Sveriges kyrkohistoria (bind 7): folkväckelsens och kyrkoförnyelsens tid* Stockholm: Verbum Förlag AB

Ekvik, S. (1977) *Bo Giertz syn på sakramentene: med spesielt henblikk på deres betydning for dagliglivet og i sjelesorg* (spesialavhandling til teologisk embetseksamen ved Menighetsfakultetet)

Flydal, S. (1980) *Ordo Salutis hos Bo Giertz: presentasjon og vurdering* (særoppgave på teologi ved Menighetsfakultet)

Giertz, B. (1996) *Steingrunnen* Straume: Sambåndet Forlag AS (Første gang på svensk 1941)

Giertz, B. (2002) *Troens ABC* Bergen: Sambåndet Forlag AS (Første gang på svensk 1971)

Giertz, B. (1974) *Slik Leser vi Bibelen* Oslo: Luther Forlag A/S (Første gang på svensk 1973)

Giertz, B. (1975) *Grunden: En bok för konfirmander om salighetens grund, medel og ordning* Stockholm: Verbum/Kyrkliga Cenralförlaget (Første gang på svensk 1942)

Giertz, B. (1975) *Kyrkofromhet* Stockholm: Verbum (Første gang på svensk 1939)

Grevbo, T. J. S. (2006) *Sjelesorgens vei: En veiviser i det sjelesørgeriske landskap – historisk og aktuelt* Oslo: Luther Forlag

Gustafsson, B. (1973) *Svensk kyrkohistoria* Stockholm: AB Tryckmans

Hägglund, B. (1969) *Teologins historia: en dogmhistorisk översikt* Lund: CWK Gleerup Bokförlag

Jarlert, A. (2001) *Sveriges kyrkohistoria (bind 6): romantikens och liberalismens tid* Stockholm: Verbum Förlag AB

Kristensen, K. (1987) *Sjælesorg og anfægtelse hos Luther og i dag* Århus: Kolon Forlaget

Krogh, T. m.fl. (2003) *Historie, Forståelse og Fortolkning: De historisk-filosofiske fags fremvekst og arbeidsmåter* Oslo: Gyldendal, akademisk

Kjørup, S. (1996) *Menneskevidenskaberne: Problemer og traditioner i humanioras videnskabsteori*, Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag

Martling, C. H (2008) *Svensk kyrka: en historik* Malmö: Artos og Norma bokförlag

Mattsson, A. (1994) *Bo Giertz: ateisten som ble biskop* Oslo: Luther Forlag

Montgomery, I. (2002) *Sveriges kyrkohistoria (bind 4): enhetskyrkans tid* Stockholm: Verbum Förlag AB

Mæland J. O. (red.) (1985) *Konkordieboken: Den evangelisk-lutherske kirkes bekjennesskrifter* Oslo: Lunde Forlag

Norsk Bibel A/S oversettelse: (1988) *Bibelen Den Hellige Skrift*

Skjevesland, O. (1993) *Huset av levende steiner: En teologi for menighetsoppbygging*

Skjevesland, O. (1996) Martin Luther – sjelesørger av Guds nåde. i: *Tidsskrift for sjelesorg* 2/1996

Åkerberg, H. (1985) *Teologin i Stengrunden Själavård och homiletik: En psykologisk studie* Stockholm: Petra Bokförlag

INTERNETT

http://no.wikipedia.org/wiki/Bo_Giertz

http://www.snl.no/Moralsk_Opprustning

<http://www.no.wikipedia.org/wiki/Oxfordbevegelsen>